ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ

10. Sınıf

Ders Kitabı

Yazarlar
Dr. Fatih ÇELİKEL
Bekir ÇELİK
Ömer BAHADIR
Seçil KILIÇ
Yahya DAĞ

DEVLET KİTAPLARI
Kitabın Basıldığı Matbaa Adı, 2025

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ..... : 10078
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ..... : 2111

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Mehmet Mecnur DAĞ
Yüsra USLU

Dil Uzmanları
Harun AYDIN
Talip USLU

Görsel Tasarımcı
Çağdaş GÜLMEZ
Oğuz DOĞRUTEKİN

Program Geliştirme Uzmanı
Dilek BERBER

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Şebnem YILMAZ ÖZTÜRK

Rehberlik Uzmanı
Abdullah ÖZGÜMÜŞ

Baskı

Baskı Matbaanın Adı ve
Ticaret Ünvanı
Tel: (0000) 000 00 00

ISBN 978-975-11-8633-1

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 10.04.2025 tarih ve 130151974 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

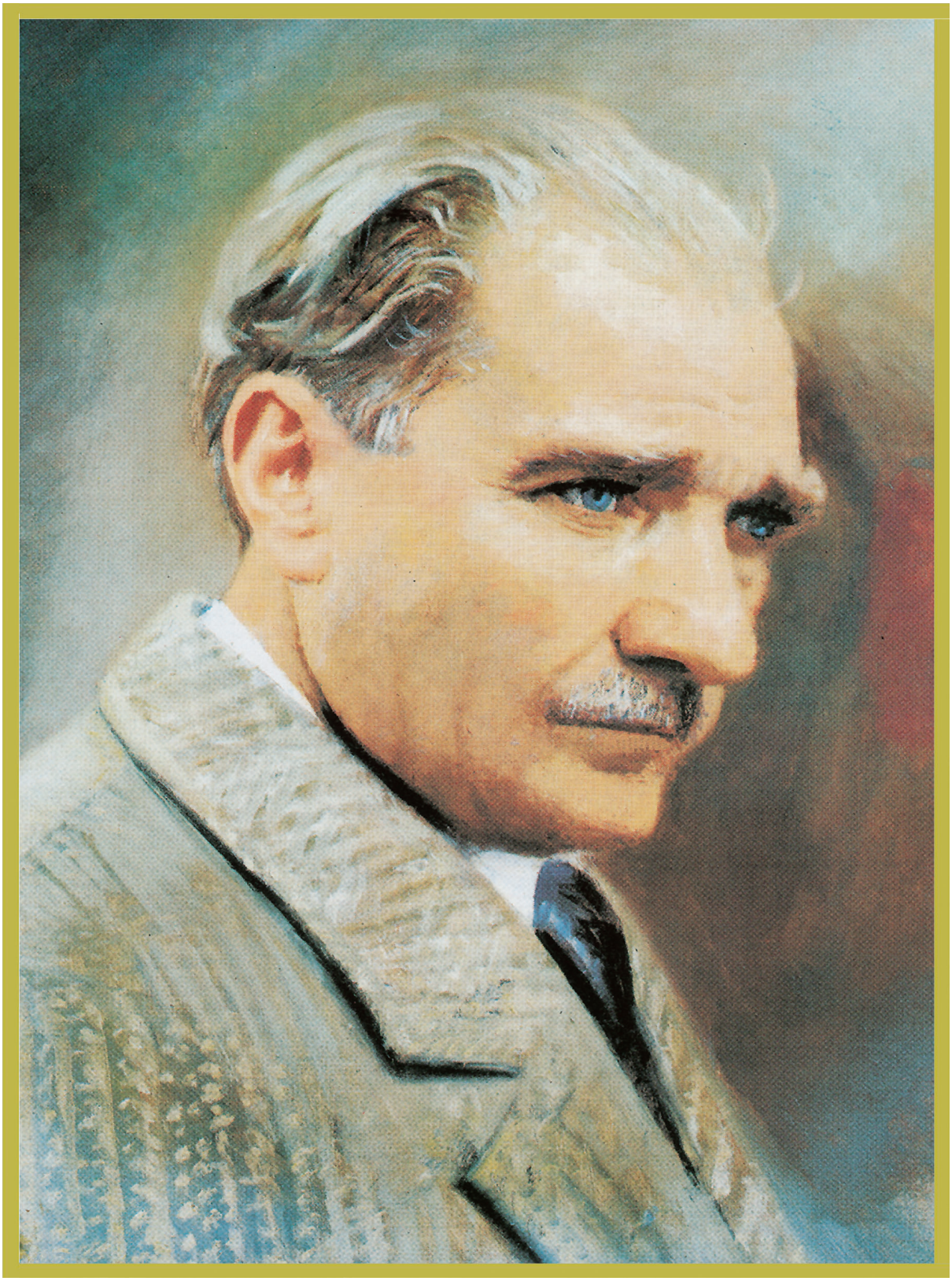

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da sayfa numaralarının üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 9

1. Ünite **İSLAM'DA VARLIK VE BİLGİ 12**

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI 14
1.1.1. İslam'da Bilginin Yeri 14
1.1.2. İslam'da Bilgi Kaynakları 19
1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ 24
1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 30
1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 37
1. Ünite Sonnotlar 43

2. Ünite **ALLAH'I TANIMAK 44**

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ 46
2.1.1. Kozmolojik Delil 48
2.1.2. Teleolojik Delil 51
2.1.3. Ontolojik Delil 54
2.1.4. Dinî Tecrübe Delili 55
2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK 57
2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 69
2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 74
2. Ünite Son Notlar 79

3. Ünite **İSLAM'IN EVRENSEL MESAJLARI 80**

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ 82
3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK 86
3.3. İSLAM VE BARIŞ 96
3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR 102
3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 109
3. Ünite Sonnotlar 113

4. Ünite **DİN, ÇEVRE VE TEKNOLOJİ 114**

4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK 116
4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK 123
4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ 127
4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR 132
4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 136
4. Ünite Sonnotlar 141

5. Ünite **İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR 142**

5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ 144
5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR 150
5.2.1. Ehlisünnet 153
5.2.2. Şia 156
5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 159
5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 164
5. Ünite Sonnotlar 169

Sözlük 170

Cevap Anahtarları 173

Kaynakça 174

Görsel Kaynakça ve Genel Ağ Kaynakçası 180

Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 181

Türk Dünyası Haritası 182

Kitabın Tanıtımı

Bu kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünite başında ünite kapak sayfası yer almaktadır.

Ünite kapaklarında o ünitenin adı, içerik çerçevesi, anahtar kavramları, ünitede öğrenciden beklenen öğrenme çıktısı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili hazırlanan sunu ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

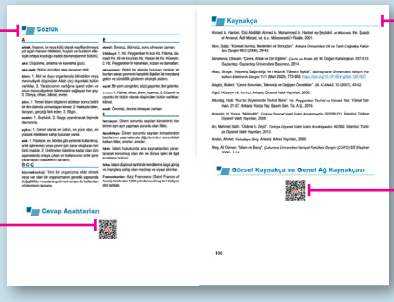

Kitap Sözlüğü

Cevap Anahtarları Karekodu

Kitap Kaynakçası

Görsel Kaynakça ve Genel Ağ Kaynakçası Karekodu

Ünite adı

Ünite numarası

Ünite konu başlıkları

Ünite sunusuna yönlendiren karekod

Üniteye yönlendiren karekod

Anahtar kavramlar

Öğrenme hedefleri

Öğrencinin önceki öğrenmeleriyle ünite arasında köprü kuran "Üniteye Başlarken" alanı

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

Ünite konu başlığı

Öğrencide farkındalık oluşturacak açıklamaların ve ihtiyaç duyulan diğer bilgilerin yer aldığı alan

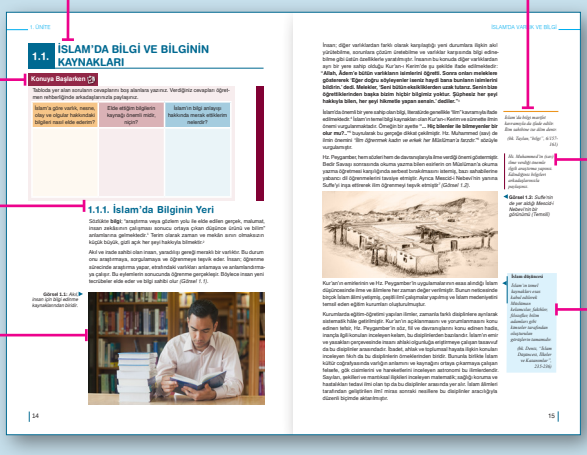

Desimal sistemle gösterilen ünite alt konu başlığı

Öğrencileri araştırma yapmaya yönlendiren veya verilen görevleri açıklayan metin alanları

Konunun anlaşılmasına destek olması amacıyla kullanılan görseller

Öğrencilere yol gösteren, ek bilgiler veren, önemli görülen kelime, kavram veya tanımların açıklandığı metin alanları

Öğrencilerin konuyla ilgili dikkat çekici soruları cevaplaması için ayrılan alan. Ok uçları ilgili satırı işaret eder.

Kitap genelindeki "Etkinlik" için numaralandırılmış çalışma alanı

Etkinliğin bireysel, grup hâlinde veya öğretmen rehberliğinde yapılacağını belirten sembol

Etkinliğin süresini belirten sembol

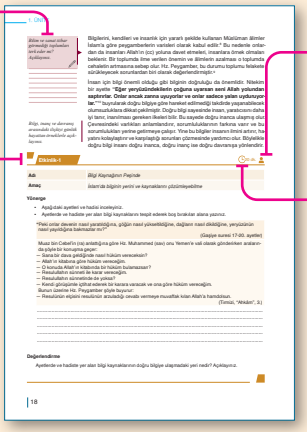

Öğrencide süreç bileşenlerini ve öğrenme çıktılarını pekiştirmek için ihtiyaç duyulan soru, söz ve metinlere yönelik ayrılan alan

Öğrencilerin her bir ünitede "Kur'an'dan Mesajlar" bölümünde yer alan ayetlere ilişkin özetleme yapabilmesi için ayrılan alan

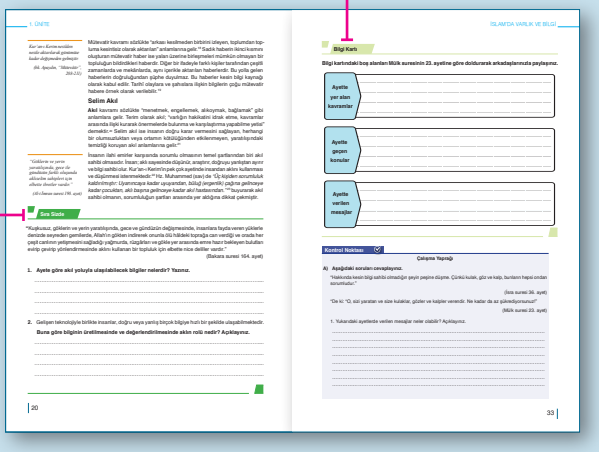

Etkinlik içerisinde öğrenciler için ipucu verilen metin alanları renkli olarak verilmiştir.

Konu sonlarında "Kontrol Noktası" adı altında öğrenilenleri gözden geçirmek ve pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar ayrılmıştır.

Öğrenme çıktılarının ve süreç bileşenlerinin pekiştirilmesini sağlayan "Performans Görevi" alanı

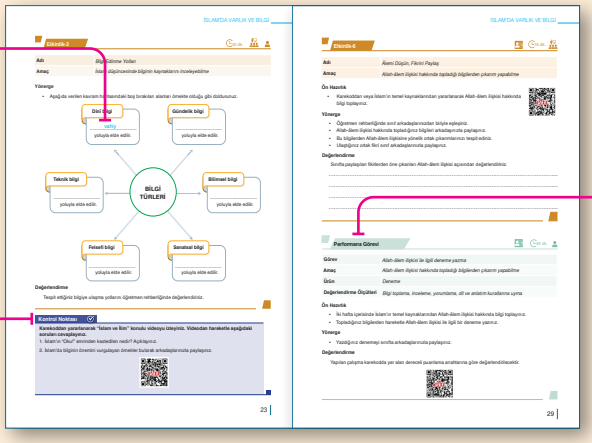

Her ünite sonunda öğrencinin öğrendiği bilgileri hatırlayacağı şekilde kısaca not etmesi amacıyla "Kaydet" alanları bırakılmıştır.

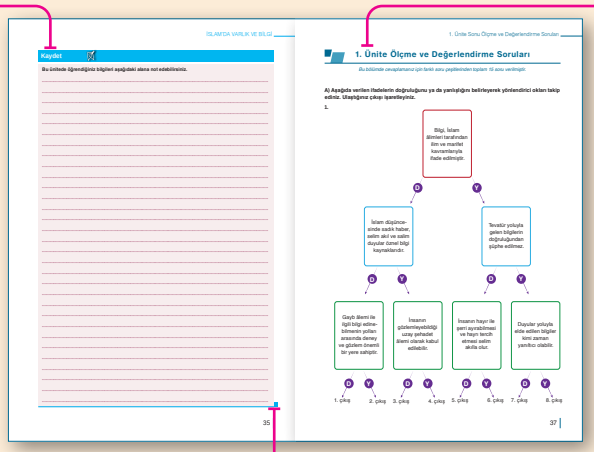

Farklı soru türleri ile ünitedeki öğrenme çıktılarının ve süreç bileşenlerinin ölçüldüğü bölüm

Alanın bittiği yere ■ sembolü yerleştirilmiştir.

Kısaltmalar

as	: Aleyhisselam
b.	: Bin
b.y.	: Basım yeri yok
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
cc	: Cellecelalüh
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	: Ölüm tarihi
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
ra	: Radıyallahüanh/radıyallahüanha
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahü aleyhi vesellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
thk.	: Tahkik eden
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı, ve diğerleri

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

"Üniteye Başlarken" alanı

"Konuya Başlarken" alanı

"Kontrol Noktası" alanı

"Farklı Kaydet" alanı

Çalışmanın bittiği yer

Etkinliğin başladığı yer

Etkinliğin bittiği yer

Bireysel etkinlik

Grup etkinliği

Öğretmen rehberli etkinlik

Etkinliğin süresi

Sonraki sayfada devam eden çalışma

Önceki sayfadan devam eden çalışma

Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma

Not: Kitap genelinde alıntı yapılan metinlerde eserin orijinaline sadık kalınmıştır.

1. ÜNİTE İSLAM'DA VARLIK VE BİLGİ

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI
1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ
1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

▶ **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **akıl**
- **bilgi**
- **gayb**
- **mütevatir**
- **sadık haber**
- **şehadet**
- **varlık**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- İslam'da bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmeniz,
- Allah-âlem ilişkisi hakkında çıkarım yapabilmeniz,
- İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinin mesajlarını açıklayabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite karekodu

Üniteye Başlarken

İslam'da temel bilgi kaynakları; sadık haber (vahiy), selim akıl ve salim duyulardır. Cennet, cehennem, melek gibi gayb âlemine ait varlıklara ilişkin bilgilerin kaynağı sadık haberdir. Gayb âlemi dışındaki varlıklara ilişkin bilgilerin kaynağı ise selim akıl ve salim duyulardır.

- Vahiy, akıl ve duyular yoluyla elde edilen bilgiler nelerdir? Verdiğiniz örnekleri sınıflandırınız.

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI

Konuya Başlarken

Tabloda yer alan soruların cevaplarını boş alanlara yazınız. Verdiğiniz cevapları öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'a göre varlık, nesne, olay ve olgular hakkındaki bilgileri nasıl elde ederim?	Elde ettiğim bilgilerin kaynağı önemli midir, niçin?	İslam'ın bilgi anlayışı hakkında merak ettiklerim nelerdir?

1.1.1. İslam'da Bilginin Yeri

Sözlükte **bilgi**; "araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, insan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü ve bilim" anlamlarına gelmektedir.[1] Terim olarak zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük büyük, gizli açık her şeyi hakkıyla bilmektir.[2]

Akıl ve irade sahibi olan insan, yaradılışı gereği meraklı bir varlıktır. Bu durum onu araştırmaya, sorgulamaya ve öğrenmeye teşvik eder. İnsan; öğrenme sürecinde araştırma yapar, etrafındaki varlıkları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu eylemlerin sonucunda öğrenme gerçekleşir. Böylece insan yeni tecrübeler elde eder ve bilgi sahibi olur *(Görsel 1.1)*.

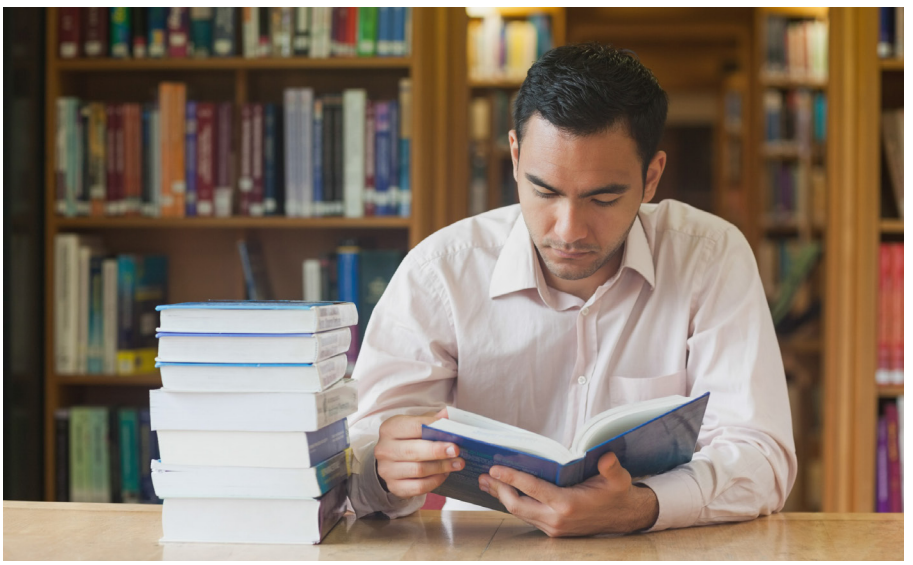

Görsel 1.1: *Akıl, insan için bilgi edinme kaynaklarından biridir.*

İnsan; diğer varlıklardan farklı olarak karşılaştığı yeni durumlara ilişkin akıl yürütebilme, sorunlara çözüm üretebilme ve varlıklar karşısında bilgi edinebilme gibi üstün özelliklerle yaratılmıştır. İnsanın bu konuda diğer varlıklardan ayrı bir yere sahip olduğu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: **"Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi. Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.' dediler."**[3]

İslam'da önemli bir yere sahip olan bilgi, literatürde genellikle "ilim" kavramıyla ifade edilmektedir.[4] İslam'ın temel bilgi kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve sünnette ilmin önemi vurgulanmaktadır. Örneğin bir ayette **"... Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?.."**[5] buyrularak bu gerçeğe dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed (sav) de ilmin önemini *"İlim öğrenmek kadın ve erkek her Müslüman'a farzdır."*[6] sözüyle vurgulamıştır.

İslam'da bilgi marifet kavramıyla da ifade edilir. İlim sahibine ise âlim denir.

(bk. Taylan, "bilgi", 6/157-161)

Hz. Peygamber, hem sözleri hem de davranışlarıyla ilme verdiği önemi göstermiştir. Bedir Savaşı sonrasında okuma yazma bilen esirlerin on Müslüman'a okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmasını istemiş, bazı sahabilerine yabancı dil öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca Mescid-i Nebevi'nin yanına Suffe'yi inşa ettirerek ilim öğrenmeyi teşvik etmiştir[7] *(Görsel 1.2)*.

Hz. Muhammed'in (sav) ilme verdiği önemle ilgili araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

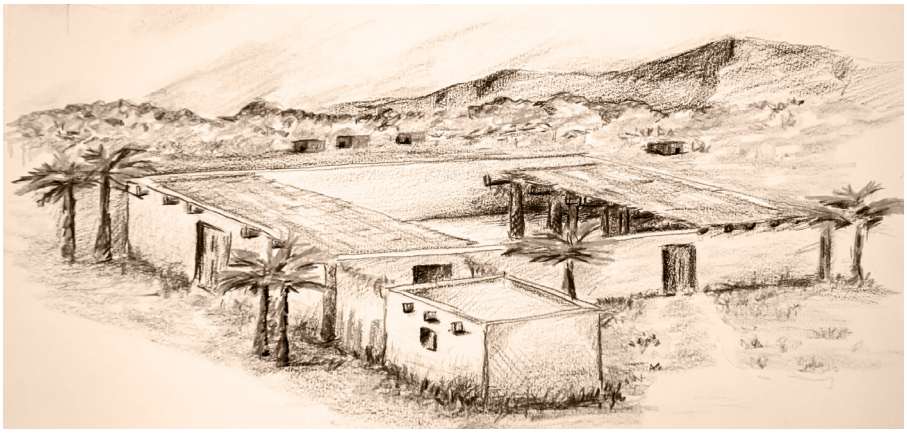

Görsel 1.2: *Suffe'nin de yer aldığı Mescid-i Nebevi'nin bir görünümü (Temsilî)*

Kur'an'ın emirlerinin ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının esas alındığı İslam düşüncesinde ilme ve âlimlere her zaman değer verilmiştir. Bunun neticesinde birçok İslam âlimi yetişmiş, çeşitli ilmî çalışmalar yapılmış ve İslam medeniyetini temsil eden eğitim kurumları oluşturulmuştur.

İslam düşüncesi

İslam'ın temel kaynakları esas kabul edilerek Müslüman kelamcılar, fakihler, filozoflar, bilim adamları gibi kimseler tarafından oluşturulan görüşlerin tamamıdır.

(bk. Deniz, "İslam Düşüncesi, İlkeler ve Kazanımlar", 235-236)

Kurumlarda eğitim-öğretimi yapılan ilimler, zamanla farklı disiplinlere ayrılarak sistematik hâle getirilmiştir. Kur'an'ın açıklanmasını ve yorumlanmasını konu edinen tefsir, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını konu edinen hadis, inançla ilgili konuları inceleyen kelam, bu disiplinlerden bazılarıdır. İslam'ın emir ve yasakları çerçevesinde insanı ahlaki olgunluğa eriştirmeye çalışan tasavvuf da bu disiplinler arasındadır. İbadet, ahlak ve toplumsal hayata ilişkin konuları inceleyen fıkıh da bu disiplinlerin örneklerinden biridir. Bununla birlikte İslam kültür coğrafyasında varlığın anlamını ve kaynağını ortaya çıkarmaya çalışan felsefe, gök cisimlerini ve hareketlerini inceleyen astronomi bu ilimlerdendir. Sayıları, şekilleri ve mantıksal ilişkileri inceleyen matematik; sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi ilmi olan tıp da bu disiplinler arasında yer alır. İslam âlimleri tarafından geliştirilen ilmî miras sonraki nesillere bu disiplinler aracılığıyla düzenli biçimde aktarılmıştır.

İslam'ın ilme verdiği önem neticesinde birçok âlim yetişmiş, ilmî eserler kaleme alınmış ve eğitim kurumları oluşturulmuştur.

Semerkant Rasathanesi

Başarılı bir matematikçi ve astronom olan Uluğ Bey tarafından Semerkant'ta inşa edilmiştir. Uluğ Bey'in vefatına kadar otuz yıl faaliyetini sürdüren Semerkant rasathanesi ve burada oluşturulan astronomi tabloları teleskopun icadına kadar ilim dünyasında etkili olmuştur.

(bk. Unat, "Uluğ Bey", 42/128)

İstanbul Üniversitesi

Üniversitenin temelleri Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde kurulan Sahn medreselerine dayanmaktadır. Tarihte birçok isim değişikliğine uğramış 1933 yılında İstanbul Üniversitesi adını almıştır.

"Genel ağdan alınmıştır."

el-Kanun fi't-Tıp

İbni Sina tarafından tıp alanında yazılan eserdir. Kitapta insanın anatomik yapısı ile ilgili çizimler, hastalıklar ve tedavi ilkeleri gibi konular yer almaktadır. Dünya genelinde birçok üniversitede uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuştur.

(bk. Terzioğlu, "İbn Sînâ", 20/331-336)

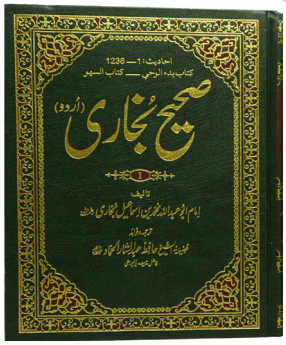

Sahih-i Buhari

Buhari tarafından hadis alanında kaleme alınmış eserdir. İslam'ın temel hadis kaynağı olarak bilinen altı kitaptan (Kütübisitte) biridir. İçerisinde yer alan hadisler yaklaşık 600.000 hadis arasından seçilmiştir.

(bk. el-A'zamî, "Buhari, Muhammed b. İsmail", 6/368-372)

(Temsili)

Cezeri

1153-1236 yılları arasında yaşamıştır. Sibernetik ilminin kurucusu olarak bilinen mucit ve mühendistir. En meşhur icadı "filli su saati"dir.

(bk. Polatgil, El-Cezerî ve Çalışmalarının Stem Eğitiminde Kullanılması: Deneysel Bir Çalışma, 418-426)

Fuat Sezgin

1924-2018 yılları arasında yaşamıştır. Yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle bilimler tarihi alanında dünyanın en önemli otoritelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Başta Latince, Arapça ve Almanca olmak üzere 27 dili çok iyi derecede biliyordu.

(bk. Yeşil, "Prof. Dr. Fuat Sezgin", 171-176)

Fuat Sezgin'in gayretiyle kurulan İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi hakkında bilgi almak için karekoddan yararlanabilirsiniz.

Bilgi Grafiği 1.1: *İslam'ın ilme verdiği önemin yansımaları*

Bilim ve sanat itibar görmediği toplumları terk eder mi? Açıklayınız.

Bilgilerini, kendileri ve insanlık için yararlı şekilde kullanan Müslüman âlimler İslam'a göre peygamberlerin varisleri olarak kabul edilir.[8] Bu nedenle onlardan da insanları Allah'ın (cc) yoluna davet etmeleri, insanlara örnek olmaları beklenir. Bir toplumda ilme verilen önemin ve âlimlerin azalması o toplumda cehaletin artmasına sebep olur. Hz. Peygamber, bu durumu toplumu felakete sürükleyecek sorunlardan biri olarak değerlendirmiştir.[9]

İnsan için bilgi önemli olduğu gibi bilginin doğruluğu da önemlidir. Nitekim bir ayette **"Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar."**[10] buyrularak doğru bilgiye göre hareket edilmediği takdirde yaşanabilecek olumsuzluklara dikkat çekilmiştir. Doğru bilgi sayesinde insan, yaratıcısını daha iyi tanır, inanılması gereken ilkeleri bilir. Bu sayede doğru inanca ulaşmış olur. Çevresindeki varlıkları anlamlandırır, sorumluluklarının farkına varır ve bu sorumlulukları yerine getirmeye çalışır. Yine bu bilgiler insanın ilmini artırır, hayatını kolaylaştırır ve karşılaştığı sorunları çözmesinde yardımcı olur. Böylelikle doğru bilgi insanı doğru inanca, doğru inanç ise doğru davranışa yönlendirir.

Bilgi, inanç ve davranış arasındaki ilişkiyi günlük hayattan örneklerle açıklayınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Bilgi Kaynağının Peşinde*
Amaç	*İslam'da bilginin yerini ve kaynaklarını çözümleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki ayetleri ve hadisi inceleyiniz.
- Ayetlerde ve hadiste yer alan bilgi kaynaklarını tespit ederek boş bırakılan alana yazınız.

"Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?"

(Gaşiye suresi 17-20. ayetler)

Muaz bin Cebel'in (ra) anlattığına göre Hz. Muhammed (sav) onu Yemen'e vali olarak gönderirken aralarında şöyle bir konuşma geçer:
— Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?
— Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim.
— O konuda Allah'ın kitabında bir hüküm bulamazsan?
— Resulullahın sünneti ile karar vereceğim.
— Resulullahın sünnetinde de yoksa?
— Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.
Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurur:
— Resulünün elçisini resulünün arzuladığı cevabı vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.

(Tirmizi, "Ahkâm", 3.)

.....
.....
.....
.....
.....

Değerlendirme

Ayetlerde ve hadiste yer alan bilgi kaynaklarının doğru bilgiye ulaşmadaki yeri nedir? Açıklayınız.

1.1.2. İslam'da Bilgi Kaynakları

İslam'a göre bilginin asıl kaynağı Allah'tır (cc).[11] Yüce Allah insana düşünme, araştırma ve öğrenme kabiliyeti vermiştir. İnsan bilgiyi çeşitli kaynaklar aracılığıyla öğrenir. Bu kaynaklar öznel ve nesnel olarak sınıflandırılır. İslam düşüncesinde sadık haber, selim akıl ve salim duyular nesnel bilgi kaynaklarıdır.

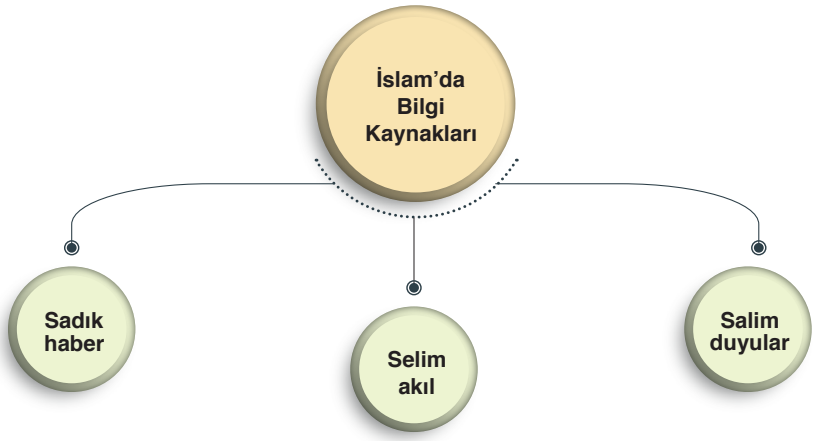

Sadık haber

Haber kavramı sözlükte "bir nesneyi gereği gibi bilmek, bir şeyin aslını kavramak" anlamlarına gelir. Terim olarak ise "geçmişte meydana gelen veya gelecekte ortaya çıkacak bir olayı bildiren söz, özelliği ve içeriği itibariyle doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan ifade" demektir.[12] Fiilen gerçekleşmiş bir olayın aktarılmasına ise **sadık haber** denir.[13] Bir olayın sadık haber niteliği taşıması için esas olan, kişinin bu habere inanması değil olayın yaşanmış olmasıdır. İslam düşüncesinde bir haberin bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi için sadık haber olması gerekir. Sadık haber, haberiresul ve mütevatir haber olmak üzere iki kısımdan oluşur.[14] Bunlardan birincisi olan haberiresul, peygamberlerin Allah'tan (cc) alıp insanlara ulaştırdığı haberlerdir. Sadık haberin bu türü, vahiy olarak adlandırılır.

vahiy

Peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen ilahi bilgiye ve bu bilginin gönderiliş biçimine vahiy denir.

(bk. Sürmeli vd., "Vahiy", 376)

Peygamberlerin insanlara tebliğ ettiği vahiyler inananlar için kesin bilgi kaynağı olup bağlayıcıdır[15] *(Görsel 1.3)*. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Rabbinizden size indirilene uyun…"**[16] ayeti ile ifade edilmiştir. Vahiylerde belirtilen ilahi emirlere uygun hareket edenler ise **"Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır…"**[17] ayetiyle müjdelenmiştir. İnsan, doğru kaynaklardan edindiği bilgilere göre hayatını şekillendirdiğinde kazançlı çıkacaktır.

Görsel 1.3: *Kur'an-ı Kerim İslam'ın temel bilgi kaynaklarındandır.*

Kur'an-ı Kerim nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar değişmeden gelmiştir.

(bk. Apaydın, "Mütevâtir", 208-211)

Mütevatir kavramı sözlükte "arkası kesilmeden birbirini izleyen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan" anlamlarına gelir.[18] Sadık haberin ikinci kısmını oluşturan mütevatir haber ise yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun bildirdikleri haberdir. Diğer bir ifadeyle farklı kişiler tarafından çeşitli zamanlarda ve mekânlarda, aynı içerikle aktarılan haberlerdir. Bu yolla gelen haberlerin doğruluğundan şüphe duyulmaz. Bu haberler kesin bilgi kaynağı olarak kabul edilir. Tarihî olaylara ve şahıslara ilişkin bilgilerin çoğu mütevatir habere örnek olarak verilebilir.[19]

Selim Akıl

Akıl kavramı sözlükte "menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak akıl; "varlığın hakikatini idrak etme, kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunma ve karşılaştırma yapabilme yetisi" demektir.[20] Selim akıl ise insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akıl anlamlarına gelir.[21]

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır."

(Al-i İmran suresi 190. ayet)

İnsanın ilahi emirler karşısında sorumlu olmasının temel şartlarından biri akıl sahibi olmasıdır. İnsan; aklı sayesinde düşünür, araştırır, doğruyu yanlıştan ayırır ve bilgi sahibi olur. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde insandan aklını kullanması ve düşünmesi istenmektedir.[22] Hz. Muhammed (sav) de *"Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büluğ (ergenlik) çağına gelinceye kadar çocuktan, aklı başına gelinceye kadar akıl hastasından."*[23] buyurarak akıl sahibi olmanın, sorumluluğun şartları arasında yer aldığına dikkat çekmiştir.

Sıra Sizde

"Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü hâldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını kullanan bir topluluk için elbette nice deliller vardır."

(Bakara suresi 164. ayet)

1. Ayete göre akıl yoluyla ulaşılabilecek bilgiler nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Gelişen teknolojiyle birlikte insanlar, doğru veya yanlış birçok bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir.

Buna göre bilginin üretilmesinde ve değerlendirilmesinde aklın rolü nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

Salim Duyular

Duyu organları dış dünyayı algılamanın ve bunun sonucunda birtakım çıkarımlarda bulunmanın araçlarından biridir. İslam düşüncesinde nesnel bilgi kaynaklarından biri olan salim duyular, herhangi bir etkenle kendisine ait temel özelliğini yitirmemiş duyulardır.[24] İnsan, varlıklar hakkında herhangi bir bilgisi olmadan dünyaya gelir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Allah sizi, analarınızın karnından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."**[25] şeklinde ifade edilmiştir. İnsan zamanla görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma gibi duyularını kullanarak çevresindeki varlıkları algılar ve bunlar hakkında bilgi sahibi olur.

Duyularla elde edilen bilgilerin bir sınırı vardır. Kulak belirli aralıktaki sesleri duyar, göz belirli ortamdaki varlıkları görür, burnun koku alma yetisi de sınırlıdır. Bilgi edinme konusunda duyular kimi zaman yanıltıcı da olabilir. Uzaktaki nesnelerin olduğundan daha küçük görünmesi, suyun içine batırılan kalemin kırılmış gibi görülmesi duyuların yanıltıcı olduğuna örnek gösterilebilir *(Görsel 1.4)*.

Görsel 1.4: *Görme duyusu bilgi edinme konusunda yanıltıcı olabilir.*

Nesnel bilgi kaynaklarının yanı sıra kişinin kendi tecrübeleriyle bilgi edindiği öznel bilgi kaynakları da vardır. Bu kaynaklardan bazıları sezgi, rüya, keşif ve ilhamdır.[26] Öznel bilgi kaynaklarıyla elde edilen bilgiler kesin değildir, bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte insanın sosyal çevreden, aile büyüklerinden, kendi hayat tecrübesinden elde ettiği bilgiler de bireyseldir ve bağlayıcılığı yoktur. Kur'an-ı Kerim'de **"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiğinde, 'Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız.' dediler. Ya atalarının aklı bir şeye ermemiş, doğru yolu bulamamışlarsa!"**[27] buyrularak öznel bilgi kaynaklarının kişiyi yanıltabileceği ve hakikatten uzaklaştırabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle insan; duygu, düşünce ve davranışlarından sorumlu olduğu bilinciyle hareket edip doğru bilgi edinmeye yönelmelidir. Doğru bilgilere ulaşmak için güvenilir bilgi kaynakları tercih edilmelidir.

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*İslam'da Bilgi*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen grafikteki boşlukları uygun şekilde doldurunuz.

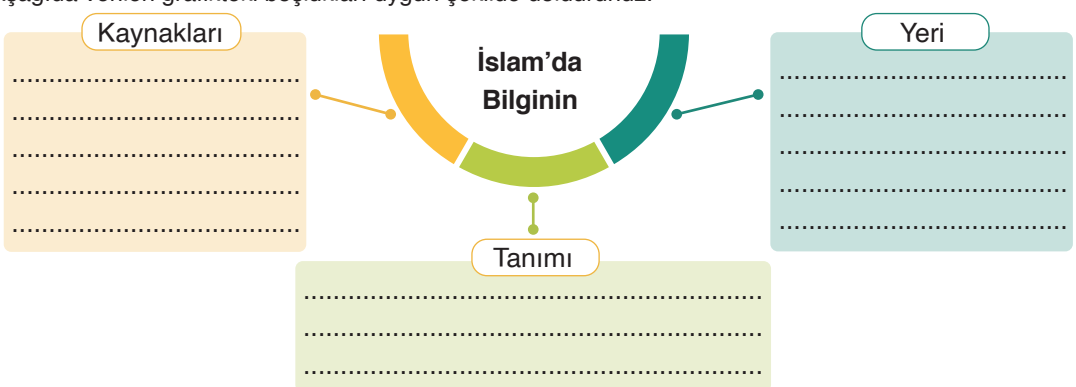

Değerlendirme

İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Bilgi Türleri

Gündelik Bilgi

Günlük hayat içerisinde tecrübe edilerek elde edilen bilgilerdir. Bu tür bilgilere tecrübi bilgi de denir. Gündelik bilgiler sistematik olmayan bir öğrenme yoluyla elde edilir ve geneli sosyal hayatla ilgilidir. Daha önce tecrübe yoluyla öğrenilmiş bilgi sonraki zamanlarda insanın hayatını kolaylaştırır.

Dinî Bilgi

Kaynağı kutsal ve yüce bir varlık olan bilgi türüdür. Bu bilgiler inananlar için kesinlik ifade eder ve değişmez. Dinî bilginin muhtevasını inanç, ibadet ve ahlak gibi konular oluşturur. İslam'a göre dinî bilginin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Dinî bilgiler, kişilerin hayatın anlamını kavramalarına ve yaşamlarını inançlarına göre şekillendirmelerine yardımcı olur.

Teknik Bilgi

Teknik bilgi, insanlığın doğadan faydalanarak elde ettiği bilgi türüdür. Bu bilgiler somut varlık alanına aittir. Geçmişten günümüze icat edilen tüm teknolojik ürünler bu bilgi türüne dayanmaktadır. Teknik bilgi gündelik ve bilimsel bilgiyi pratiğe dönüştürmek için kullanılır. Gündelik bilgiler gibi teknik bilgiler de hayatı kolaylaştırır. Bu bilgiler kullanılarak ortaya konulan ürünler sayesinde insan gücüne olan ihtiyaç azalır.

Sanatsal Bilgi

Sanatsal bilgi, insanın daha çok duygularına hitap eden bilgi türüdür. Bu bilgi öznel olup farklı araçlarla ifade edilebilir. Bireyin doğuştan getirdiği yeteneklerinin yanı sıra üretkenliğinin, çalışmasının ve gözlemlerinin sonucunda ortaya çıkan bilgi türüdür.

Bilimsel Bilgi

Deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgi türüdür. Düzenli bir çalışma sistemi içerisinde üretilen bu bilgiler evrensel niteliktedir. Yeni keşifler ve çalışmalar sonucunda bilimsel bilgi zamanla değişebilir. Bilimsel bilginin nesnellik, test edilebilirlik, birikimli ilerleme ve akla dayanma gibi özellikleri vardır.

Felsefi Bilgi

Akıl ve mantık çerçevesinde sorgulama yoluyla elde edilen bilgileri kapsar. Bu bilgi bireyin evren, dünya ve kendisi hakkında ortaya koyduğu düşünceleri temel alır. Kişinin anlamak için bir konuya veya nesneye yönelerek onları sorgulaması sonucu ortaya çıkan akılla temellendirilmiş düşüncelerden oluşan bilgi türüdür.

(bk. Uçak, "Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram", 705-722)

Etkinlik-3

10 dk.

Adı	*Bilgi Edinme Yolları*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin kaynaklarını inceleyebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen kavram haritasındaki boş bırakılan alanları örnekte olduğu gibi doldurunuz.

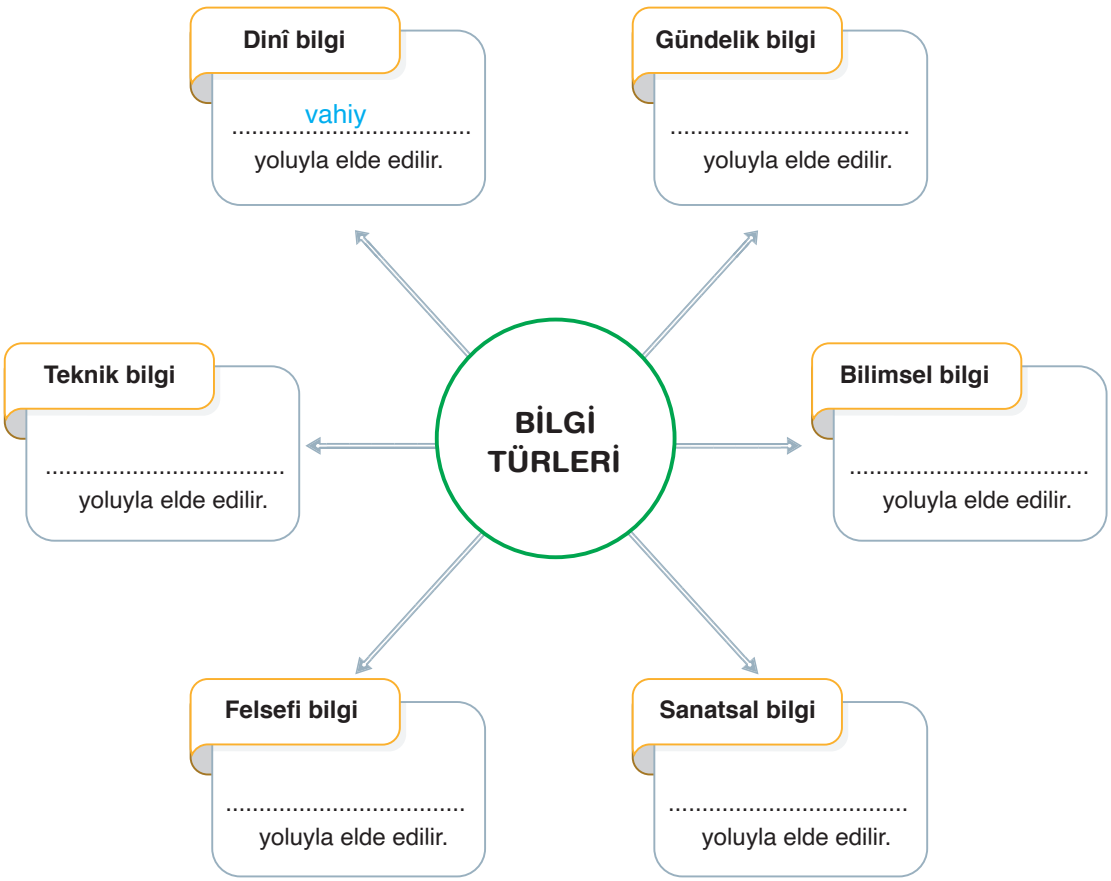

Değerlendirme

Tespit ettiğiniz bilgiye ulaşma yollarını öğretmen rehberliğinde değerlendiriniz.

Kontrol Noktası

Karekoddan yararlanarak "İslam ve İlim" konulu videoyu izleyiniz. Videodan hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İslam'ın "Oku!" emrinden kastedilen nedir? Açıklayınız.
2. İslam'da bilginin önemini vurgulayan örnekler bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ

Konuya Başlarken

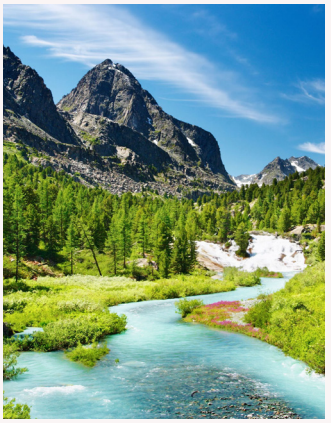

Yukarıdaki görsellerden hareketle Allah-âlem ilişkisine dair düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-4

10+10 dk.

Adı	*Merak Ediyorum*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında soru sorabilme*

Yönerge

- Allah-âlem ilişkisi hakkında merak ettiğiniz soruları bir kâğıda yazınız.
- Yazdığınız soruları kutu içerisine atınız.
- Konu işlendikten sonra kutudan çıkan soruları sınıfta arkadaşlarınıza okuyunuz.
- Cevabını en çok merak ettiğiniz sorulardan üç tanesini ve bunların cevaplarını aşağıdaki alanlara yazınız.
- Soruların cevaplarına ulaşabileceğiniz kaynakları öğretmen rehberliğinde belirleyiniz.

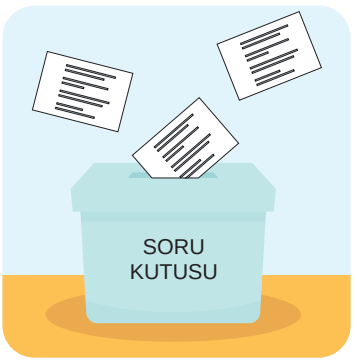

1

Soru:

Cevap:

2

Soru:

Cevap:

3

Soru:

Cevap:

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan kontrol listesi ile değerlendirilecektir.

Âlem sözlükte; evren, gökyüzünde görülen veya görülemeyen gök cisimleri, yıldızlar, kâinat, dünya gibi anlamlara gelir. Terim olarak âlem, akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilen Allah'ın (cc) dışındaki bütün varlıkları ifade eder.[28] Âlemi oluşturan bütün mahlukatın varlığı Allah'a (cc) bağlıdır. Allah (cc) tüm varlıkları yoktan var eden, yaratması devam eden, yarattıklarına şekil veren mutlak güç sahibidir *(Görsel 1.5)*. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek; **"Âlemlerin Rabbi"**[29] tabiri ile ifade edilir. Hz. Peygamber de bir hadisinde; *"Yaratılmış her varlığın yaratıcısı yalnızca Allah'tır."* [30] buyurarak Allah-âlem arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

Görsel 1.5: *Allah'ın (cc) her şeyin yaratıcısı anlamına gelen el-Halık isminin hattı (Hattat: Alperen ÇELİK)*

Sıra Sizde

"De ki: 'Allah'a koştuğunuz ortaklarınızdan, başlangıçta yaratmayı yapacak, sonra onu tekrarlayacak kimse var mı?' De ki: 'Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder…"

(Yunus suresi 34. ayet)

"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Rızkı dilediğine bol verir, dilediğine de kısar. Çünkü O her şeyi bilmektedir."

(Şura suresi 12. ayet)

"De ki: İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

(Al-i İmran suresi 29. ayet)

Verilen ayetlerde Allah-âlem ilişkisinin hangi yönleri öne çıkmaktadır? Yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Allah'ın (cc) yarattığı bütün varlıkları ifade etmek için kullanılan âlem kavramı bazı varlık cinslerinin tamamı için de kullanılır. İnsanlar âlemi, hayvanlar âlemi, canlılar ve cansızlar âlemi, görülen veya görülemeyen varlıklar âlemi gibi. Âlem içerisinde insanın duyular yoluyla algılayabildiği varlıklardan oluşan bölüm **şehadet** âlemi, akıl ve duyular yoluyla algılanamayan varlıkların oluşturduğu bölüm de **gayb** âlemi olarak ifade edilir.[31]

Etkinlik-5

10 dk.

Adı	*Varlıklar Âlemi*
Amaç	*Varlıkların âlemdeki yerini farkedebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki zihin haritasını inceleyiniz.
- Boş alanları uygun şekilde doldurunuz.
- Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

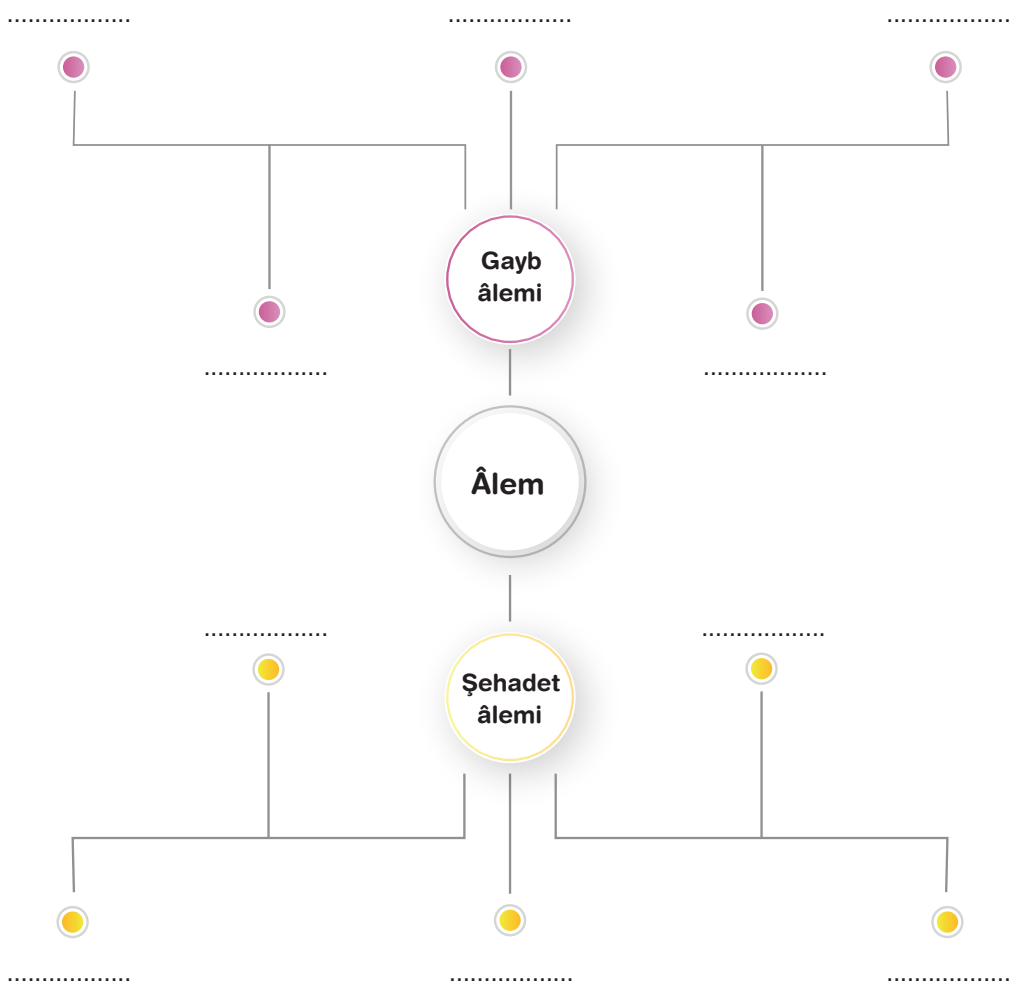

Değerlendirme

Tamamladığınız zihin haritasından hareketle varlıkların âlemdeki yeri ile ilgili neler söylenebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam inancına göre insanın âlemdeki konumu Allah'ın (cc) halifesi olma sorumluluğuyla ilişkilidir. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de **"Hani rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti…"**[32] ayeti ile anlatılmaktadır. Bu ayete göre insan, yeryüzünü imar etmek, adaleti sağlamak ve Allah'ın (cc) emanetlerini korumakla görevlidir. Bu ayete göre insan, yeryüzünde Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun hareket etmek zorundadır. İnsanoğlu Allah'a (cc) kulluk etmek için yaratılmış, yeryüzündeki çeşitli nimetler de onun hizmetine verilmiştir. Örneğin Güneş, Ay, yıldızlar, denizler ve dağlar, insanın yaşamını kolaylaştırmak için yaratılmıştır. İnsanoğlu kendisine verilen nimetlerin Allah'ın (cc) mülkü olduğunu, bir amaca ve şarta bağlı olarak kendisine emanet edildiğini, bunlar üzerinde sahibinin irade ve rızasına uygun bir şekilde kullanmakla sorumlu olduğunu bilmeli ve bu doğrultuda hareket etmelidir.[33]

kulluk etmek

Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, hayatı yaratılış amacına uygun olarak yaşamak, hayırlı işler yapmak gibi tutum ve davranış sergilemektir.

(bk. İsfahânî, "Abd", 542-543)

Birbirinden farklı özelliklere sahip olan her varlığın bir yaratılış amacı vardır. Varlıklar da bu doğrultuda hareket eder. Şehadet âlemi içerisinde yer alan insan, Allah'ı (cc) tanımak ve O'na kulluk etmek için yaratılmıştır *(Görsel 1.6)*. Allah (cc) **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[34] ayeti ile bu gerçeği dile getirmiştir.

Görsel 1.6: *İbadet, Allah'a (cc) kulluk etmenin en önemli göstergesidir.*

Allah-âlem ilişkisi kelam ilminin ele aldığı konular arasında yer alır. Buna göre Allah (cc) yokluğu düşünülemeyen bir varlıktır. O, var olmak için hiçbir şeye muhtaç değildir. Mutlak güç ve kudret sahibidir. Her şey O'na muhtaçtır.[35] Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"De ki: O Allah tektir. Allah Samed'dir."**[36] şeklinde ifade edilmiştir. Varlığı kendiliğinden olmayan âlem, var olmak için Allah'a (cc) muhtaçtır. Hz. Muhammed (sav) "*Her şey Allah'ın mahlûku ve mülküdür.*"[37] buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir.

İslam'ın temel kaynaklarından, insanın âlemdeki yeri ve Allah (cc) karşısındaki konumu hakkında bilgi toplayınız. Topladığınız bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam düşüncesinde varlıklar Allah'ın (cc) koyduğu kurallar çerçevesinde hareket eder ve bu kuralların dışına çıkamazlar.[38] Ayrıca kainatta herhangi bir uyumsuzluk olmadığı gibi bütün varlıklar Allah'ı (cc) tespih ederler. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih eder..."**[39] ayeti ile ifade edilir. Varlıklar arasında özel bir yere sahip olan insan da Allah'ın (cc) kainata koyduğu kanunlara uygun yaşar. Örneğin insan yaşamak için hava, su ve besin gibi nimetlere muhtaçtır. Kur'an-ı Kerim'de bütün nimetleri yaratan ve canlıların hizmetine sunanın **"Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan O'dur..."**[40] ifadesi ile Allah (cc) olduğu vurgulanır. Temel gereksinimleri için Allah'ın (cc) evrene koyduğu kurallara göre hareket etmesi gereken insan, davranışlarında ve Allah'a (cc) kulluk etmekte serbest bırakılmış, tercihlerinden de sorumlu tutulmuştur.

Sıra Sizde

"Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

(İsra suresi 70. ayet)

Bu ayeti Allah-insan ilişkisi açısından değerlendiriniz. Ulaştığınız sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Grafiği 1.2: *Allah-âlem ilişkisi*

Allah-âlem ilişkisinin boyutları ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Etkinlik-6

15 dk.

Adı	*Âlemi Düşün, Fikrini Paylaş*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgilerden çıkarım yapabilme*

Ön Hazırlık

- Karekoddan veya İslam'ın temel kaynaklarından yararlanarak Allah-âlem ilişkisi hakkında bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde sınıf arkadaşlarınızdan biriyle eşleşiniz.
- Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığınız bilgileri arkadaşınızla paylaşınız.
- Bu bilgilerden Allah-âlem ilişkisine yönelik ortak çıkarımlarınızı tespit ediniz.
- Ulaştığınız ortak fikri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan fikirlerden öne çıkanları Allah-âlem ilişkisi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Allah-âlem ilişkisi ile ilgili deneme yazma*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgilerden çıkarım yapabilme*
Ürün	*Deneme*
Değerlendirme Ölçütleri	*Bilgi toplama, inceleme, yorumlama, dil ve anlatım kurallarına uyma*

Ön Hazırlık

- İki hafta içerisinde İslam'ın temel kaynaklarından Allah-âlem ilişkisi hakkında bilgi toplayınız.
- Topladığınız bilgilerden hareketle Allah-âlem ilişkisi ile ilgili bir deneme yazınız.

Yönerge

- Yazdığınız denemeyi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Kontrol Noktası

"Allah-Âlem İlişkisi" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Öğrendiğim üç şey

3

1. .....
2. .....
3. .....

Bana ilginç gelen iki şey

2

1. .....
2. .....

Öğretmenime sormak istediğim bir soru

1

1. .....

1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

- Karekoddan yararlanarak açılan sayfadan İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerin okunuşunu dinleyiniz. İlgili ayetlerin anlamlarını okuyarak verilmek istenen mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۗ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰۤئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔوْلًا ﴿٣٦﴾

"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

(İsra suresi 36. ayet)

İnsan çeşitli yollarla bilgi sahibi olur. Bu bilgiler doğrultusunda duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirir; çevresindeki varlıklarla ilişkilerini buna göre düzenler. İnsanın isabetli kararlar verebilmesi için bu süreçlerde elde ettiği bilgilerin doğruluğu önemlidir. İslam'da insanın bilgi sahibi olmadığı bir konuda söz söylemesi, hüküm vermesi, yalancı şahitlik yapması, iftira atması yasaklanmıştır. Zira insan böyle bir durumda sadece kendi hayatını değil çevresindeki diğer insanların da hayatlarını olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla insan yanlış bilgilerle hareket ettiğinde pek çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olabilir.[41]

İnsanın sahip olduğu bilgiler; genellikle habere, gözleme ve akla dayanır. İsra suresinin 36. ayetinde göz, kulak, kalp gibi bilgi kaynaklarının doğru kullanılması gerektiği, elde edilen bilgilerin kullanımından sorumlu olunduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte kişinin doğruluğu ya da yanlışlığı kesin olarak kanıtlanamayan bilgiye göre hareket etmemesi istenmektedir. İnsan, davranışlarını ayette verilen mesajlara göre şekillendirdiğinde ortaya çıkabilecek pek çok sorunu engellemiş olur.[42]

İnsan, kendisine ve topluma faydası olmayan bilgilerin peşine düşmemelidir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum **"Onlar boş şeylerden yüz çevirirler."**[43] ayeti ile dile getirilmiştir. Hz. Muhammed (sav) de *"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindendir."* [44] sözüyle bu gerçeği vurgulamıştır.

İslam'a göre başkalarının sırlarını, özel hayatlarını, hata ve kusurlarını araştırmak uygun görülmemiştir. Tecessüs adı verilen bu durum **"... Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın..."**[45] ayeti ile yasaklanmıştır.

İnsan, sağlam ve doğru kaynaklardan bilgi edinmelidir *(Görsel 1.7)*. Kur'an-ı Kerim'de "**Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.**" buyrularak bu konuya dikkat çekilmiştir. Ayrıca sorumluluk bilinciyle hareket ederek gereksiz şeylerle zaman kaybetmemeli, faydalı işlerle meşgul olmalıdır.

Görsel 1.7: *Kur'an-ı Kerim'deki bilgilerin doğrulundan şüphe duyulmaz.*

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları İsra suresinin 36. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayette geçen konular	
Ayette verilen mesajlar	

قُلْ هُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۜ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

"De ki: O, sizi yaratan ve size kulaklar, gözler ve kalpler verendir. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

(Mülk suresi 23. ayet)

Görsel 1.8: *İnsan, kendisine verilen bilgi edinme vasıtalarını kullanarak yeni bilgiler edinir.*

Görsel 1.9: *İbadet, Allah'a (cc) şükretmenin yollarından biridir.*

İnsan, Allah (cc) tarafından yaratılmış en değerli varlıktır. O, dünyaya geldiğinde hiçbir bilgiye sahip değildir. Yüce Allah insana bilgi edinme vasıtaları arasında yer alan kulak, göz ve kalp gibi nimetler vermiştir *(Görsel 1.8)*. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğin gözlem yapabilme ve düşünebilme becerisi olduğuna işaret eden bu nimetler, aynı zamanda Allah'ın (cc) eşsiz sanatının ve sonsuz kudretinin delillerindendir.[46]

Allah'ın (cc) insana verdiği nimetler Mülk suresinin 23. ayetinde zikredilenlerle sınırlı değildir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır."**[47] şeklinde ifade edilmiştir.

Mülk suresinin 23. ayetinde Allah'ın (cc) verdiği nimetler hatırlatıldıktan sonra insandan bu nimetleri veren yaratıcısına hakkıyla şükretmesi istenmiştir. Bu açıdan bakıldığında kulun kendisini yoktan var eden, kendisine sayısız nimetler veren Allah'a (cc) şükretmesi gerekir.

Şükür, Allah'ın (cc) vermiş olduğu sayısız nimetler için insanın O'na karşı minnettarlığını ifade etmesidir *(Görsel 1.9)*. Tutum ve davranışlarıyla haramlardan kaçınması, farzları yerine getirmesi ve Allah'a (cc) bağlanmasıdır. Ayrıca gördüğü iyiliğe karşı gerek söz gerekse davranışlarıyla mukabelede bulunması, yapılan iyiliğin kıymetini bilmesidir.[48] Tanımlardan da anlaşılacağı üzere şükür sadece dil ile olmaz. Her nimetin şükrü kendi cinsiyle yerine getirilebilir. Örneğin gözün şükrü haramdan sakınıp helale bakmaktır. Dilin şükrü yalandan sakınıp doğruyu konuşmaktır. Zenginliğin şükrü israf ve cimrilikten sakınıp fakiri gözetmektir.

İnsan sahip olduğu nimetlerin kendisine emanet olarak verildiğini bilmelidir. Bu nimetleri veriliş amacına uygun şekilde kullanmalıdır. Nimetlerin asıl sahibi olan Allah'a (cc) şükretmelidir.

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Mülk suresinin 23. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayette yer alan kavramlar	
Ayette geçen konular	
Ayette verilen mesajlar	

Kontrol Noktası

Çalışma Yaprağı

A) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

(İsra suresi 36. ayet)

"De ki: "O, sizi yaratan ve size kulaklar, gözler ve kalpler verendir. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

(Mülk suresi 23. ayet)

1. Yukarıdaki ayetlerde verilen mesajlar neler olabilir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. İslam'a göre bilgi kaynakları nelerdir? Yazınız.

……

……

……

……

3. Tecessüs nedir? Topluma verdiği zararları gerekçelendirerek açıklayınız.

……

……

……

……

4. Şükür ne demektir? Açıklayınız.

……

……

……

……

……

5. "Allah'tan faydalı ilim (bilgi) isteyin. Faydasız ilimden O'na sığının."

(İbni Mace, "Dua", 3.)

Bu hadiste verilmek istenen mesaj nedir? Açıklayınız.

……

……

……

……

……

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan alanları uygun ifadelerle tamamlayınız.

1. Verilen nimetlerin amaçlarına uygun şekilde kullanılması Allah'a (cc) karşı …….. ifadesidir.

2. Mülk suresi 23. ayette Yüce Allah, insana bilgi edinmesi için …….. , …….. , …….. gibi nimetler verdiğini ifade etmektedir.

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

1. ( ) İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel özellikler; düşünme, akıl yürütme, özgür irade ve bilinç sahibi olmasıdır.
2. ( ) Yanlış bilgiye dayanarak hareket etmek, bireysel ve toplumsal sorunlara yol açabilir.
3. ( ) İnsanın sahip olduğu bilgiler, onun duygu dünyasını, düşünce yapısını ve davranışlarını doğrudan etkiler.
4. ( ) Akıl, insanın karar verme sürecinde tek başına yeterlidir.
5. ( ) İnsanın öğrenmeye açık bir varlık olarak yaratılmış olması, onun bilgi birikiminin artmasını sağlar.

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

Adı:		Ölçütler			
Soyadı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Tarih:		4	3	2	1
İslam'da bilginin kaynaklarını inceleyebilirim.					
İslam'da bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında merak ettiklerimi söyleyebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında sorular sorabilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında temel kaynaklardan bilgi toplayabilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığım bilgilerin doğruluğunu kontrol edebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığım bilgilerden mesajlar çıkarabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinde verilen mesajları tespit edebilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinde yer alan konuları sınıflandırabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinde yer alan mesajları yorumlayabilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 15 soru verilmiştir.

A) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

1.

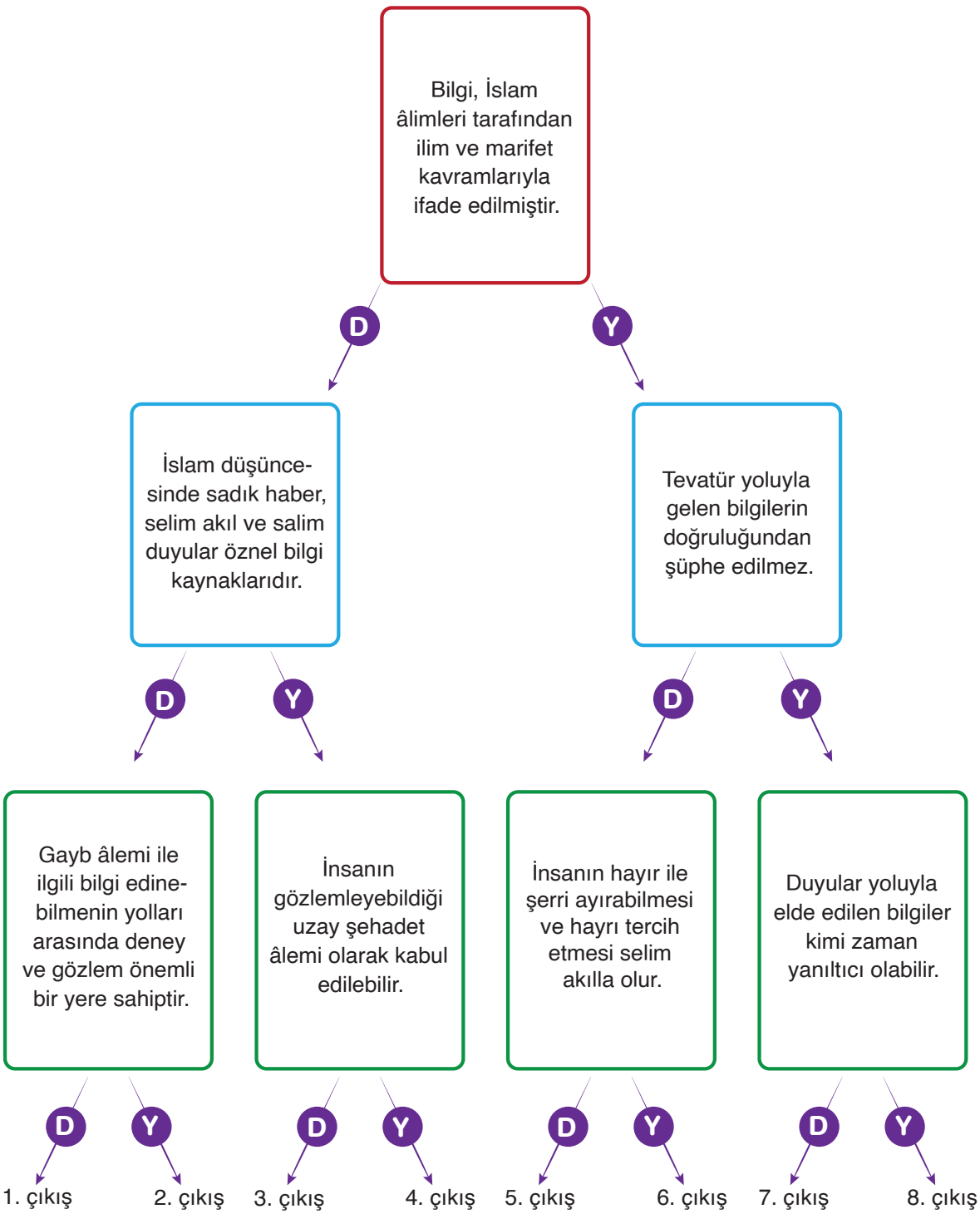

B) Şehadet ve gayb âlemine ait varlıkların özelliklerini tabloda ayrılan yerlere doğru bir şekilde yazınız.

1.

Şehadet âlemi		Gayb âlemi	
1.		1.	
2.		2.	
3.		3.	
4.		4.	
5.		5.	

C) Aşağıdaki ayetlerde Allah-âlem ilişkisinin hangi boyutlarına değinilmiştir? İlgili ayetin karşısındaki boş alana yazınız.

1.

a) "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu..." (Enbiya suresi 22. ayet)	....
b) "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez..." (Enam suresi 59. ayet)	....
c) "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma hâlindedir." (Rahman suresi 29. ayet)	....
ç) "… Her türlü övgü, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Enam suresi 45. ayet)	....
d) "Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve mutlak kemaliyle hep övgüye lâyık olan O'dur." (Fatır suresi 15. ayet)	....

Ç) Aşağıdaki diyagramda boş bırakılan alanları uygun ifadelerle doldurunuz.

1.

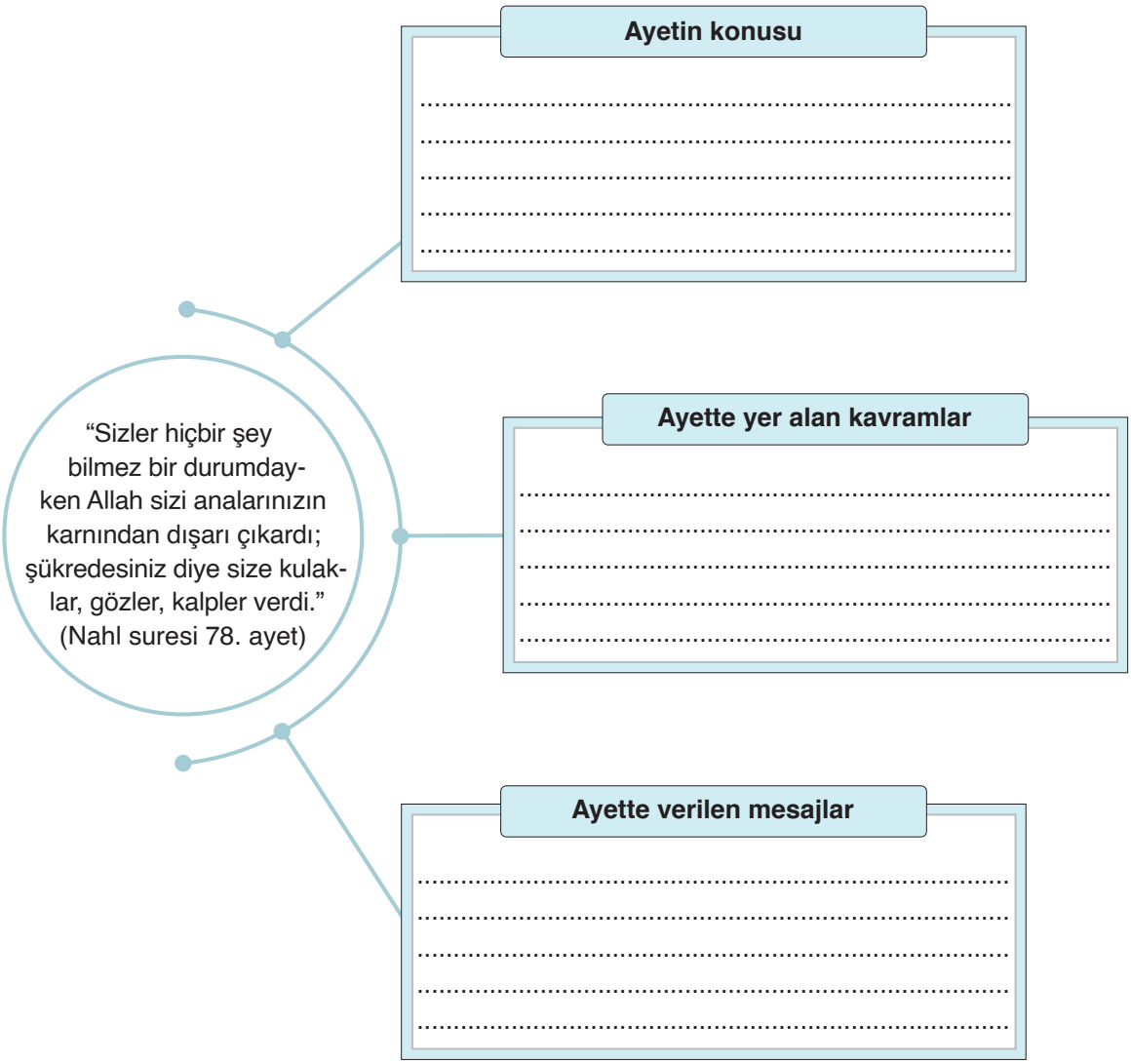

D) Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. İslam düşüncesinde bilginin yerini ve önemini örneklerle açıklayınız.

2. İslam düşüncesinde bilginin kaynakları nelerdir? Yazınız.

3. "Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"

(Tur suresi 35. ayet)

Bu ayeti Allah-âlem ilişkisi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

4. "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

(İsra suresi 36. ayet)

Bu ayetin mesajlarını kendisine rehber edinen birinden nasıl davranması beklenir? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

5 ve 6. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Kur'an'a göre Allah (cc), görülen ve görülemeyen âlemin yaratıcısıdır. O, âlemin bir düzen içinde varlığını devam ettirmesi için doğal kanunlar koymuştur. Allah (cc) âleme ilk hareketi verdikten sonra onu kendi haline bırakmamıştır. O'nun yaratması süreklidir. Göklerde ve yerde bulunan varlıklar Allah'a (cc) muhtaçtırlar. Allah (cc) ise hiçbir şeye muhtaç değildir. Sınırları bilinmeyen varlıklar âlemi Allah'ın (cc) takdirine bağlıdır. Bütün varlıkların idaresi O'nun elindedir. Her şeyi yarattığı gibi yarattığı her şeye görev ve sorumluluğunu da verir. Allah (cc) âlemde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. Bütün âlem O'nun mülküdür. Âlemdeki düzen Allah'ın (cc) bir ve tek oluşunun eseridir.

(Bayram, "Kur'an'a Göre Allah-Âlem Münasebeti", 31-39)

5. Bu metinde Allah-âlem ilişkisinin hangi boyutlarına değinilmiştir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

6. Bu metinden hareketle Allah-âlem ilişkisini tevhit ilkesi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

7. Alak suresinde kalemin önemi vurgulanmıştır. Kalem vasıtasıyla ilimler yazılıp derlenmiş ve bir araya getirilmiştir. Kalem sayesinde insanlar bilgilerini yazıya, kitaba dönüştürüp başkalarına aktarmış, kalıcı hâle getirebilmiştir. Kısaca uygarlıklar kalem sayesinde süreklilik kazanmış, kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Allah (cc) kalem vasıtasıyla insana bilmediklerini öğreterek onu cehalet karanlığından kurtarmış, ilmin aydınlığına kavuşturmuştur. Burada "kalem" kelimesinin -işlevi ve amacı dikkate alındığında- bilinen kalemden bilgisayara kadar bütün okuma, yazma ve bilgi alıp verme araçlarını kapsadığını da belirtmek gerekir.

(bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/652-653)

Bu bilgilerden hareketle İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

E) Çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. "… Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin…"

(Bakara suresi 32. ayet)

Bu ayetten Allah (cc) hakkında aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Bütün bilgilerin kaynağıdır.

B) İlminde eksiklik yoktur.

C) Her şeye gücü yeter.

D) Mesajlarını vahiy yoluyla iletir.

E) Hiçbir şeye muhtaç değildir.

2. "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın."

(Hucurat suresi 6. ayet)

Bu ayetten aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Yanlış bilgi insanı hatalı davranışlara sevk eder.

B) İnsan, elde ettiği bilgilerin doğruluğunu araştırmalıdır.

C) Bilgi kaynaklarının güvenilir olması gerekir.

D) Doğru bilgi insanı yanlışa düşmekten korur.

E) Duyulan hiçbir habere inanmamak gerekir.

3. Arkası kesilmeden birbirini takip eden, nesilden nesile kesintisiz olarak aktarılan ve nakledilen anlamlarına gelir. Ayrıca yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun bildirdiği bilgiler için de kullanılır. Bu yolla elde edilen bilgilerin doğruluğundan şüphe duyulmaz.
Bu metinde bahsedilen bilgi kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Haberiresul

B) Mütevatir haber

C) Salim duyular

D) Selim akıl

E) Vahiy

4. I. "O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin…"

(Mülk suresi 3. ayet)

II. "… O karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez..."

(Enam suresi 59. ayet)

III. "… O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir."

(Furkan suresi 2. ayet)

Bu ayetlerden hangileri doğrudan Allah-âlem ilişkisi ile ilgilidir?

A) Yalnız I

B) I ve II

C) I ve III

D) II ve III

E) I, II ve III

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

1. Ünite Sonnotlar

1 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "Bilgi".
2 bk. Taylan, "Bilgi", 6/157; Yavuz, "İlim", 22/108-109.
3 Bakara suresi 31 ve 32. ayetler.
4 bk. Taylan, "Bilgi", 6/157.
5 Zümer suresi 9. ayet.
6 İbn Mâce, "Mukaddime", 17.
7 bk. Dadan-Güzeş, "Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları", 175-200.
8 bk. Ebu Davud, "İlim", 1.
9 bk. Buhari, "İlim", 21.
10 Enam suresi 116. ayet.
11 bk. Bakara suresi 255. ayet.
12 Yavuz, "Haber", 14/346-349.
13 bk. Gölcük-Toprak, *Kelam*, 98.
14 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 127.
15 bk. Yunus suresi 94. ayet.
16 Araf suresi 3. ayet.
17 Rad suresi 18. ayet.
18 Sürmeli vd., "Mütevatir", 269.
19 Gölcük-Toprak, *Kelam*, 99.
20 bk. Bolay, "Akıl", 2/238.
21 bk. Sürmeli vd., "Aklıselim", 12.
22 bk. Yunus suresi 16. ayet; Enbiya suresi 10. ayet; Saffat suresi 138. ayet; Sad suresi 29. ayet.
23 Ebu Davud, "Hudûd", 17.
24 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 126.
25 Nahl suresi 78. ayet.
26 bk. "İlim", 4/310-311; Akbulut, *Sistematik Kelam*, 128-130.
27 Bakara suresi 170. ayet.
28 bk. Sürmeli vd., "Âlem", 14.
29 bk. Fatiha suresi 2. ayet.
30 Buhari, "Tevhid", 18.
31 İsfahânî, "Gayb", 465; "Şehadet", 616.
32 Bakara suresi 30. ayet.
33 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/101.
34 Zariyat suresi 56. ayet.
35 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 77.
36 İhlas suresi 1 ve 2. ayetler.
37 Müslim, "Kader", 10.
38 bk. Al-i İmran suresi 83. ayet.
39 Saff suresi 1. ayet.
40 Bakara suresi 29. ayet.
41 bk. Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 5/53; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/481-482.
42 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/481-482.
43 Müminun suresi 3. ayet.
44 Tirmizi, "Zühd", 11.
45 bk. Hucurat suresi 12. ayet.
46 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/423.
47 Casiye suresi 13. ayet.
48 Sürmeli vd., "Şükür", 352.

2. ÜNİTE ALLAH'I TANIMAK

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ
2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK
2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar

- **delil**
- **gaye**
- **nizam**
- **evren**
- **marifetullah**
- **teleoloji**

Bu ünitede sizlerden

- Allah'ın (cc) varlığının delilleri üzerine düşünebilmeniz,
- Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının hayata yansımaları üzerinden O'nu tanıyabilmeniz,
- Haşr suresi 22-24. ayetlerin mesajlarını açıklayabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite karekodu

Üniteye Başlarken

Karekoddan yararlanarak “Kusursuz Denge” adlı belgeseli izleyiniz.

1. Atmosferin zararlı ışınları filtrelemesi, bitkilerin oksijen üretmesi, su döngüsü gibi süreçlerin kendiliğinden oluşması mümkün müdür? Gerekçeleriyle belirtiniz.
2. Yaratılan her şeyin Allah’a (cc) muhtaç olduğu gerçeğini hayatınızdan örneklerle açıklayınız.

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

Konuya Başlarken

• Verilen dörtlüğü ve görseli Allah'ın (cc) varlığına delil olması bakımından inceleyiniz.

Yön yön sarılmışım ne yana baksam;
Sarılan olur da saran olmaz mı?
Kim bu yüzü çizen sanatkâr ressam;
Geçip de aynaya, soran olmaz mı?
(...)

Kısakürek, *Çile*, 24 (Kısaltılmıştır.)

1. Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması noktasında neler biliyorsunuz?
2. Yaratılanlar Allah'ın (cc) varlığına işaret eder mi? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Keşfet ve Anlamlandır*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığının delilleri üzerine akıl yürütebilme*

Ön Hazırlık

- Karekoddan yararlanarak "Madde Döngüleri" isimli videoyu izleyiniz.
- Videoda bulduğunuz örüntüleri not alınız.
- Doğayı gözlemleyiniz. Gözlemlerinizde dikkatinizi çeken tabiat olaylarını ve farklı örüntüleri yazınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikişerli gruplara ayrılınız.
- Gözlemleriniz sonucunda varlıklar arasındaki tespit ettiğiniz örüntüleri arkadaşınızla paylaşınız.
- Gözlemleriniz üzerinden ulaştığınız ortak sonuçları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Yaptığınız gözlemler ve bulduğunuz örüntülerden yaralanarak Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili çıkarımlarınızı özetleyiniz.

.....

.....

İnsanoğlu fıtratındaki merak duygusuyla çevresindeki pek çok şeyi inceler ve olayların arka planını öğrenmek ister *(Görsel 2.1).* Allah'ın (cc) varlığı bu konuların başında gelir. "Beni kim yarattı, niçin yaratıldım, hayatın anlamı nedir?" gibi insanın en temel sorularının cevabı Allah'ın (cc) varlığıyla ilgilidir.

Görsel 2.1: *İnsanın çevreyi incelemesinin arkasındaki etkenlerden biri ondaki merak duygusudur.*

Allah'ın (cc) varlığı konusu, soyut bir kavramdan çok bireyin hayatını doğrudan etkileyen somut bir özelliğe sahiptir. Allah (cc) inancı; insanın hayatına yön verir, onun sosyal çevresi ile ilişkilerini düzenler ve hayatı bir amaç için yaşamasını sağlar. Allah (cc) inancı bu yönüyle insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. İnancın akli açıdan temellendirilip sağlam **delil**lere dayanması kişinin inanç dünyasını güçlendirir. Tespit edilen deliller insanın neye, niçin ve nasıl inanması gerektiğini kavramasına yardımcı olur. Bilgiye dayalı bir inanç davranış tutarlılığını ve inanç-ibadet-ahlak bütünlüğünü sağlar. Bu yüzden insanoğlunun Allah (cc) inancını çeşitli delillerle temellendirmek istemesi doğaldır. Kur'an-ı Kerim'de **"Yoksa, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran mı? Allah ile birlikte başka bir ilah mı var! De ki, Eğer doğru söyleyenler iseniz kesin delilinizi getirin."**[1] buyrularak inançla ilgili iddiaların kanıtlarla desteklenmesinin önemine işaret edilir. İnancını delillerle desteklemek isteyen insan, Kur'an-ı Kerim'deki pek çok ayette kâinatı incelemeye teşvik edilir. Bunlardan birinde **"Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur."**[2] buyrulur.

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Özgürce İfade Ediyorum*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığına ilişkin duygu, düşünce ve genellemelerini ifade edebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki soruyu okuyunuz.
  - Allah'ın (cc) varlığına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
- Öğretmen rehberliğinde verdiğiniz cevapları tahtaya yazarak listeleyiniz.
- Listelediğiniz cevapların doğruluğunu öğretmen rehberliğinde sınıfça tartışınız.

Değerlendirme

Allah (cc) sözcüğünü duyduğunuzda içinizde oluşan duygu ve düşünceleri aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

Geçmişten günümüze Allah'ın (cc) varlığını ispatlamak amacıyla felsefe tarihinde çeşitli deliller ortaya konulmuştur. Bunlar genel olarak kozmolojik, teleolojik, ontolojik ve dinî tecrübeye dayalı deliller şeklinde sınıflandırılmıştır.[3]

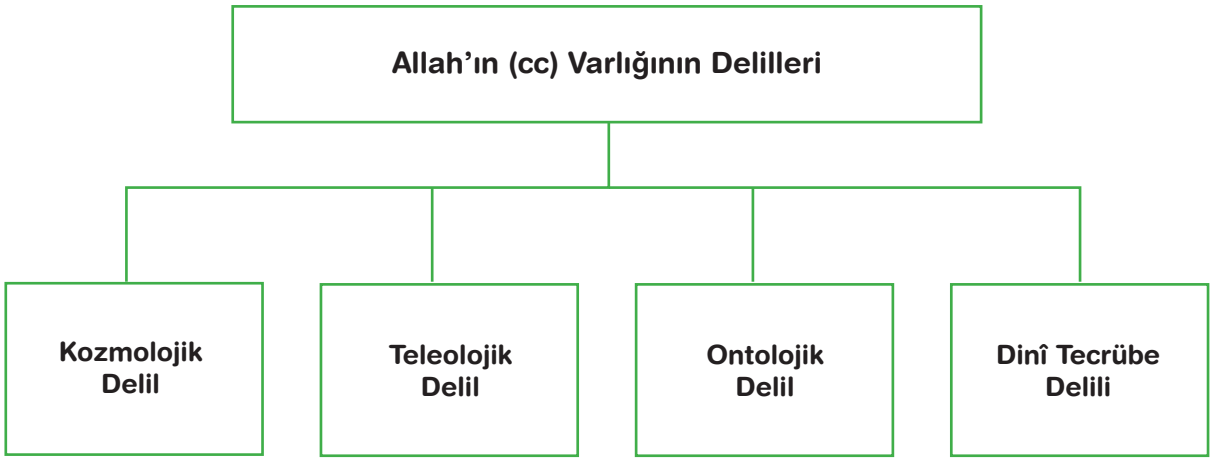

2.1.1. Kozmolojik Delil

Allah'ın (cc) varlığını **evren**den yola çıkarak ispatlamaya çalışan delillere "kozmolojik delil" denir.[4] Bu delilde evrenin hareket etmesi, başlangıcının olup olmaması gibi konular üzerinden Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması hedeflenir.

Kozmolojik delilde kullanılan kanıtlardan birine göre her hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır. Evren hareket etmektedir. O hâlde evrenin de bir hareket ettiricisi vardır. O da Yüce Allah'tır.[5] Kozmolojik delil kendi içerisinde farklı delilleri barındırır. Bunlardan biri "hudus delili"dir. Bu delile göre âlem değişmektedir, her değişen sonradan meydana gelmiştir (hâdistir) *(Görsel 2.2)*. Sonradan olan her şey, kendisini var edecek bir yaratıcıya ihtiyaç duyar. Bu evren de var olmak için bir yaratıcıya muhtaçtır. Bu yaratıcı da Allah'tır (cc)[6]. Kur'an-ı Kerim'de hudus deliline ilişkin ayetler bulunmaktadır. Bunlardan birinde, **"Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"**[7] buyurularak varlıkların meydana gelmek için bir yaratıcıya muhtaç olduğu gerçeği vurgulanır. Hz. Peygamber de bir hadisinde "*Önce Allah vardı; O'ndan önce hiçbir şey yoktu...*"[8] buyurarak âlemin sonradan yaratıldığına dikkat çekmiştir.

Görsel 2.2 ▶
Başlangıcı olan her şey gibi Dünya ve içindekiler de Allah'ın (cc) yaratmasıyla var olmuştur.

Okuma Parçası — Yeryüzü Ayetleri

FiLOZOF'un bilim kitaplarını okumaya meraklı olduğunu ilk fark ettiğimde, oldukça şaşırmıştım. Onun, türlü acayip konuları olan çeşit çeşit kitaba, (...) büyük bir heyecanla kendini kaptırması, kütüphanesindekiler yetmiyormuş gibi, sık sık yeni ve birbirinden tuhaf kitaplar sipariş vermesi garibime gidiyordu açıkçası *(Görsel 2.3)*. Bu konuda beni yadırgamamalısınız; (...) yıldız burunlu köstebekler hakkında bir kitabı günlerce elinden bırakamamasına şahit olsanız, kesin siz de garipserdiniz!

(...) Hatırlıyorum. Gerçi nasıl unutabilirim? Eve yalnız dönmek zorunda kaldığım o gece, yatağının baş ucunda, kışın öleyazmış bitkilerin baharda nasıl diriltildiklerine dair, üzerinde çiçek açmış kiraz ağaçları fotoğrafı olan bir kitap duruyordu. (...)

–Neden böyle tuhaf kitaplar okuyorsun?

–Bunu yapmamı bana Kur'an tavsiye ediyor!

–Şaka mısın Filozof? Kur'an'da, "Ey insanlar! Yıldız burunlu köstebeklerin hayatları hakkında bilgi edinin!" diye bir âyet mi var?

–Seni komik şey!

–Alay ediyor falan değilim. Gerçekten bak. Sadece meraktan sordum.

–Elbette öyle bir âyet yok.

–Nasıl bir âyet var peki?

–Sen âyet ne demek biliyor musun? Önce onu bir söylesene.

–Biliyorum. Biliyorum ama şimdi sen sorduğuna göre, kesin benim bildiğimden başka bir anlamı daha vardır. Çünkü hep öyle oluyor.

Görsel 2.3: *Kitap okumak insanın düşünce dünyasını zenginleştirir.*

–Bildiğin kadarını söyle o zaman.

–İşteee... Şey! Kur'an'daki bölümleri meydana getiren cümleler.

–Yani... Evet... Bu, kısa ama yine de kabûl edilebilir bir cevap oldu. Peki neden o cümlelere âyet denmiş sence?

–Neden olacak âyet oldukları için!

–Kestirmeden cevap verme hakkını az önce kullandın Çaylak. Biraz daha düşün. Başka bir sebebi olmalı değil mi? Daha derin ve kelimenin kökleri ile ilgili.

– Bunu ben nereden bilebilirim Filozof? (...)

– (...) O cümleler Çaylak... Âyetler yani... Allah'ın peygamberleri aracılığı ile insanlara seslenmek için seçtiği kelimelerdir. İnsanlara doğrudan Sözün Sahibi'ni gösterdikleri için, onlara âyet deniyor. Çünkü âyet; delil, apaçık bir alâmet ya da işaret demektir.

– Haa! Anladım. Âyetler, Allah'ı gösteriyor!

– Evet ama Allah'ın âyetleri sadece kelimelerden ibaret değil. Elbette Kur'an'da yıldız burunlu köstebekler hakkında bir âyet yok, fakat şunun gibi pek çok âyet var:

“İMAN EDENLER İÇİN GÖKLERDE VE YERDE NİCE AYETLER VARDIR. GEREK SİZİN YARATILIŞINIZDA, GEREKSE ALLAH’IN YERYÜZÜNE YAYDIĞI CANLILARDA, KESİN BİR BİLGİ İLE İMAN EDECEK BİR TOPLULUK İÇİN AYETLER BULUNUR...”

Bilim kitapları okumayı ve belgesel filmlerini seyretmeyi seviyorum. Çünkü bana Allah’ın, gözümden kaçmış, daha önce görmediğim ya da imkân bulup kendi gözlerimle asla göremeyeceğim, âyetlerini gösteriyor onlar. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki âyetlerini...

– Yıldızlar ve yıldız burunlu köstebekler gibi mi yani?

– Evet! Aynen öyle evlat. Aynen öyle. Yıldızlar ve yıldız burunlu köstebekler gibi. Ve yakışıklı kaplanlar ve ruhaniyatlı balinalar ve galaksinin öte ucunda can veren yıldızlar ve Güneş’teki lekeler ve kanatlarını aça kapata havada kalan kuşlar ve çiçekler, çekirdekler, çatlayan tohumlar, göğermiş ağaçların incecik kökleri ve gece ile gündüz ve çöller ve buzdan ülkeler ve şahane ıssızlıklar ve nehirler, bereketli ırmaklar ve denizler, okyanuslar ve arılar, karıncalar ve düğün yapan gece kelebekleri ve ateş böcekleri ve nefes alıp veren sabahlar ve dört mevsim ve göklerin mavi güzel yüzü ve o gökyüzü altında çarpan kalpler, kabarıp titreyen şah damarları gibi... *(Görsel 2.4)*

Görsel 2.4: *Mevsimler Allah’ın (cc) yeryüzündeki ayetlerindendir.*

Bak Çaylak, pek çok insan, bilim bir konuya açıklık getirdiğinde, meselâ yeşil yapraklı ağaçların nasıl olup da yüz elli milyon kilometre ötede yanan bir yıldızın ışığından, hem oksijen hem de şeker ürettiğini keşfedip, bu olaya bir isim verdiğinde, orada olup biten her şeyin, tabii ve sıradan bir şey olduğunu düşünmeye başlar.

(...) Oysa, asıl mucize olan tam da budur! Asıl mucize, olan biteni, işin içinde son derece hassas hesaplar, incecik ama şaşmaz dengeler bulunduğunu gözlerimize gösteren uzun ve karmakarışık matematiksel formüllerle keşfedip açıklayabildiklerimizdir!

(...) Bir yerde matematik varsa, bir yerde formül varsa, bir yerde kanunlar ve kurallar tıkır tıkır işliyorsa ve birileri de bunu mikroskoplarla yahut teleskoplarla keşfedebiliyorsa, orada hiçbir iş, kendi kendine ve tesadüfen olmuyor demektir. (...)

Öze, *Çaylak ile Filozof 5*, 107-113 (Kısaltılmıştır.)

2.1.2. Teleolojik Delil

Teleoloji, varlığı "amaçlılık" yönüyle açıklamaya çalışır. Bilim alanında "ne için?" sorusuna cevap arar ve gaye bilim olarak adlandırılır.[9] Teleoloji, kâinatın yaratılış amacını açıklayan bir düşünce şekli olarak da tarif edilebilir.

İlim geleneğimizde "**gaye** (amaç) ve **nizam** (düzen) delili" olarak isimlendirilen teleolojik delile göre evrendeki düzen ve varlıklarda gözlemlenen "amaçlılık" bir yaratıcının varlığına işaret eder.[10] Kâinatı oluşturan katı, sıvı ve gaz hâlindeki maddelerin hepsi bilinçsizdir. Atomlardan oluşan bu maddelerin düzen kurması ve her şeye belli bir "amaç" belirlemesi mümkün değildir.

Kur'an'da teleolojik delile örnek olabilecek çok sayıda ayet bulunur. Bu ayetlerde evrendeki ölçü, denge ve düzen Allah'a (cc) dayandırılır. Sayısız varlığın bulunduğu kâinatı denge ve düzen içerisinde tutmanın ancak Allah'a (cc) mahsus olduğuna işaret edilir. Örneğin **"Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık."**[11] ayetinde evrendeki düzene ve ölçüye işaret edilir. **"Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmanın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?"**[12] ayetlerinde evrendeki düzen ve kusursuzluk öne çıkarılır.

Bazı ayetlerde kâinattaki düzenin içerdiği estetiğe ve güzelliğe dikkat çekilir.[13] Bunlardan birinde **"Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik."**[14] buyrulur. Kâinattaki her şeyde ölçü ve ahenkten kaynaklanan bir güzellik vardır. Güneş, Ay ve yıldızların yörüngelerindeki düzen insanın dikkatini çeken bir ahenge sahiptir. Tabiata bakıldığında türlü çiçekler, ağaçlar, meyveler; ırmakların akışı, dağların duruşu, güneşin doğuşu ve batışı ile kuşların uçuşu esnasında oluşan birbirinden farklı manzaraların doğada estetik bir şekilde sergilendiği görülür *(Görsel 2.5)*. Bütün bunlar düşünüldüğünde her şeyi yaratanın sadece Allah (cc) olabileceği anlaşılır. Pek çok düşünüre göre kâinatta gözlemlenen güzellikler, âlemin yüce bir varlığın eseri olduğunun açık işaretleridir.[15]

Teleolojik delil, kozmolojik delil gibi evrenden hareketle Allah'ın (cc) varlığını ispatlamaya çalışır. Kozmolojik delil Allah'ın (cc) varlığının delillendirilmesinde evrenin başlangıcının olup olmadığı gibi konuları esas alır. Teleolojik delil ise evrenin iç yapısında gözlemlenen düzen ve gayeliliği hareket noktası olarak kabul eder.

Görsel 2.5: *Tabiatta görülen estetik ve güzellik Allah'ın (cc) varlığının işaretlerindendir.*

Kur'an'daki bazı ayetlerde varlıktaki "amaçlılık" ön plana çıkarılır.[16] Bunlardan birinde **"Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O'dur."**[17] buyrulur. Nahl suresi 10 ve 11. ayetlerde de **"Gökten su indiren O'dur. Ondan hem kendiniz için içecek su hem de hayvanlarınıza yedireceğiniz bitkiler verir. Allah o su ile size ekin, zeytin, hurma, üzüm ve daha türlü türlü ürünler de bitirir. İşte bunda düşünen bir topluluk için büyük ibret vardır."** ifadeleriyle evrendeki amaçlılığa dikkat çekilir *(Görsel 2.6)*. Ayetlerin devamında evrendeki diğer unsurların da belli gayelere göre yaratıldığı söylenir.[18]

İnsan varlık âlemini incelediğinde benzer örneklerle karşılaşır. Güneş, Dünya'yı ısıtmak ve aydınlatmak; rüzgârlar, yağmur bulutlarının oluşumuna katkıda bulunmak amacıyla yaratılmıştır. İnsan bedeninde yer alan yapı ve organlarda da benzer bir durum söz konusudur. Bulutlardan bitkilere kadar varlıklarda görülen yaratılış amaçları birbiriyle uyumlu bir bütünlük gösterir.

Görsel 2.6: *Bütün varlıklar bir amaca yönelik yaratılmıştır.*

Sıra Sizde

Bir adam Hz. Ömer'e gelir ve "Bu satranç acayip bir oyundur. Defalarca oynasan da hiçbir oyun diğerinin aynısı olmaz. Her birinde hamleler farklılaşır." der. Hz. Ömer adama yanıt olarak "Ben sana bundan daha acayibini söyleyeyim." der ve ekler: "İnsanın yüzü bir karış kadardır, bu bir karışlık alanda hep aynı sayıda kulak, göz, burun, kaş bulunur. Buna rağmen doğuda da batıda da birbiriyle aynı olan iki insan göremezsin. Bu ne büyük kudrettir ki küçücük alanda sayısız farklılığı ve güzelliği gösterir."

(bk. Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, 4/170)

Metinde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-3

15 dk.

Adı	*Düşün ve Keşfet*
Amaç	*Varlıklar hakkında yaptığı gözlemler üzerinden genellemeler yapabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde üçerli gruplara ayrılınız.
- Verilen görseli arkadaşlarınızla inceleyiniz ve aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Robotları oluşturan maddelerin (metal, plastik vb.) bilinçli olduğu söylenebilir mi? Açıklayınız.
2. Robotların zaman içerisinde tesadüfen oluşmaları mümkün müdür? Gerekçeleriyle açıklayınız.
3. Robotlar kendiliğinden "otomobil üretme" gibi ortak bir amaca yönelik hareket edebilirler mi? Açıklayınız.
4. Bilinçsiz varlıkların ortak bir amaca hizmet etmesi, onları bu amaca yönlendiren akıllı bir gücün varlığına işaret eder mi? Açıklayınız.

Değerlendirme

Robotların çalışma düzenini düşündüğünüzde doğada benzer hangi özellikleri bulursunuz? Bulduğunuz örneklerden hareketle Allah'ın (cc) varlığının delillerine dair ulaştığınız sonuçlar nelerdir? Aşağıdaki alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Keşfet ve Sonuçlandır*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığına dair delilleri keşfedebilme*

Yönerge

- Verilen ayeti okuyunuz.

"Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır."

(Casiye suresi 4. ayet)

- Karekoddan yararlanarak "İnsanın Yaratılışındaki Deliller" isimli videoyu izleyiniz.
- Videoda dikkatinizi çeken bilgileri not alınız.
- Not aldığınız bilgilerden yararlanarak videoda anlatılanlarla verilen ayet arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Değerlendirme

Edindiğiniz bilgilerden hareketle Allah'ın (cc) varlığına dair deliller neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

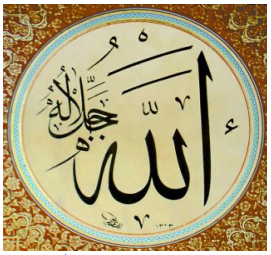

Görsel 2.7: *İslam'da mükemmel varlık düşüncesinin karşılığı Allah'tır (cc).*

2.1.3. Ontolojik Delil

Ontoloji kavramı "varlık bilimi" anlamına gelmektedir. Ontolojik delil, Allah'ın (cc) varlığını, insanda bulunan ekmel varlık (insan zihnine doğan mükemmel varlık) düşüncesinden hareketle ispatlamaya çalışan delil çeşididir. Gözlem ve deneyden bağımsız olarak zihinsel bir faaliyetin ürünü[19] olan bu delile göre insanın zihninde ekmel varlık düşüncesi mevcuttur. Her şeyi yaratan kusursuz varlık düşüncesi, insanın kendi ürettiği bir şey değildir. Bu düşüncenin bir başka kaynağı olmalıdır *(Görsel 2.7)*. İşte, bu kaynak Allah'tır (cc) ve insanın zihnine bu düşünceyi yerleştiren O'dur.[20] Kur'an-ı Kerim'deki **"Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde Allah'ın varlığına nice deliller vardır; görmez misiniz?"**[21] ayeti ontolojik delil içerisinde değerlendirilebilir.

Sıra Sizde

Ben düşünen bir şeyim, yani şüphe eden, tasdik eden (…) seven, sevmiyen, (…) ve duyan bir şey. (…) Eğer her şeyden tamamiyle müstakil olsam, ve bizzat kendimin yaratanı bulunsaydım, muhakkaktır ki hiçbir şeyden şüphe etmeyecektim, artık hiçbir arzum olmıyacaktı, ve nihayet, hiçbir olgunluktan mahrum kalmayacaktım; (…) böylece Tanrı olacaktım. (…) Dünyaya gelişimin sebebi ve varlığımın yaratanı kendim olsaydım, hiç değilse, edinilmesi kolay şeylerden, meselâ tabiatımın mahrum olduğu birçok bilgilerden, kendimi mahrum etmezdim (…) Her ne kadar ben bir cevher olduğum için cevher fikri bende bulunsa da, bununla beraber sonlu bir varlık olduğum için, sonsuz bir cevher fikri, gerçekten sonsuz olan bir cevher tarafından bana konmuş olmadıkça bende bulunamaz. Sonsuzu, yani Tanrıyı gerçek bir fikirle idrak ediyoruz; ve denebilir ki bu fikir bizde kendi fikrimizden daha öncedir (…) Hangi faraziye yapılırsa yapılsın, bir Tanrı fikrinin bize bizden gelmesi imkânsızdır.

Descartes, *İLK FELSEFE üzerine METAFİZİK DÜŞÜNCELER*, 170-171, 189, 193-194 (Kısaltılmıştır.)

Verilen metni ontolojik delil açısından yorumlayınız.

2.1.4. Dinî Tecrübe Delili

Allah'ın (cc) varlığını kanıtlamak için ortaya konulan delillerden bir diğeri dinî tecrübe delilidir. Bu delil inanma duygusunun sonucunda insanın yaratıcı arayışında olması ve yaratıcıyla iletişime geçmeye çalışması, O'na yaklaştığını hissetmesi gibi manevi deneyimler üzerinden Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması temeline dayanır.[22] Dinî tecrübe yoluyla yaşanan hislerin başkalarına olduğu gibi aktarılması mümkün değildir. Bu yönüyle dinî tecrübenin "Yaşamayan bilmez." sözünde ifade edilen duruma benzediği söylenebilir. İslam âlimlerinden Gazali, bu konuda şunları söyler: "Bazı insanlar yüksek bir şiir veya musiki zevkine sahip olurlar. Bu kimselerde bu tür zevkler o kadar güçlü olur ki bir şiir veya bir ezgi onları güldürecek, ağlatacak, bayıltacak hâle getirir. Bu tesirler, konuyla ilgili yüksek zevke sahip olmayan kimselerde elbette ortaya çıkmaz. Şiir ve musiki konusunda uzman olan kişilerin hepsi toplanıp bu kimselerin hissettiklerini anlatmak istese buna güç yetiremezler."[23] Yaşandığı anla sınırlı olmayan dinî tecrübe, insanın sonraki duygu, düşünce ve davranışlarında önemli bir rol oynar.[24] Bu delil bireysel tecrübelere dayandığı için kozmolojik ve teleolojik delillerden farklılık göstermektedir.

Allah'ın (cc) varlığına dair akli ve nakli delillerle ilgili etkinliğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Sıra Sizde

Kur'an'da övgüyle bahsedilen bir peygamber olan Hz. İbrahim, putlara tapan babasına ve kavmine karşı mücadele etmiş, tevhit inancını savunmuştur.[25] Bu doğrultuda gök cisimlerine ve bunların sembolü olduğuna inanılan putlara tapmanın anlamsız olduğu, hiç kimseye faydası olmayan bu cisimlere tapmaktan vazgeçmeleri gerektiği konusunda kavmini uyarmıştır.[26]

Hz. İbrahim bir defasında kavmini, düştüğü şirk hastalığından kurtarmak ve onlara Allah'ın (cc) bir ve tek olduğunu ispat etmek düşüncesiyle gözleme dayalı bir akıl yürütmede bulunmuştur. Bu durum Enam suresinin 76-79. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır:

"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur.' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem.' dedi. Ay'ı doğarken görünce 'Rabbim budur.' dedi. O da batınca 'Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum.' dedi. Güneş'i doğarken görünce 'Rabbim budur; zira bu daha büyük.' dedi. O da batınca dedi ki: Ey kavmim! Ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."

Hz. İbrahim yaşadığı bölgenin hükümdarı olan Nemrut'u, Allah'a (cc) inanmaya davet etmiştir. Nemrut Hz. İbrahim'in davetini reddetmekle kalmamış onunla bu konuda tartışarak Allah'a (cc) özgü sıfatların kendisinde de bulunduğunu iddia etmiştir.[27] Hz. İbrahim ile Nemrut arasında geçen söz konusu tartışma Bakara suresinin 258. ayetinde şöyle aktarılır:

"Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrahim 'Rabbim hayat veren ve öldürendir.' deyince o, 'Hayat veren ve öldüren benim.' dedi. İbrahim 'Allah Güneş'i doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir.' dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zâlimler topluluğuna rehberlik etmez." *(Görsel 2.8)*

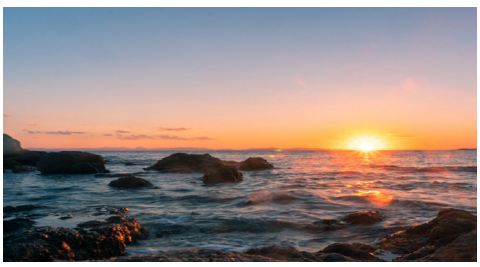

Görsel 2.8: *Hz. İbrahim'in kullandığı delillerden biri de güneşin doğuşu ve batışındaki düzendir.*

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bir başka olay da kavminin eğlenceye daldığı bir gün Hz. İbrahim'in putları kırmasıdır. Hz. İbrahim o gün putların olduğu yere girmiş, en büyük put hariç hepsini baltayla parçalamıştır. Ardından kullandığı baltayı büyük putun boynuna asmış ve oradan ayrılmıştır. Kavmi döndüğünde gördükleri manzara karşısında dehşete düşmüş ve öteden beri Hz. İbrahim'den

şüphelendikleri için hemen ona yönelmişlerdir. Hz. İbrahim ile kavmi arasında geçen konuşma Enbiya suresinin 62-67. ayetlerinde şöyle aktarılmıştır:

"Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın, ey İbrahim!' diye sordular. İbrahim, 'Hayır.' dedi, 'Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun!' (...) Sonra başlarını öne eğerek 'Bunların konuşamayacağını pekâlâ biliyorsun.' dediler. İbrahim, 'Öyleyse Allah'ı bırakıp da size ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız bu şeylere de yuh olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?' dedi."

1. **Putların ve gök cisimlerinin ilah olamayacağına dair Hz. İbrahim'in ortaya koyduğu gerekçeler nelerdir?**

   .....

   .....

2. **Hz. İbrahim'in Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini ispatlamak amacıyla ileri sürdüğü gerekçeler hangi delil türleriyle ilişkilendirilebilir? Açıklayınız.**

   .....

   .....

Öğrenme Günlüğü

Aşağıdaki öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Öğrenme Günlüğü		
Konu:	**Allah'ın (cc) Varlığının Delilleri**	**Tarih: ..... / ..... / .....**
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili önceden bildiklerim		
Benim için yeni olan bilgiler		
Merak ettiğim ya da araştırmak istediğim konular		
Benim için Allah'ın (cc) varlığını ispatlayan en güçlü delil		
Öğrendiklerim beni nasıl etkiledi?		

Kontrol Noktası

Aşağıda yer alan ayetlerin Allah'ın (cc) varlığının delillerinden hangisiyle ilişkili olduğunu altındaki boş alanlara yazınız.

1. "Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık yapan, yılların sayısını ve hesaplamayı bilesiniz diye ona menziller belirleyen O'dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de ayetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor."

(Yunus suresi 5. ayet)

.....

2. "Kesin olarak inananlar için yeryüzünde açık kanıtlar vardır. Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?"

(Zariyat suresi 20 ve 21. ayetler)

.....

3. "Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır."

(Rad suresi 3. ayet)

.....

4. "İnsan, daha önce hiçbir şey değil iken kendisini yarattığımızı düşünmez mi?"

(Meryem suresi 67. ayet)

.....

2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK

Konuya Başlarken

Elif ile Aslı arasında şöyle bir konuşma geçer:

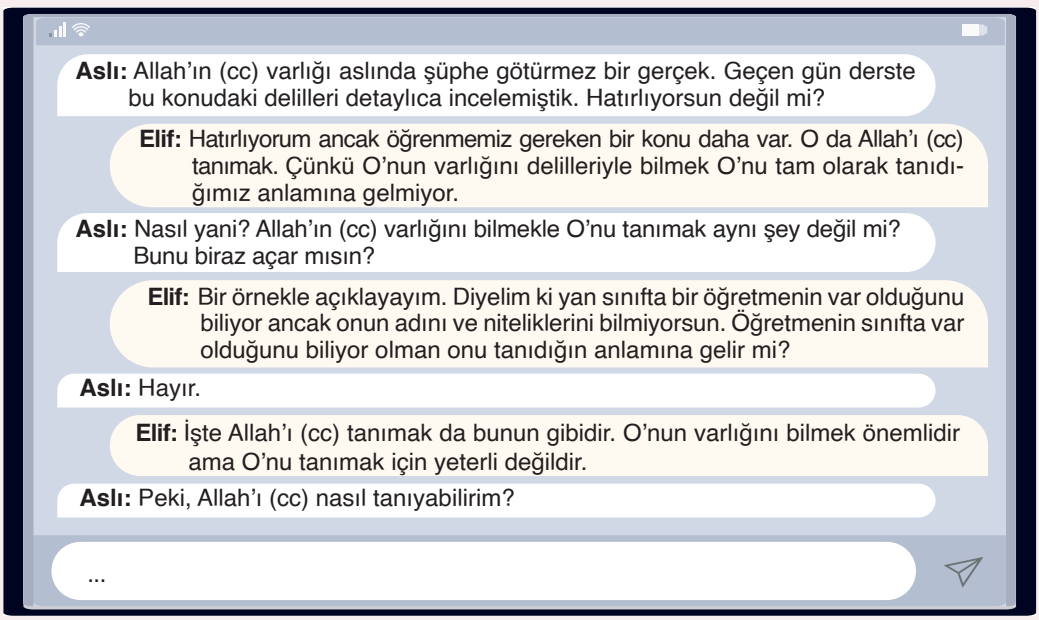

Bu konuşmalardan hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Elif'in yerinde siz olsanız Aslı'nın son sorusunu nasıl yanıtlarsınız?
2. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından hangilerini biliyorsunuz?
3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını bilmek ile O'nu tanımak arasında nasıl bir ilişki vardır?

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*Allah'ı (cc) İsim ve Sıfatlarıyla Tanıyorum*
Amaç	*Ayet ve hadislerden hareketle Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını inceleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki ayet ve hadisleri okuyunuz.
- Ayet ve hadislerde yer alan Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını tespit ediniz.

"İyi sayılan bir söz ve bir bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah her bakımdan sınırsız zengindir, cezalandırmada acele etmez mühlet verir."

(Bakara suresi 263. ayet)

"Sabahı aydınlatan O'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, Güneş'i ve Ay'ı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir."

(Enam suresi 96. ayet)

"İşte böyle; Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."

(Hac suresi 61. ayet)

"Şüphesiz rızkı veren, sarsılmaz gücün sahibi olan yalnızca Allah'tır."

(Zariyat suresi 58. ayet)

"Göklerde bulunanlar da yerde bulunanlar da egemenliğin mutlak sahibi, her türlü eksiklikten uzak, üstün ve her işi hikmetli olan Allah'ı tesbih eder."

(Cuma suresi 1. ayet)

"Allah güzeldir, güzelliği sever."

(Müslim, "İman", 39.)

"Allah'ım sen affedicisin, affı seversin beni affet"

(Tirmizî, "Deavât", 84.)

- Tespitlerinizi aşağıdaki tabloda ilgili alanlara yazınız.

Allah'ın (cc) isimleri	Allah'ın (cc) sıfatları

- Yazdıklarınızın doğruluğunu öğretmen rehberliğinde kontrol ediniz.

Değerlendirme

Tespit ettiğiniz isim ve sıfatlardan hareketle Allah'ın (cc) insanı ve kâinatı başıboş bırakıp bırakmadığı konusundaki çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Aşkın bir varlık olan Allah'ın (cc) zatını duyu organlarıyla algılamak mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum **"Gözler O'nu idrak edemez, hâlbuki O gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır."**[28] şeklinde ifade edilir. Hz. Peygamber de aynı gerçeğe "*Allah'ın yarattıkları hakkında düşününüz ancak Allah'ın zatı hakkında düşünmeyiniz. Çünkü siz buna güç yetiremezsiniz.*"[29] hadisiyle dikkat çeker. Bu yüzden Allah'ı (cc) isimleri, sıfatları ve eserleri üzerinden tanımaya çalışmak gerekir. O'nun isim ve sıfatları hakkıyla bilinirse nasıl bir yaratıcı olduğu daha iyi kavranmış olur. Bu durum bir yandan O'na duyulan sevgiyi artırır bir yandan da O'na olan inancı güçlendirir. Allah'ın (cc) zatını, sıfatlarını ve fiillerini en güzel şekilde tanımlayan, Allah'a (cc) ait güzel isimleri ifade etmek için kullanılan kavrama "esmayıhüsna" denir.[30] Kur'an-ı Kerim'de güzel isimlerin Allah'a (cc) ait olduğu şu şekilde bildirilir: **"En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin…"**[31], **"Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur."**[32]

Karekodda yer alan kaynağa ulaşarak esmayıhüsnayı inceleyiniz. Allah'ın (cc) büyüklüğü, insan ve kâinatla ilişkisi hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Allah'ın (cc) isimleri üç başlık altında incelenir.[33] Bunlar; Allah'ın (cc) zatıyla, kâinatla ve insanla ilgili isimleri şeklinde ifade edilmektedir.

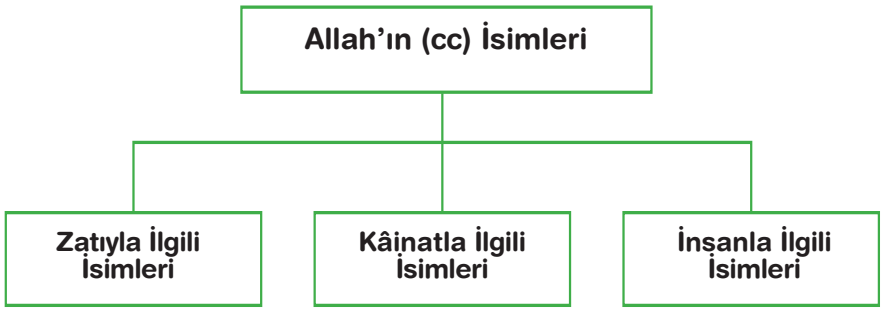

1. Allah'ın (cc) Zatıyla İlgili İsimleri: Bu isimler sadece Allah'ta (cc) olan, başka varlıklarda olmayan özellikleri ifade eder. Evvel ve Baki isimleri bunlara örnek olarak verilebilir. Evvel ismi, Allah'ın (cc) varlığının başlangıcının olmamasını ifade eder.[34] Allah (cc), herhangi bir şeyi yaratmasına bakılmaksızın her zaman vardır. Allah (cc) Baki'dir, yani ölümsüzdür. Diğer varlıklar gibi ölüm veya yok oluş O'nun için söz konusu değildir.

2. Allah'ın (cc) Kâinatla İlgili İsimleri: Bu isimler tabiatın yaratılışı ve işleyişiyle ilgilidir. Halık, Melik, Musavvir, Rahman, Rezzak bunlara örnektir.[35] Halık ismi "yaratan" anlamına gelmektedir. O'nun Bâri, Fâtır, Musavvir gibi isimleri yaratmasının çok boyutlu olduğunu gösterir. Bâri "örneksiz yaratan", Fâtır "yoktan yaratan," Musavvir "varlıklara şekil ve suret veren" anlamına gelmektedir *(Görsel 2.9)*. Rezzak "canlıların rızkını karşılayan" demektir. Rahman ise "sonsuz merhametiyle tüm canlılara ihsanda (iyilikte) bulunan" anlamına gelir. Canlılara ihsanda bulunmanın bir şekli onlara muhtaç oldukları rızkı vermektir. Dolayısıyla Rezzak ismi Rahman ismiyle ilişkilidir. O'nun merhametini ifade eden bir diğer ismi Rahîm'dir. Rahîm "çok merhamet edici" anlamına gelir.[36] Allah (cc) her şeyin mutlak sahibi, tek yöneticisidir. Kâinatı yaratıp kendi hâline bırakmış değildir.[37] "Egemenliğin mutlak sahibi" anlamına gelen Melik ismi O'nun bu yönünü ifade eder.[38]

Görsel 2.9: *Varlıklara verilen suretler ve şekiller Musavvir isminin yansımalarındandır.*

İnsanın Allah'la (cc) iletişiminde esmayıhüsna önemli yer tutar. Kur'an'da kulun Allah (cc) ile iletişime geçtiğinde O'nun isimlerini zikretmesi istenir. İnananların dualarında Allah'ın (cc) isimleriyle O'na yönelmeleri daha doğru olur. Örneğin bir hastalık sebebiyle dua eden biri Allah'ın (cc) "şifa veren" anlamına gelen Şafî ismini, günahlardan arınmak isteyen biri O'nun çok bağışlayıcı anlamına gelen "Gafur" ismini zikrederek O'na dua edebilir. "Ya Rabbi sen Şafi'sin, tüm hastalıkların şifası sadece sendedir. Bana şifa ver." cümlesi bu tür dualara örnektir.

3. Allah'ın (cc) İnsanla İlgili İsimleri: Bu isimler Allah (cc) insan ilişkisinde insanı muhatap alan isimlerdir. Kur'an-ı Kerim'de geçen Şekur[39] ve Tevvab[40] isimleri bunlara örnektir. Şekur "küçük amellere büyük karşılıklar veren", Tevvab ise "kullarına tövbe yollarını gösteren ve onların tövbelerini kabul eden" anlamına gelir.[41] Şekur ismi insanı nimetlere şükretmeye yönlendirir. Bu ismin zikredildiği bir ayette **"Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir."**[42] buyrularak şükreden insanın fazlasıyla ödüllendirileceği bildirilir. Şükretmek, nimetlerin kıymetini bilmenin işareti olarak insanı sevilmeyen bir nitelik olan nankörlükten korur. Tevvab isminin zikredildiği bir ayette ise Allah'ın (cc) tevbeleri kabul edeceği, çok merhametli olduğu bildirilir.[43] Tevvab ismini bilen insan günahları fazla olsa da ümitsizliğe kapılmayarak tövbesinin kabul edileceği ümidiyle Allah'a (cc) yönelir.

Allah'ı (cc) daha iyi tanımak için O'nun isimlerini bilmenin yanında sıfatlarını da bilmek gerekir. Bu sıfatlar çeşitli şekillerde ifade edilmiş olsa da genel olarak zatî ve sübuti sıfatlar olarak ikiye ayrılır. Allah'ın (cc) zatî sıfatları kendine has sıfatlardır. Bu sıfatların Allah'tan (cc) başka bir varlık için düşünülmesi mümkün değildir. Örneğin Allah'ın (cc) ezelî olduğunu ifade eden kıdem sıfatı O'na özgü olup başka bir varlık için düşünülemez. Sübuti sıfatlar ise Allah'ın (cc) niteliklerini ve kusursuz oluşunu ifade eder. Bu sıfatlar ezelî ve ebedî olup yaratılmışların sıfatları gibi sonradan meydana gelmiş değildir. İsimlendirmede benzerlik olsa da sübuti sıfatlar yaratılanların sıfatına benzememektedir. Örneğin Allah'ın (cc) görmesini ifade eden basar sıfatıyla, insanın görme yetisi arasında sadece isim olarak benzerlik vardır.[44] Dolayısıyla Allah'ın (cc) görmesinin canlıların görmesiyle aynı olduğunu düşünmek doğru değildir.

Allah'ın (cc) Sıfatları

Zatî (Selbî/Tenzîhî) Sıfatlar	
Vücut:	Allah'ın (cc) var olması, yokluğunun düşünülememesidir.
Kıdem:	Allah'ın (cc) varlığının ezelî olması, başlangıcının olmamasıdır.
Beka:	Allah'ın (cc) ebedî olması, varlığının sonunun olmamasıdır.
Vahdaniyet:	Allah'ın (cc) zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir (tek) olmasıdır.
Muhalefetün lilhavadis:	Allah'ın (cc) yaratılanlara benzememesidir.
Kıyambinefsihi:	Allah'ın (cc) varlığının kendinden olmasıdır.

Sübuti Sıfatlar	
Hayat:	Allah'ın (cc) canlı, diri ve her an faaliyet hâlinde olmasıdır.
İlim:	Allah'ın (cc) her şeyi bilmesidir.
Semi:	Allah'ın (cc) her şeyi işitmesidir.
Basar:	Allah'ın (cc) her şeyi görmesidir.
İrade:	Allah'ın (cc) her şeyi dilediği gibi yapmasıdır.
Kudret:	Allah'ın (cc) sınırsız güç sahibi olmasıdır.
Kelam:	Allah'ın (cc) konuşmasıdır. O, dilediği varlıklarla dilediği şekilde konuşur.
Tekvin:	Allah'ın (cc) yaratmasıdır. O dilediğini yaratır.

Bilgi Grafiği 2.1: *Allah'ın (cc) sıfatları* [45]

Etkinlik-6

25 dk.

Adı	*İlahi Sanat*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının varlıklar üzerindeki yansımalarını keşfedebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen ayetleri okuyunuz.
- Karekoddan yararlanarak "Çiçeklerin Pek Bilinmeyen Öyküleri" isimli belgeseli izleyiniz.
- Ayetler ve belgeselden hareketle Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını tespit ediniz.

"Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

(Rum suresi 50. ayet)

"Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah'tır; O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarmaktadır. İşte Allah budur. O hâlde (haktan) nasıl dönersiniz! Karanlığı yarıp tanyerini ağartan O'dur. Geceyi, dinlenmek için; Güneş'i, Ay'ı (vakitlerinizi) hesaplamak için yaratmıştır. İşte bu, her şeye galip gelen ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir."

(Enam suresi 95 ve 96. ayetler)

"Allah gökten su indirip onunla ölmüş toprağa hayat vermektedir. Kuşkusuz bunda dinlemesini bilen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır."

(Nahl suresi 65. ayet)

"Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir."

(Zümer suresi 62. ayet)

- Tespitlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının yansımalarından en çok dikkatinizi çeken örnek hangidir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Allah'ı (cc) daha iyi tanımak için O'nun isim ve sıfatlarıyla kâinat arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde anlaşılması gerekir. Varlık âlemi doğru bir şekilde incelendiğinde bu ilişki kolaylıkla fark edilebilir. İnsanın yaratılışı konusunda akıl yürüten biri, yaratmanın gerçekleşebilmesi için Allah'ın (cc) kudretinin yanı sıra ilminin de gerekli olduğunu fark eder. Böylece Allah'ın (cc) ilim ile kudret sıfatları arasındaki ilişkiyi kavrar. Varlıkları bu bakış açısıyla inceleyen kişi Allah'ın (cc) diğer isim ve sıfatları arasındaki ilişkiyi de görmüş olur. Bu durum, insanın Allah'ı (cc) bütüncül bir şekilde tanımasına yardımcı olur.

***Marifetullah**, Allah'ın (cc) zatı, sıfatları, fiilleri ve isimleri hakkındaki bilgi demektir.*

(Uludağ, "Marifet", 28/55)

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*Varlığa Yansıyanlar*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını varlıklar üzerindeki yansımalarıyla ilişkilendirebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki görseli inceleyiniz. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının muhabbet kuşu üzerindeki yansımaları ile ilgili metni okuyunuz.

Yüce Allah'ın isimlerinden biri olan Hakim, her şeyi yerli yerine koyan, her fiilinde uygun olanı yapan anlamına gelir. Bu isim yaratılan her varlıkta tecelli ettiği gibi muhabbet kuşunda da kendini gösterir. Örneğin muhabbet kuşunun vücut yapısı, uçabilecek özellikte yaratılmıştır. İnce kemikleri, hafif yapısı ve aerodinamik kanatları ona kolayca uçma yeteneği kazandırır. Bu özellik, Allah'ın (cc) hikmeti sayesinde muhabbet kuşuna en uygun şekilde verilmiştir.

Allah'ın (cc) sıfatlarından biri iradedir. Bu sıfatın muhabbet kuşu üzerindeki yansıması onun Allah'ın (cc) iradesiyle yaratılmış olmasıdır. Aynı şekilde ona verilen tüm nimetler de Allah'ın (cc) iradesinin bir diğer yansımasıdır.

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

- Verilenlerden hareketle aşağıdaki tabloda verilen Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının varoluşa yansımalarını karşılarındaki alana yazınız (Vereceğiniz örnekler birden fazla ismi veya sıfatı kapsayabilir.).

Allah'ın (cc) İsim ve Sıfatları	Varoluşa Yansımaları
Halık	
İlim	
Kudret	
Melik	
Rahman	
Rezzak	
Tekvin	

Değerlendirme

Verdiğiniz örneklerden yararlanarak bu isim ve sıfatlar arasındaki ilişkiyi belirleyip aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-8

15 dk.

Adı	*Düşün ve İlişkilendir*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasındaki ilişkiyi örneklendiren aşağıdaki metni okuyunuz.

> Allah'ın (cc) Basir ismi basar sıfatından kaynaklanır. Çünkü "görme" sıfatı olmayan bir varlığın "gören" ismiyle nitelendirilmesi mümkün değildir. Allah'ın (cc) bazı isimleri O'nun birden fazla sıfatıyla ilişkilidir. Mesela Allah'ın (cc) Hay ismi O'nun kudret, tekvin ve ilim gibi sıfatlarıyla ilişkilidir. Çünkü kudret, ilim ve yaratma gibi sıfatlar olmadan bir şeye hayat vermek mümkün değildir.
>
> (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

- Aşağıdaki tabloda Allah'ın (cc) bazı isim ve sıfatlarına yer verilmiştir. Okuduğunuz metinden hareketle örnekteki gibi Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını ilişkilendiriniz (Bir isim birden fazla sıfatla ilişkilendirilebilir.).

Allah'ın (cc) Bazı İsimleri	**Allah'ın (cc) Bazı Sıfatları**					
	Basar	Beka	İlim	İrade	Kudret	Tekvin
Hay			✓		✓	✓
Âlim						
Baki						
Halık						
Kadir						

Değerlendirme

- Musavvir isminin yukarıdaki sıfatlardan hangilerini gerektirdiğini verilen boş alanlara gerekçeleriyle yazınız.

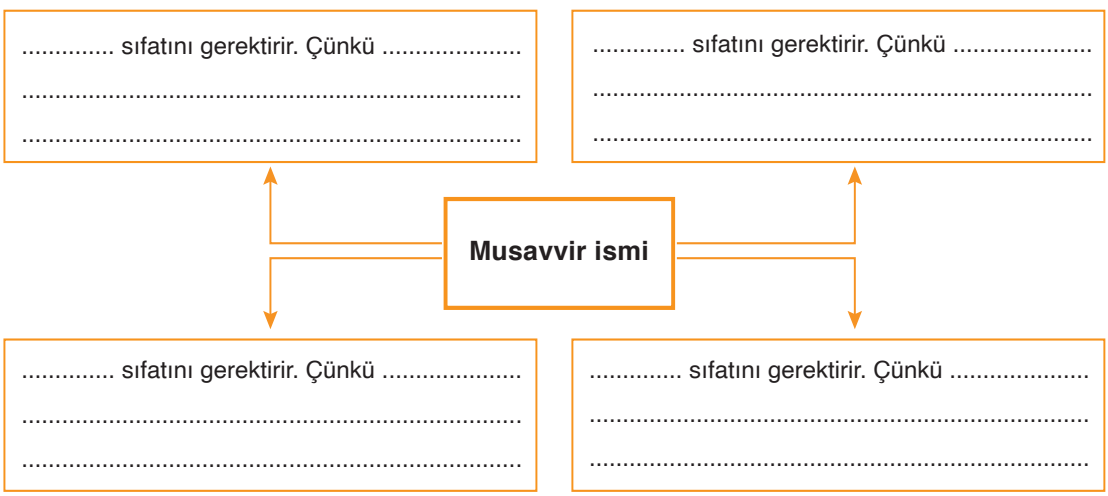

Allah'ın (cc) isimlerinden bazıları O'nun sevgisini, merhametini ve cömertliğini ifade eder. Vedud, Afüv, Kerim, Cemil isimleri bunlardandır. Vedud ismi "yarattıklarının daima iyiliğini isteyen, onları seven" anlamlarına gelir. Canlılardaki sevgi duygusunun kaynağı Vedud ismidir. "Affediciliği bol olan, hataları, günahları tamamen silip bağışlayan" anlamlarına gelen Afüv ismi, insanlarda bir davranış olarak başkasının hatasını affetmek şeklinde tecelli eder (yansır). Kerim ismi "vaad ettiği şeyi yerine getiren, çok cömert, nimet ve ihsanı bol olan" anlamlarına gelir. Verilen sözü tutmak, hediyeleşmek, başkasına ikramda bulunmak gibi davranışların tamamı Kerim isminin yansımasıdır.[46] Allah'ın (cc) bir ismi de "güzel" anlamına gelen Cemil'dir.[47] Kâinatta görülen maddî ve manevî güzellikler O'nun Cemil isminin yansımasıdır *(Görsel 2.10)*.

Görsel 2.10 *Baharda açan çiçeklerdeki güzellikler Allah'ın (cc) Cemil isminin yansımalarındandır.*

Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının kâinattaki tecellileriyle ilgili daha fazla örnek için karekoddan yararlanınız.

Allah'ın (cc) isimlerinden bazıları O'nun yüceliğini ve kudretini ifade eder. Aziz, Kadir, Kebir isimleri bunlardandır. Aziz ismi "güç, kuvvet ve izzet sahibi" demektir. Kadir ismi "her şeye gücü yeten" anlamına gelir. Allah'ın (cc) yüceliğini ifade eden isimlerden biri olan Kebir ismi "zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek kadar büyük ve ulu olan" demektir. Enerji yüklü yıldırımları yeryüzüne indirmesi Allah'ın (cc) bu isimlerinin bir yansımasıdır *(Görsel 2.11)*.

Görsel 2.11: *Bazı doğa olaylarında Allah'ın (cc) Kadir, Aziz gibi isimleri öne çıkar.*

Etkinlik-9

15 dk.

Adı	*İsim ve Sıfatlarından Hareketle Allah'ı (cc) Tanıyorum*
Amaç	*Allah'ın (cc) isimleri ve sıfatları hakkında bütüncül bir bakış açısı oluşturabilme*

Yönerge

- Sınıf mevcudunu dikkate alarak çember şeklinde gruplar oluşturunuz.
- Aşağıdaki soruları grup üyelerinizle cevaplayınız.
- Ulaştığınız cevapları sınıfla paylaşınız.

1. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını bilmek kişiye neler kazandırır?

2. Allah'ın (cc) çok sayıda isim ve sıfatının olması O'nu tanıma konusunda bir güçlük oluşturur mu?

3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından herhangi biri (örneğin kudret sıfatını) yok sayıldığında ne gibi problemler ortaya çıkar?

Değerlendirme

Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından hareketle O'nu kapsamlı şekilde tanıtan bir paragraf yazınız.

……
……
……
……
……
……
……

Varlıkların tamamı Allah'ın (cc) isimlerinin tecellisidir.[48] Bu yönüyle tüm varlıklar değerlidir. Allah'ın (cc) insandan beklediği şeylerden biri de onun bu değere layık bir biçimde, varlıklarla merhamete dayalı bir ilişki kurmasıdır *(Görsel 2.12).* Hz. Peygamber "*Rahman, merhametli olanlara merhamet edendir. Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin.*"[49] sözüyle bu duruma işaret etmektedir.

Görsel 2.12: *Canlılara şefkat göstermek, Allah'ın (cc) Rahman ve Rahîm gibi isimlerinin tecellilerindendir.*

İnsan, Allah'ın (cc) bazı isim ve sıfatlarını tutum ve davranışlarıyla belli ölçüde hayatına yansıtabilir. Bu isim ve sıfatlar hangileri olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hadiste insanın varlıklarla ilişkisinin hangi çerçevede olması gerektiği belirtilmektedir. İlgili hadiste ayrıca insanın Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazılarını davranışlarıyla kendi hayatına yansıtabileceğine işaret edilmektedir. Örneğin Rahman ismi, insanı her canlıya merhametle davranmaya teşvik ederken; Rahîm ismi muhtaçlara şefkat ve yardımla yaklaşmayı öğretir.[50] Böylesi davranışlar sergileyen bir insanın üzerinde Rahman ve Rahîm isimlerinin tecellileri görülür. Bu durum sadece Rahman ve Rahîm isimlerine özel olmayıp Allah'ın (cc) pek çok ismi için geçerlidir. Bir kimse davranışlarında adaleti gözettiğinde Adl, gereksiz şeylerden uzaklaştığında Hakim, temizliğe dikkat ettiğinde Kuddüs, cömert bir kişilik sergilediğinde Kerim isimlerinin yansımaları üzerinde görülür *(Görsel 2.13)*.

Görsel 2.13: *Doğayı temiz tutan kimse, Kuddüs ismini bir yönüyle hayatına yansıtmış olur.*

Yaşamını esmayıhüsnaya göre düzenlemeye çalışan insan Allah (cc) ile bağının güçlendiğini hisseder. Allah'a (cc) yakın olduğunu hisseden kimsenin iç dünyasını huzur kaplar. Esmayıhüsnanın yaygın bir şekilde davranışlara yansıtılması toplumsal hayatta da huzur ve güven ortamının oluşmasına katkıda bulunur. Her Müslüman'dan bu isimlerin anlamını bilmesi ve bu isimlerin çizdiği doğrultuda hayatını anlamlandırması beklenir. Kuran-ı Kerim'de yer alan **"... Allah (cc) adaletle davrananları sever."**[51], **"... İyillik edin. Allah (cc) iyilik yapanları sever."**[52] mealindeki ayetler bu isimlerin hayata yansıtılması gerektiğine işaret eder. Hz. Peygamber de "*Allah güzeldir, güzel olanı sever; temizdir, temizliği sever; kerem sahibidir; cömertliği sever.*"[53] hadisiyle aynı gerçeği vurgular.

Sıra Sizde

İnsan vücudundaki en büyük organ olan karaciğer, hayati öneme sahip birçok görev üstlenir. Kanın pıhtılaşması için gerekli maddelerin büyük bir kısmı burada üretilir. Eğer bu maddeler üretilmezse kanamalar zor durur ve vücut zarar görebilir. Ayrıca bağışıklık sistemi için önemli bazı proteinlerin üretimi de karaciğer tarafından gerçekleştirilir (*Görsel 2.14*).

Karaciğer vücuda enerji sağlayan organlardan biridir. Nişasta depolayarak açlık durumunda bu depoyu enerjiye çevirir. Yemek yenmediğinde devreye girerek kan şekerinin çok fazla düşmesini önler. Özellikle uzun süre aç kalındığında glikoz üretimini artırarak kan şekeri dengesinin korunmasına yardımcı olur.[54]

Bu görevler karaciğerin işlevlerinden sadece birkaçıdır ve sağlıklı bir yaşam için büyük önem taşır.

Akıl ve irade sahibi olmayan karaciğer sistemli bir şekilde ve insanın iradesinden bağımsız olarak çalışmaktadır. Peki ne yaptığının, niçin yaptığının, kimin faydasına çalıştığının bilincinde olmayan karaciğeri diğer organlarla ortak bir amaç doğrultusunda çalıştıran irade nedir?

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Görsel 2.14: *Karaciğer, insan hayatı için önemli görevler üstlenen organlardan biridir.*

Karaciğerin metinde bahsedilen görevleri yapması yaratıcının hangi isim ve sıfatları ile ilgilidir? Açıklayınız.

Performans Görevi

20 dk.

Görev	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını özetleyen bir fanzin hazırlama*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını bütüncül bir bakış açısı ile özetleyebilme*
Ürün	*Fanzin (Herkesin üretebileceği yazılı veya görsel içerik taşıyan bağımsız yayınlardır. Fanzinler kişisel düşüncelerin, özgün yazıların ve görsellerin ifade edilmesine imkân tanır. Kişisel olarak tasarlanır. Tasarım ve şekli genel olarak gazeteye benzer.)*
Değerlendirme Ölçütleri	*Kaynakları kullanma, dil ve anlatım kurallarına uygunluk, Allah'ın (cc) Kur'an ve hadislerde geçen isim ve sıfatlarına yer verme, Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını sınıflandırma, Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasında ilişki kurma, Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının varlık âlemine yansımasını örneklendirme*

Ön Hazırlık

- Sınıf mevcuduna göre uygun sayıda gruplar oluşturarak görev dağılımı yapınız.
- Bir haftalık süre içerisinde değerlendirme ölçütlerinde yer alan kriterleri dikkate alarak Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hakkında güvenilir kaynaklardan bilgi toplayınız.
- Edindiğiniz bilgileri görsellerle destekleyiniz.

Yönerge

- Hazırladığınız çalışmayı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Çalışmanızı sınıf panosu veya okul kütüphanesinde sergileyiniz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan analitik dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki görsellerin karşısında Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazıları verilmiştir. Verilen isim ve sıfatlar görsellerle ilişkili ise yanlarına (✓) işaretini, ilişkili değilse (X) işaretini koyunuz. Cevabınızın gerekçesini boş bırakılan alana yazınız.

1

Tevvab ( ) **Afuv ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Musavvir ( ) **Hakim ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2

3

Kadir ( ) **Müheymin ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Kıdem ( ) **Beka ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4

5

Tekvin ( ) **Kerim ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

• Karekoddan yararlanarak açılan sayfadan Haşr suresi 22-24. ayetlerinin okunuşunu dinleyiniz. İlgili ayetlerin anlamlarını okuyarak verilmek istenen mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾
هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ
الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ
الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

"O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da görünen âlemi de bilendir. O, Rahman'dır, Rahîm'dir."

"O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır."

"O; yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tespih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

(Haşr suresi 22-24. ayetler)

Allah (cc) Kur'an'da kendisini insanlara isim ve sıfatlarıyla tanıtır. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazılarının zikredildiği Haşr suresinin 22-24. ayetleri bunun örneklerinden biridir. Bu ayetlerde Allah'ın (cc) bazı isimleri üzerinden O'nun birliğine ve ilminin sonsuzluğuna dikkat çekilir. Ayetlerde öne çıkan bir başka konu da Allah'ın (cc) rahmetinin genişliğidir. Ayrıca en güzel isimlerin Allah'a (cc) özgü olduğu vurgulanarak O'nun kusursuz oluşuna işaret edilir. İlgili ayetlerde Allah'ı (cc) anlatan ifadelerin tamamı insanın Rabbini daha iyi bilmesine yöneliktir. Dolayısıyla bu ayetlerde söz konusu isim ve sıfatların zikredilmesinden maksat Allah'ı (cc) doğru tanıtmaktır.

Müfessirlere göre ayetlerde Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının belli bir sırayla zikredilmesinin çeşitli hikmetleri bulunmaktadır. O'nun ilim sıfatının Rahman ve Rahîm isimlerinden önce zikredilmesi ancak her şeyi bilen bir varlığın hakkıyla merhamet edebileceğine işarettir. Örneğin Allah'ın (cc), merhametiyle tüm canlıların birbirinden farklı rızıklarını karşılaması ancak her canlıya uygun rızkı bilmekle (ilimle) mümkündür. Öte yandan Allah'ın (cc) Rahman ve Rahîm isimlerinin diğer isimlerinden önce zikredilmesi O'nun rahmetinin öncelikli oluşunun işaretidir. Bâri isminin Musavvir isminden önce zikredilmesi de bir şeye şekil vermeden önce onun zatının yaratılması gerektiğine işarettir.[55]

İlim ile merhamet arasındaki ilişkiye günlük hayattan da örnekler bulunabilir. Mesela ilk yardım bilgisi olmayan bir kişinin merhamet etme düşüncesiyle yaralı birine yanlış müdahalede bulunması o kişinin hayatını kaybetmesine neden olabilir. İlim ile merhamet arasındaki ilişkiyi gösteren diğer örnekler neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Grafiği 2.2: *Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde yer alan Allah'ın (cc) bazı isimleri* [56]

Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde vurgulanan bir başka husus en güzel isimlerin Allah'a (cc) ait olduğu gerçeğidir. Buna göre hiç kimse Allah'a (cc) bu isimlerde ortak olamaz.[57] Son ayette ise göklerde ve yerde bulunan tüm varlıkların Allah'ı (cc) tespih ettiğinden bahsedilmektedir. Bir kavram olarak tespih; Allah'ı (cc) kendisine uygun olmayan tüm nitelemelerden uzak görmek ve ibadet etmek anlamlarına gelmektedir.[58]

Haşr suresinin 22-24. ayetlerine göre Allah'ı (cc) tanımanın iki farklı boyutunun olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi Allah'ı (cc) tüm isim ve sıfatlarını dikkate alarak bütüncül bir bakış açısıyla tanımaktır. İkincisi ise bu isimlerden hayata yansıtılabilecek olanların belirlenmesi ve kişinin yaşantısını buna göre düzenleme konusunda gayretli olmasıdır.[59]

Haşr suresinin 22. ayetinde Allah'ın (cc) "gayb" ve "şehadet" âlemlerine dair her şeyi bildiği vurgulanır. Gayb, insanın bilgisi dışında kalan, duyu organlarıyla algılanamayan şeyleri ifade eder. Şehadet ise insanın bilgisi dâhilinde olan, duyu organlarıyla algılanabilen şeyleri anlatır.

(İsfahani, "Gayb", 465; "Şehadet", 616)

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Haşr suresinin 22-24. ayetlerine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayetlerde vurgulanan kavramlar	
Ayetlerde yer alan konular	
Ayetlerde verilen mesajlar	

Kontrol Noktası

"Kur'an'dan Mesajlar: Haşr Suresi 22-24. Ayetler" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Çıkardığım üç mesaj

3

1. .....
2. .....
3. .....

Beni en çok etkileyen iki isim

2

1. .....
2. .....

Öğretmenime sormam gereken bir soru

1

1. .....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

Adı:		Ölçütler			
Soyadı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Tarih:		4	3	2	1
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili gözlem yapabilirim.					
Varlıklar arasındaki örüntüleri bulabilirim.					
Varlıklar hakkında yaptığım gözlemler ve bulduğum örüntüler üzerinden çıkarım yapabilirim.					
Ayet ve hadislerde yer alan Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını tespit edebilirim.					
Allah'ın (cc) isimleri ve sıfatları arasında ilişkiyi belirleyebilirim.					
Allah'ın (cc) isimlerinden ve sıfatlarından hareketle O'nu daha iyi tanıyabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerde verilen mesajları tespit edebilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerde geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerde verilen mesajları yorumlayabilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 24 soru verilmiştir.

A) Allah'ın (cc) bazı sıfatları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Kutulardaki sıfatları, harfleri kullanarak ayetlerle eşleştiriniz. Bir boşluğa birden fazla harf yazılabilir.

a Basar	**b** Beka	**c** Hayat	**ç** İlim	**d** Kelam
e Kıyambinefsihi	**f** Kudret	**g** Semi	**ğ** Tekvin	**h** Vahdaniyet

1. "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Eşi olmadığı hâlde nasıl çocuğu olabilir? Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur."

(Enam suresi 101. ayet)

2. "Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi Rabbinin zatı ise baki kalır."

(Rahman suresi 26 ve 27. ayetler)

3. "O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir…"

(Bakara suresi 253. ayet)

4. "Kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse bilsin ki Allah'ın belirlediği sürenin sonu mutlaka gelecektir. O; her şeyi bilir, her şeyi işitir."

(Ankebut suresi 5. ayet)

5. "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir."

(Ankebut suresi 20. ayet)

6. "Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. Diridir, kayyumdur."

(Al-i İmran suresi 2. ayet)

7. "... Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Allah her şeyi işitir ve görür."

(Hac suresi 61. ayet)

B) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdaki cümleleri verilen kelimelerden doğru olanlarla eşleştiriniz.

beka	Cebbar	esmayıhüsna	Kuddüs	Selam	vücud

a) Allah'ın (cc) "kendisine hiçbir şeyin zarar veremediği, ona yakışmayan yahut zarar verici her şeyden salim olan" anlamlarına gelen ismi	.....
b) Allah'ın (cc) "temiz, hiçbir eksikliğin veya çirkinliğin kendisine bulaşamayacağı varlık" anlamlarına gelen ismi	.....
c) Allah'ın (cc) güzel isimlerini ifade eden kavram	.....
ç) Allah'ın (cc) "ölümsüz" olduğunu anlatan sıfatı	.....
d) Allah'ın (cc) "varlıkları dilediği gibi emrine boyun eğdiren" anlamına gelen ismi	.....

C) Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise "Doğru" ( ), yanlış ise "Yanlış" ( ) kutucuğunu işaretleyiniz ve cevabınızın gerekçesini yazınız.

1. Evrende gözlemlenen düzen, bu sistemin bir "düzenleyicisi/kurucusu" olduğunu gösterir.
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

2. Allah'ın (cc) canlılara rızık vermesi O'nun kelam sıfatının yansımasıdır.
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

3. Allah'ın (cc) isim ile sıfatları arasında ilişki vardır.
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

4. Allah'ın (cc) zatını kavramak mümkündür.
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

5. Allah'ı (cc) tanımak için sadece O'na inanmak yeterlidir.
Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

Ç) Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. **Allah'ın (cc) varlığı ile ilgili delilleri bilmek niçin önemlidir? Açıklayınız.**

   ……

   ……

2. İnsan, kendisi ve çevresindekiler üzerine düşündüğünde evrendeki varlıkların başıboş olmadığı ve her şeyin belli bir hikmete yönelik yaratıldığı sonucuna ulaşır. Örneğin rüzgârlar yağmurun, Dünya'nın kendi ekseni etrafında dönüşü gece gündüzün, Güneş'in etrafında dönmesi ise mevsimlerin oluşmasında rol oynar. Bu durum her canlıda da böyledir. Canlıların organları belli bir hikmete yönelik olarak belli vazifeleri icra etmek üzere yaratılmıştır. Kur'an'da bu gerçeği vurgulayan pek çok ayet bulunmaktadır.
   Yukarıdaki metinde Allah'ın (cc) varlığına ilişkin hangi delil yer almaktadır? Bu delili kısaca açıklayınız.

   ……

   ……

3. **Allah'ın (cc) varlığına işaret eden doğa olaylarından iki tanesini örnek vererek açıklayınız.**

   ……

   ……

4. **Allah'ın (cc) Rahman isminin yeryüzündeki yansımaları nelerdir? Örneklerle açıklayınız.**

   ……

   ……

   Allah'ın (cc) sıfatlarından bazıları sadece zatına özgüdür. Bazı sıfatları ise insanda ve bazı canlılarda farklı mahiyette bulunmaktadır. Örneğin "kıdem" sıfatı tamamen Allah'a (cc) özgü bir sıfattır. "Basar" sıfatı ise Allah'ta (cc) sınırsız bir şekilde bulunmakla birlikte insanlarda ve diğer bazı canlılarda farklı mahiyette sınırlı bir şekilde bulunmaktadır.

5. **Yukarıda verilen paragrafın konusu nedir? Yazınız.**

   ……

   ……

6. **Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde geçen Bâri ve Selam isimlerinin ne anlama geldiğini kısaca açıklayınız.**

   ……

   ……

D) Çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. • "Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar bu delillerden yüz çevirerek geçip giderler."
(Yusuf suresi 105. ayet)

• "Gece ve gündüz, Güneş ve Ay O'nun işaretlerindendir..."
(Fussilet suresi 37. ayet)

• "Gökleri, yeri ve oralarda üretip yaydığı canlıları yaratması O'nun kanıtlarındandır..."
(Şura suresi 29 ayet)

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere evren _ _ _ _

Verilen cümledeki boş bırakılan alana yazılabilecek en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?

A) maddenin çeşitli hâllerinden ibarettir.

B) çok büyük cisimlerden oluşmaktadır.

C) Allah'ın (cc) varlığının delillerindendir.

D) düzen ve kaosun iç içe olduğu bir yerdir.

E) canlıların yaşam mücadelesi verdiği alandır.

2. Allah (cc) insanı en güzel biçimde yaratmış, üstün kabiliyetlerle donatmıştır. İnsan bedeni, içerisinde pek çok mekanizmanın uyumlu bir şekilde çalıştığı muhteşem bir fabrika gibidir. Bu fabrikanın öğelerinden olan böbrekler vücudun sıvı dengesini koruyan organlardır. Vücuda alınan sıvının gerekli kısmının saklanması, ihtiyaç fazlasının da idrar olarak atılması böbreklerin sağlıklı çalışmasına bağlıdır. Damarların içindeki sıvı miktarını ayarlamak suretiyle böbrekler kan basıncının normal düzeyde tutulmasını sağlar. Böbrekler tüm bu işlevleri karmaşık mekanizmalarla gerçekleştirir. Ayrıca böbrek, iç yapısındaki mineral dengesini değiştirerek geri emilen suyun miktarını ayarlayabilir. Böylelikle insanın sağlıklı bir hayat sürmesi amacıyla kendilerine biçilen rolü yerine getirir. Böbrekler gibi diğer organların da kendine has görevi ve çalışma sistemi vardır. İnsan bedenini bu şekilde yaratmak kusursuz bir ilmi, kudreti ve hikmeti gerektirir. Düşünen kimse bütün bunlardan Allah'ın (cc) varlığına ulaşabilir ve isimlerinin yansımalarını görebilir.

Buna göre

I. Böbrekler hücrelerden oluşan, rastgele ve bilinçsizce çalışan organlardır.

II. Akılsız bir organ olan böbreklerin bir amaç için çalışmaları yaratıcının varlığına işaret eder.

III. İnsanın her bir uzvunda Allah'ın (cc) varlığını gösteren pek çok delil vardır.

IV. Böbreklerin çalışma sistemi Allah'ın (cc) Âlim, Hakim gibi pek çok isminin bir yansımasıdır.

çıkarımlarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve II

B) II ve III

C) I, II ve IV

D) II, III ve IV

E) I, II, III ve IV

3. "Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de onu yeryüzündeki kaynaklara ulaştırdı. Sonra onunla renkleri çeşit çeşit ekinler çıkarıyor. Sonra ekinler kuruyor da onları sapsarı kesilmiş görüyorsun. Sonra da Allah onları kurumuş çer çöp hâline getirir. Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için bir öğüt vardır."

(Zümer suresi 21. ayet)

Bu ayetten aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Allah'ın (cc) varlığına ulaşabilmek için doğanın gözlemlenmesi gerekir.

B) Yüce Allah tabiat olaylarını belli bir düzen içerisinde yaratmaktadır.

C) Canlılar için gökten suyu indirmesi Allah'ın (cc) Tevvab isminin yansımasıdır.

D) Bitkilerin yaşamı da insanın yaşamına benzer şekilde belli aşamaları içerir.

E) Allah (cc) bitkilerin yaşamını sürdürebilmesi için gökten su indirmektedir.

4. "Sonradan meydana gelen her şeyin bir var edicisi olmalıdır."
Bu ifade Allah'ın (cc) varlığını ispatlamak için kullanılan delillerden hangisine ait bir önermedir?

A) Dinî tecrübe delili

B) Hudus delili

C) Ontolojik delil

D) Psikolojik delil

E) Sosyolojik delil

5. "Bir iyiliği açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedicidir; O'nun her şeye gücü yeter."

(Nisa suresi 149. ayet)

"Onlar düşünmüyorlar mı; gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratma konusunda acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi? Şüphesiz O'nun her şeye gücü yeter."

(Ahkaf suresi 33. ayet)

"Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüz hâle getiren ve yaşlandıran Allah'tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, O'nun her şeye gücü yeter."

(Rum suresi 54. ayet)

Bu ayetlerin tamamında aşağıdaki sıfatlardan hangisine değinilmiştir?

A) Kelam B) İlim C) Basar D) Kudret E) Semi

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

2. Ünite Son Notlar

1 Neml suresi 64. ayet.
2 Kaf suresi 6. ayet.
3 bk. Özervarlı, "İsbât-ı Vâcib", 22/495.
4 bk. Evli, "Kozmolojik Argüman ve Farklı Formları", 71, 73; Arslan, *Felsefeye Giriş*, 281.
5 bk. Aydın, *Din Felsefesi*, 38-42; Matüridi, *Kitabü't-Tevhid*, 17-18; Topaloğlu, "hudûs", 18/305-306.
6 bk. Topaloğlu, "Hudûs", 18/304-305; Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 423.
7 Tur suresi 35. ayet.
8 Buhari, "Tevhid", 22.
9 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 836.
10 Kutluer, "Gâiyyet", 13/292-295.
11 Kamer suresi 49. ayet.
12 Mülk suresi 3 ve 4. ayetler.
13 Mümin suresi 64. ayet; Tegabün suresi 3. ayet; Secde suresi 7. ayet.
14 Saffat suresi 6. ayet.
15 bk. Şimşek, "Tanrının Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", 75-77; Gazali, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, 4/446-448.
16 bk. Hicr suresi 22. ayet; Nahl suresi 66. ayet; Vakıa suresi 68-70. ayetler.
17 Furkan suresi 47. ayet.
18 Nahl suresi 12-16. ayetler.
19 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 645.
20 Aydın, *Din Felsefesi*, 27-28.
21 Zariyat suresi 20 ve 21. ayetler.
22 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 242.
23 bk. Gazali, *Mişkatü'l-Envar*, 78; Aydın, *Din Felsefesi*, 85-86.
24 bk. Hemşinli, "Dinî Tecrübenin Nesnelliği Üzerine", 125-127.
25 Nisa suresi 125. ayet; Meryem suresi 41. ayet.
26 Enbiya suresi 66 ve 67. ayetler; Ankebut suresi 16 ve 17. ayetler; Saffat suresi 85-96. ayetler.
27 bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/408-409; Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 4/568-569.
28 Enam suresi 103. ayet.
29 Suyuti, *el-Fethu'l-Kebîr*, 2/32; Suyuti, *ed-Durru'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sur*, 2/408.
30 Sürmeli vd., "Esmayıhüsna", 78.
31 Araf suresi 180. ayet.
32 Taha suresi 8. ayet.
33 Halimi, *el-Minhac fî Şuabi'l-Îman*, 1/187-210; Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", 11/406-412.
34 bk. İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, 5/257.
35 Zümer suresi 62. ayet; Haşr suresi 23 ve 24. ayetler; Rahman suresi 1. ayet; Zariyat suresi 58. ayet.
36 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/34.
37 Enam suresi 59. ayet; Rahman suresi 29. ayet.
38 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 66-67.
39 Şûra suresi 23. ayet.
40 Bakara suresi 37. ayet.
41 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 105, 139.
42 Fatır suresi 30. ayet.
43 Tevbe suresi 104. ayet.
44 bk. Algül vd., *İlmihal*, 1/88-89.
45 bk. Sürmeli vd., "Allah", 16-17; bk. Sürmeli vd., "Hayat", 130.
46 "Genel ağdan alınmıştır."; Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 117, 122, 140.
47 bk. Müslim, "İman", 147.
48 bk. Ceyhan, "Tecelli", 40/241-242.
49 Müslim, "İman", 39.
50 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 64.
51 Hucurat suresi 9. ayet.
52 Bakara suresi 195. ayet.
53 bk. Tirmizi, "Edeb", 41.
54 "Genel ağdan alınmıştır."
55 Razi, *Mefatîhü'l-Gayb*, 29/514.
56 bk. Sürmeli vd., "Esmayıhüsna", 78-80; Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/303-304.
57 Matüridi, *Te'vîlatü'l-Kur'an*, 9/606.
58 İsfahani, *el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*, 392.
59 Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/303-304.

3. ÜNİTE

İSLAM'IN EVRENSEL MESAJLARI

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ
3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK
3.3. İSLAM VE BARIŞ
3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

► **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **cihat**
- **emniyet**
- **hak**
- **liyakat**
- **emanet**
- **güven**
- **hukuk**

► **Bu ünitede sizlerden**

- İslam'ın evrensel mesajlarından biri olan tevhit ilkesi hakkında araştırma yapabilmeniz,
- İslam'ın adalet ve eşitlik ilkeleri arasında ilişki kurabilmeniz,
- İslam ve barış ilişkisini doğru bir şekilde ifade edebilmeniz,
- Nahl suresi 90, Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerin mesajlarını açıklayabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite karekodu

Üniteye Başlarken

1. Günümüzde yaşanan savaş, açlık, göç gibi evrensel sorunların nedenleri neler olabilir? Görüşlerinizi ifade ediniz.
2. İslam'ın adalet, barış ve eşitlik anlayışı günümüzde yaşanan sorunların çözümüne nasıl yardımcı olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ

Konuya Başlarken

- İslam'ın evrensel mesajları neler olabilir? Cevaplarınızı tahtaya yazınız. Yazılan cevapları sınıfça değerlendiriniz.
- Tevhit ilkesi ne anlama gelmektedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Doğru Bilginin Peşinde*
Amaç	*Tevhit ilkesi hakkında bilgi toplayabilme*

Ön Hazırlık

- Öğretmen rehberliğinde belirlediğiniz kaynaklardan tevhit ilkesi hakkında bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikişer kişilik gruplara ayrılınız.
- Ön hazırlık sürecinde edindiğiniz bilgileri arkadaşınızla beş dakika tartışınız.
- Tevhit ilkesi hakkında topladığınız bilgileri verilen ayet ve hadislerden yararlanarak doğrulayınız.

Ayetler	Hadisler
"Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır…" (Al-i İmran suresi 2. ayet)	"Ey insanlar! Yüce Allah, yalnızca kendisine kullukta bulunmanızı ve O'na şirk koşmamanızı emrediyor..." (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/492)
"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu…" (Enbiya suresi 22. ayet)	"İmanın yetmiş küsur şubesi vardır. Bunların en üstünü 'La ilahe illallah' (Allah'tan başka ilah yoktur.) sözüdür..." (Nesai, "İman", 16.)
"'Allah, çocuk edindi.' dediler. O, bundan uzaktır…" (Bakara suresi 116. ayet)	"Son sözü 'La ilahe illallah' (Allah'tan başka ilah yoktur.) olan kimse cennete girer." (Ebu Davud, "Cenaiz", 15 ve 16.)

Değerlendirme

Tevhit ilkesi hakkında ulaştığınız sonuçları aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İnsan, fıtratı gereği inanma ihtiyacı hisseden bir varlıktır. Geçmişten günümüze her toplum bir inanca sahip olmuş ve ona göre hayat sürmüştür. İslam'a göre din; ilk insan ile başlayan, tarihin her döneminde ve her toplumda var olan evrensel bir gerçekliktir. Din olgusu yüce bir yaratıcıya inanma temeli üzerine kuruludur.[1] İslam inancına göre bu yaratıcı Allah'tır (cc).

İslam'ın temel ilkesi olan tevhit sözlükte "birlemek, bir kılmak, bir şeyin bir ve tek olduğuna hükmetmek" anlamlarına gelir. Dinî terim olarak mutlak manada Allah'ın (cc) bir olduğunu bilmeyi, O'ndan başka ilah bulunmadığına, eşinin ve ortağının olmadığına inanmayı ifade eder.[2] Kur'an-ı Kerim'de tevhidin zıddı şirk kavramıyla ifade edilir.

Allah'ın (cc) bir olması; zatında, sıfatlarında, isimlerinde, fiillerinde eşi ve benzerinin olmamasıdır. Bu durum İhlas suresinde şu şekilde ifade edilmektedir: **"De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir.). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir.). Hiçbir şey O'na denk değildir."**

Tevhit ilkesinin üç boyutu vardır. Bunlardan ilki; Allah'ın (cc) gerçek bir Rab olduğunu kabul edip O'nun yaratıcı, hayat ve rızık verici olduğuna, ortağının bulunmadığına inanmaktır.[3] İkincisi; ibadetleri sadece Allah (cc) için yapmak, yalnız O'ndan yardım istemektir.[4] Tevhit ilkesinin üçüncü boyutu ise Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının ifade ettiği niteliklerin yalnız O'na özgü[5] olduğunu kabul etmektir.[6]

şirk

Allah'a (cc) inanmakla birlikte başka varlıkları da ilah olarak kabul etme anlamına gelir. Ayrıca zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a (cc) başka bir varlığı denk görmek demektir.
Allah (cc) Nisa suresinin 116. ayetinde şirk dışındaki günahları bağışlayabileceğini, kendisine ortak koşulmasını ise asla bağışlamayacağını bildirmiştir.

(Sürmeli vd., "Şirk", 342)

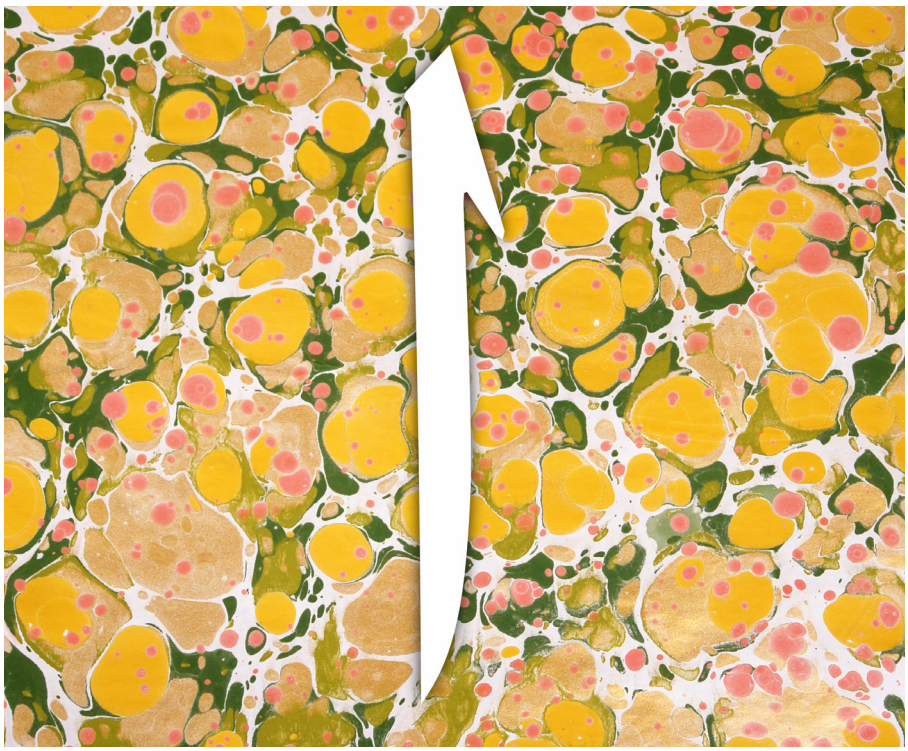

Görsel 3.1: *Elif harfi, Allah'ın (cc) adının ilk harfi ve birliğinin sembolü olmasından dolayı önemli bir yere sahiptir.*
(Uzun, "Elif",11/37)

Tevhit ilkesi, sadece inançla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatın her alanına yansır. Bu ilkenin yansımaları edebiyattan sanata, mimariden musikiye her alanda görülür. Örneğin İslam mimarisindeki geometrik desenlerde, hat ve ebru sanatında, Allah'ın (cc) birliğini sembolize eden eserlere rastlanır *(Görsel 3.1)*.

Kur'an-ı Kerim'de, kâinattaki tek idarecinin Allah (cc) olduğu hatırlatılır.[7] Bazı ayetlerde yaratma,[8] rızık verme,[9] doğru yola yöneltme,[10] öldürme ve diriltme[11] gibi niteliklerin yalnızca Allah'a (cc) ait olduğu belirtilir. Tevhit inancına göre insan, yalnızca yüce varlık olan Allah'a (cc) boyun eğmeli; O'ndan başka hiçbir varlığı yüceltmemeli ve hiçbir varlığa kulluk etmemelidir.[12] Bu gerçek, Yunus suresinin 106. ayetinde şöyle dile getirilmiştir: **"Allah'ı bırakıp sana yararı da zararı da olmayan varlıklara tapma; bunu yaparsan, kuşkusuz kendine yazık edenlerden olursun."**

Peygamberlerin ortak mesajı tevhittir. İslam'a göre tevhit inancı insanın fıtratında mevcuttur. Zaman içerisinde insanlar melek, şeytan, cin ve ataların ruhları gibi görülemeyen doğaüstü varlıkları tanrılaştırarak (ilâhlık nispet ederek) şirke düşmüşlerdir.[13] Allah (cc), insanları uyarmaları için böyle zamanlarda peygamberler göndermiştir. Rivayete göre insanlar Hz. Nuh dönemine kadar tevhit inancıyla yaşamış, putperestlik ilk defa bu dönemde ortaya çıkmıştır. Hz. Nuh da kavmini putperestlikten uzaklaştırıp tevhit inancına döndürmek için görevlendirilmiştir.[14]

ülülazm

Peygamberlik görevini yerine getirirken her türlü belaya göğüs gerip kararlı davranan ve inkârcılara karşı vermiş oldukları mücadelelerinin ve sabırlarının büyüklüğünden dolayı Kur'an-ı Kerim'de övülen beş büyük peygamber. İslam bilginlerine göre ülülazm peygamberler şunlardır: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sav).

(Sürmeli vd., "Ulülazim", 372)

Hz. Nuh, Kur'an'da adı çokça geçen ve ülülazm olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. Kur'an'ın 71. suresi onun adını taşır ve baştan sona tevhit mücadelesinden bahseder. Hz. Nuh uzun yıllar boyunca kavmini tevhit inancına davet etmiştir.[15] Buna rağmen kavmi onun davetini kabul etmemiş ve onu yalancılıkla itham etmiştir.[16] Tebliğ faaliyetine son vermediği takdirde onu taşlayarak öldüreceklerine dair tehditte bulunmuştur.[17] O ise tevhit inancını yaymak için gösterdiği mücadele karşılığında kavminden hiçbir talebinin olmadığını söylemiş, onlara sadece Allah'ın (cc) emirlerini bildirdiğini ifade edip davetini sürdürmüştür.[18]

Yüce Allah, Hz. Nuh'tan sonra da peygamberler göndermeye devam etmiştir.[19] Tüm peygamberler gönderildikleri toplumları Allah'a (cc) iman etmeye çağırmışlar ve şirk ile mücadele etmişlerdir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, 'Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.' diye vahyetmişizdir."**[20] ayeti ile bildirilmiştir. Hz. Peygamber de bu duruma *"Ben ve benden önceki peygamberlerin en önemli ikrar ve çağrısı, 'Bir olan, eşi ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur.' sözüdür."*[21] ifadeleri ile dikkat çekmiştir *(Görsel 3.2)*.

Görsel 3.2 *Kelimeitevhitte Allah'tan (cc) başka ilah bulunmadığı ifade edilir.*

İslam, öncelikle insanların zihinlerine ve kalplerine Allah'ın (cc) birliği ve eşsizliği inancını yerleştirir. Bu inanç, insanları şirk gibi yanlış inançlardan, bölünmüşlükten ve parçalanmışlıktan korur. Tevhit inancı, sadece Allah'ın (cc) bir ve tek olduğunu öğretmekle kalmaz, aynı zamanda evrendeki tüm farklılıkların ve çeşitliliğin nasıl mükemmel bir uyum içinde olduğunu da gösterir. Yani, tevhit inancı hem "birlik" hem de "çokluk" kavramlarını bir arada ele alır. Bu durum, İslam geleneğinde "çoklukta birlik, birlikte çokluk" şeklinde ifade edilir. Tevhit, sadece bir inanç değil, aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Toplumsal hayatta tevhit inancının karşılığı "birlik" olarak ortaya çıkar. Toplumda birlik bilincinin oluşması, sosyal adaletin sağlanmasına ve herkesin ahlaki değerlere sahip olmasına bağlıdır. nsanlar adaletli ve ahlaklı davrandığında toplumda gerçek bir birlik sağlanabilir.[22]

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Peygamberleri Düşün, Ortak Mesajı Bul*
Amaç	*Peygamberlerin ortak mesajını belirleyebilme*

Ön Hazırlık

- Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden birini seçiniz.
- Seçtiğiniz peygamberin tebliğ mücadelesi hakkında bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde sınıf arkadaşlarınızdan biriyle eşleşiniz.
- Eşleştiğiniz arkadaşınızla topladığınız bilgileri değerlendirerek ortak bir çıkarımda bulununuz.
- Çıkarımlarınızı diğer arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan bilgilerden hareketle bütün peygamberlerin ortak mesajını aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

1. İslam'ın tevhit ilkesini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. Tevhit ilkesinin toplumsal düzene katkısına örnekler veriniz.

.....

.....

.....

.....

3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK

Konuya Başlarken

• Logoda yer alan semboller sizce neyi temsil etmektedir? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

Adalet; doğruluk, eşitlik, denklik, aşırılıktan uzak ve dengeli olma, bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme, **hak** ve **huku**ka uygunluk anlamlarına gelmektedir. Bunun yanında; kanunları eşitlik ilkesine göre uygulama, herkesin kanun karşısında eşit tutulmasını sağlama ve haklıya hakkını verip suçluyu da işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırma adaletin tanımları arasında yer almaktadır.[23] İslam'ın evrensel mesajlarından biri olan adalet birçok alanla ilişkisi olan bir kavramdır. Hukuki alanda kanunlara uygun davranmak anlamına gelen adalet; ekonomik alanda ölçü ve tartıyı doğru kullanmak, toplumsal alanda insanlar arasında ayrım yapmamak anlamlarına gelir. Adalet, hayatın her alanında hakkı gözetmektir *(Görsel 3.3)*.

"Adalet, her şeyi layık olduğu yere koymaktır. Ayakkabı ayağındır, külah başın."

(bk. Rûmî, Mesnevî, çev. Derya Örs, 842)

Görsel 3.3: *Adalet genellikle, verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder. (Karaman, "Adâlet", 1/343)*

Kur'an-ı Kerim'de **"... Hükmettiğin zaman aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adil olanları sever."**[24] ve **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin..."**[25] buyurularak Müslümanlardan her zaman adaletli olmaları istenmiştir. Çünkü toplumun huzuru ve düzeni adaletle sağlanır. Hayatın tüm alanlarına hâkim olan adalet, kişilerin güven içinde yaşamalarını sağlar. Haksızlık ve adaletsizlik ise toplumda huzursuzluk ve kargaşaya sebep olur.

Hz. Muhammed (sav) hayatı boyunca adaletle hükmetmiş ve herkesin hakkını gözetmiştir. O, peygamberliğinden önce de adaleti sağlamak üzere kurulmuş olan Hilfülfudul adlı topluluğa katılmış ve haksızlıklarla mücadele etmiştir. Ayrıca "*Adaletle hüküm verenler, ailesi ve yönetimi altındakilere karşı adaleti gözetenler kıyamet gününde nurdan minberler üzerindedirler.*"[26] müjdesi ile Hz. Peygamber inananları adil olmaya yönlendirmiştir.

Hilfülfudul hakkında bilgi toplayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an'a göre Allah (cc) mutlak ve gerçek adalet sahibidir. Allah'ın (cc) esmayıhüsnasından biri de Adl ismidir. Allah (cc), bu ismi gereği herkese hak ettiği şekilde muamele eder. Allah (cc) kendisini inkâr eden kişilere dahi haksızlık etmez. Günah işleyenlere yaptıklarının karşılığını tam olarak verirken iyilik yapanlara ise yaptıklarının karşılığını fazlasıyla verir. Bu durum Enam suresinin 160. ayetinde **"Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez."** şeklinde dile getirilir.

Adl

Allah'ın (cc) adil olması; her varlığa yaratılışına uygun imkân ve kabiliyet bahşetmesi, nimet vermesi ve ihsanda bulunmasıyla gerçekleşir.

(bk. Topaloğlu, "Adl", 1/387)

Görsel 3.4: *Hakkı gözetme ve adaleti sağlama konusunda titiz davranılmalıdır.*

Bireysel ve sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan adalet, İslam'ın gözettiği temel insani değerlerin başında gelir. İslam'da adalet, haklı olanın hakkını koruma anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Böylece din, dil, ırk ve sosyal statü farkından dolayı insanlara ayrıcalıklı muamelede bulunmanın önüne geçilmek istenmiştir. Bunun için İslam; eşitlik, hakkaniyet, dürüstlük, şeffaflık, tarafsızlık, emanet, liyakat, ahde vefa, insanın saygınlığı ve hesap verebilirlik gibi evrensel adalet ilkelerini ortaya koymuş ve adaletin sağlanması için de bu ilkelere uymak gerektiğini bildirmiştir *(Görsel 3.4)*. İslam, adaletin uygulanmasında aksaklığa yol açabilecek sevgi, nefret gibi duygulara yer verilmesini engellemiştir. Adaletin gerçekleştirilmesinde hak ve haklı olma hâlini merkeze alan bir anlayış tesis edilmiştir.[27] Görev ve sorumlulukların ehil kişilere verilmesi, adaletin sağlanmasında **liyakat** ilkesinin önemsenmesi[28] Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: **"Şüphesiz Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğinizde de adaletle hükmetmenizi emreder..."**[29]

İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarını araştırınız.

Bir toplumda adalet ilkesinin sarsılması ne tür sorunların ortaya çıkmasına neden olur? Örneklerle açıklayınız.

ADALETİN İLKELERİ

Eşitlik

İnsanların eşit olarak doğduğu gerçeği ile tüm bireylerin aynı haklara sahip olduğunu, aynı düzeyde saygıyı hak ettiğini kabul etmektir. Toplumda yaşayan herkesin eşit muamele görme hakkı vardır. Eşitlik ilkesi kanunların ve uygulamaların ayrımcı olmaması gerektiğini ifade eder.

Hesap Verebilirlik

Bir kişinin aldığı kararlardan ve bu kararların sonuçlarından sorumlu olması anlamına gelir. Bu bağlamda kişi; başta Allah'a (cc) olmak üzere ailesine, öğretmenine, topluma karşı hesap verebilmelidir. Hesap verebilirlik ilkesinin uygulanmadığı durumlarda adaletin tam olarak sağlanması mümkün değildir.

Tarafsızlık

Hiç kimseye dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep gibi nedenlerle ayrım yapılmaması; hiçbir kişiye, aileye ve zümreye ayrıcalık tanınmaması anlamına gelir.

Şeffaflık

Bir sürecin açıklık, dürüstlük, erişilebilirlik ve denetlenebilirlik prensipleri doğrultusunda yürütülmesini sağlayan ilkedir. Bu ilke, toplumdaki adalet algısını güçlendirir ve adaletin herkes için olması gerektiği şekilde sağlanmasına katkıda bulunur. Şeffaflığın olmadığı yerde yolsuzluk, toplumsal sarsıntı ve ahlaki çöküntüler kaçınılmazdır.

Liyakat

Yeterlilik ilkesi olarak da isimlendirilen liyakat, verilen görevi başarı ile yapabilme yetisi olarak tanımlanabilir. Liyakat, toplumda hak edenlere yetki ve sorumlulukların verilmesini öngörür. Böylece sosyal hayattaki her alanın bilgi, başarı ve yetenek kıstaslarına göre şekillenmesini sağlar.

Emanet

Korunması istenen maddi ve manevi değerdir. Kişinin kullanıp sahibine iade etmek üzere aldığı eşya emanet olduğu gibi devletin makamları da emanettir. Rüşvet almamak, adaletin gerçekleşmesini olumsuz etkileyebilecek davranışlardan uzak durmak emanet ilkesiyle yakından ilgilidir.

Dürüstlük

Kişinin gerçeği söylemesini, doğru davranmasını ve ahlaki değerlere uygun hareket etmesini ifade eder. Adaletin sağlanması ve sürdürülmesi için hayati bir öneme sahip olan dürüstlük, bireylerin sorumluluklarını yerine getirmelerini gerektirir.

Hakkaniyet

Görev, sorumluluk ya da ödül (maddi değerler) paylaşımında bireysel farklılıklara özen göstererek sadece hakkı olana razı olma durumuna hakkaniyet denir. Bu ilke, yaşanan olayla ilgili en uygun kararın verilmesini sağlar. Hüküm verme yetkisi olan kişilerin adalete uygun şekilde ve her olayın kendi özelliklerine göre karar vermesini ifade eder.

Ahde Vefa

Allah'a (cc) ve insanlara verilen sözün yerine getirilmesi anlamına gelir. İnsanın yaptığı anlaşmalara sadık kalması da ahde vefa olarak nitelendirilir. Bu ilke kişisel ve toplumsal alanda önemli bir yere sahiptir. Adaletin sağlanması ve taraflar arasında güvenin korunması açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Ahde vefa, toplumun barış ve güven içinde yaşamasını sağlayan evrensel değerlerden biridir.

İnsanın Saygınlığı

Kur'an-ı Kerim'de insanın herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın sadece insan olmasından dolayı saygın ve dokunulmaz olduğu açıkça ortaya konulmuştur. İslam'a göre insanın yaşama hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, aile kurma hakkı, akli melekelerini koruyup geliştirme hakkı ve mülkiyet hakları korunma altına alınmıştır. İnsanın bu temel hak ve hürriyetleri, din ya da ırk ayrımı yapılmaksızın herkes için geçerlidir.

Bilgi Grafiği 3.1: *Adalet ile ilgili bazı ilkeler*[30]

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Hz. Ömer'in Adaleti*
Amaç	*İslam'ın adalet ve eşitlik kavramları arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Hz. Ömer'in Adaleti

Hz. Ömer, bir savaş sonrası ganimetleri taksim etmiş ve herkese bir parça kumaş vermişti. Bu olaydan bir süre sonra bu kumaştan yapılan bir elbise ile konuşma yapmak için minbere çıkmış ve şöyle seslenmişti:
"Ey müminler! Beni dinleyin ve bana uyun."
Bunun üzerine arka saflardan biri itiraz etti:
"Ey müminlerin emiri! Seni dinlemiyorum ve sana itaat de etmiyorum! Çünkü sen, Allah ve Resulünün yolundan gitmiyorsun!"
Hz. Ömer, "Neden?" diye sordu.
O sahabi sebebini şöyle açıkladı:
"Ganimet taksiminde, bizlerden hiçbirine elbise diktirecek kadar bir kumaş düşmediği hâlde sen o kumaştan kendine bir elbise yaptırmışsın!"
Bunun üzerine Hz. Ömer, cemaatin arasında bulunan oğlu Abdullah'tan (ra) durumu izah etmesini istedi. Abdullah da payına düşen kumaşı babasına verdiğini söyledi. Açıklama sonrası itiraz eden sahabi ayağa kalktı ve:
"Şimdi konuş, ey müminlerin emiri! Şimdi seni dinliyor ve sana itaat ediyorum." dedi.

(bk. Müslim b. Kuteybe ed-Dineveri, *Uyunu'l-Ahbar*, 1/118)

1. Sahabi, Hz. Ömer'i niçin dinlemek istememiştir? Yazınız.

.....

.....

2. Haklı olduğunuz bir konuda yanlış anlaşılıp olumsuz tepkiyle karşılaştığınızda ne hissedersiniz? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

3. Metinde adaletin hangi ilkelerine vurgu yapılmıştır? Yazınız.

.....

.....

Değerlendirme

Huzurlu ve güvenli bir toplumun oluşmasında adalet ve eşitlik ilkesinin rolü nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

Allah (cc) katında tüm insanların eşit olması İslam'ın adalet anlayışını yansıtır. Kadın-erkek, işveren-işçi, amir-memur, zengin-fakir gibi farklılıklar insanlara bir üstünlük sağlamaz *(Görsel 3.5)*. Kişinin mensup olduğu ırk veya sahip olduğu imkânlar da Allah (cc) katında ona bir ayrıcalık tanımaz. İslam, bütün insanların ortak bir atadan geldiğini ve üstünlüğün ancak takva ile olduğunu bildirmiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır…"**[31] ayeti ile dile getirilmiştir.

İslam'ın adalet ve eşitlik anlayışına dair e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanabilirsiniz.

Görsel 3.5
Allah (cc) katında bütün insanlar eşittir.

Takva; Müslüman olarak hayatının her anında sorumluluğunun bilincinde olma, Allah'ı (cc) görüyormuşçasına farzları, vacipleri hakkıyla yerine getirme; Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmak amacıyla nafileleri çokça yapma; sünnete uyma demektir.[32] Kişi haramları, dinen şüpheli olan durumları ve dinin kötü gördüğü şeyleri terk etmek suretiyle bu değeri kazanabilir. İnsanın adil olması takvanın da bir gereğidir. Çünkü adalet ilkelerine uymayan insanın başkalarının hakkına girmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de insanlardan adaletli olmaları istenmiştir. Bu ayetlerden biri şöyledir: **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur…"**[33]

Tarihin her döneminde; din, soy ve zenginlik gibi özellikler insanlar arasında üstünlük ölçüsü olarak değerlendirilmiştir. Kadın ile erkek, siyah ile beyaz, hür ile köle toplumsal hayatta eşit tutulmamıştır. İslam, getirdiği ilkelerle adaletsizliğe sebep olan bu anlayışın ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde yer alan *"… Allah katında üstünlük ancak takva iledir."* ifadesi ile İslam'ın bu konudaki görüşü açıkça ortaya konulmuştur.

Sıra Sizde

Hz. Peygamber, 632 yılının Mayıs ayında Suriye bölgesine göndermek üzere Üsame bin Zeyd (ra) komutasında bir ordu hazırladı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi önde gelen sahabileri de Üsame'nin (ra) emrine verdi. Üsame (ra), Medine'nin dışında Curf denilen yerde karargâhını kurdu. Bazıları Hz. Muhammed'in (sav), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi sahabilerin bulunduğu bir orduya azatlı bir kölenin genç ve tecrübesiz oğlunu kumandan tayin etmesini eleştirmeye başladı. Bunu duyan Hz. Peygamber mescide gitti. Zeyd bin Harise'yi (ra) Mute Savaşı için kumandan tayin ettiği günleri hatırlatarak "Daha önce onun babasını kumandan tayin ettiğimde de karşı çıkmıştınız. Babası kumandanlığa nasıl lâyıksa oğlu da lâyıktır." diyerek itirazların yersizliğini belirtti.

(Arı, "Üsâme b. Zeyd", 42/362)

Hz. Muhammed'in (sav) bu uygulaması günümüze nasıl uyarlanabilir? Örnek veriniz.

Görsel 3.6: *İslam, farklı kimlik ve özelliklere sahip bireylerin birbirlerine saygı duymasını hedefler.*

İslam'ın eşitlik ve adalet anlayışı hayatın her alanında titizlikle uygulanmalıdır. Aile hayatında anne ve babaların çocukları arasında kız-erkek, büyük-küçük gibi bir ayrım yapmaktan sakınmaları gerekir. Hz. Peygamber Dönemi'nde yaşanan bir olayda Beşir (ra) adlı sahabi servetinin bir kısmını oğlu Numan'a (ra) vermek istediğini bildirerek Hz. Muhammed'den (sav) bu duruma şahitlik yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Resulullah ona, diğer çocuklarına da aynı şekilde mal verip vermediğini sormuştur. Hayır, cevabını alınca da şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli olun!"* [34]

İslam, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunmakla birlikte insanların sosyal hayattaki; ırk, cinsiyet, dil, zenginlik gibi farklılıklarını da kabul eder *(Görsel 3.6).* Ancak bu farklılıkların istismar edilmesine, insanlara karşı bir üstünlük aracı hâline dönüştürülmesine karşı çıkar. Bu sayede toplumsal huzur ve barış sağlanmış olur.

Etkinlik-4

15 dk.

Adı	*Adalet ve Eşitlikten Yana*
Amaç	*İslam'ın adalet ve eşitlik ilkeleri arasındaki ilişkiyi sentezleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde üçer kişilik gruplara ayrılınız.
- Aşağıda numaralandırılmış olarak verilen ayet ve hadisleri inceleyiniz.

Ayetler

1. "Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir."

(Zilzal suresi 7 ve 8. ayetler)

2. "İnsan için ancak çalıştığı vardır."

(Necm suresi 39. ayet)

3. "Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir."

(Bakara suresi 45. ayet)

4. "Ey milletim! Ölçüyü ve tartıyı tamamı tamamına yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

(Hud suresi 85. ayet)

Hadisler

5. "Ey insanlar şunu iyi bilin ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a; beyazın siyaha, siyahın beyaza takva dışında bir üstünlüğü yoktur."

(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 5/411)

6. "İyilik güzel ahlaktır. Günah ise vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemediğin şeydir."

(Müslim, "Birr", 15.)

7. "Allah'ın belirlediği müeyyideleri (yaptırımları) size yakın olsun uzak olsun herkese olduğu gibi uygulayın. Sakın hiçbir kınayanın kınaması sizi bundan alıkoymasın."

(İbn Mâce, "Hudûd", 3.)

8. "Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."

(Müslim, "Hibât", 13.)

- İncelediğiniz ayet ve hadislerden adalet ve eşitlikle ilişkili olanları belirleyiniz.
- Belirlediğiniz ayet ve hadislerin numaralarını aşağıdaki kutucuklara yazınız.

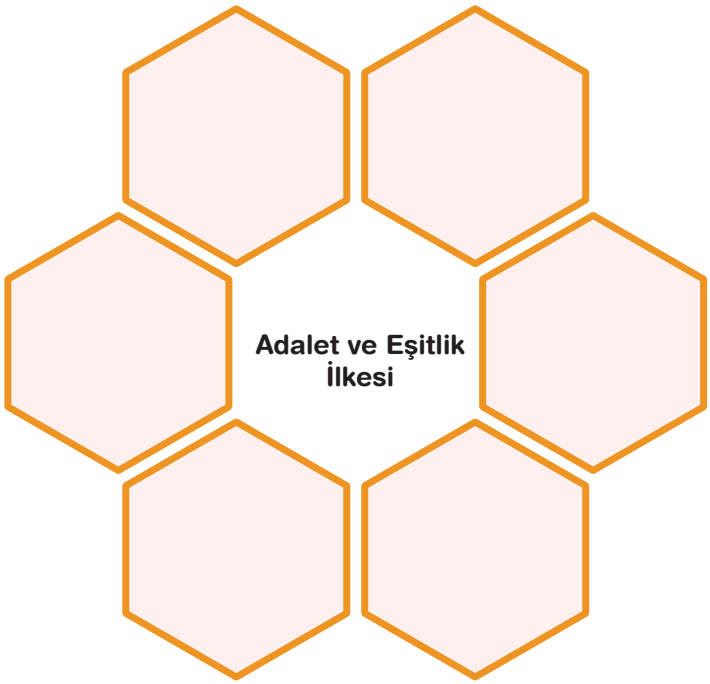

Değerlendirme

Belirlediğiniz ayet ve hadislerden hareketle İslam'ın adalet ve eşitlik anlayışını gösteren bir örnek olay metni yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Okuma Parçası

Veda Hutbesi'nde insanlara yönelik önemli mesajlar verilmiş ve kul haklarıyla ilgili konular ele alınmıştır. Veda Hutbesi'nde Allah'ın (cc) affetmeyeceği kul hakkına büyük önem verilmesi dikkat çekicidir. Hz. Muhammed (sav) Veda Hutbesi'nde; can ve mal dokunulmazlığı, faiz ve kan davalarının kaldırılması, suçun kişisel olduğu, eşlerin hakları ve sorumlulukları, Müslüman kardeşliği, Müslümanların birbirleriyle savaşmaması ve emanetlerin sahiplerine geri verilmesi gibi kul haklarını ilgilendiren konulara değinmiştir.Veda hutbesinin bir bölümün de Hz. Peygamber Müslümanlara şöyle seslenmiştir:

VEDA HUTBESİ

Ey insanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız (Zilhicce ayı) nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise; canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da öyle mukaddestir, dokunulmazdır; her türlü saldırıdan korunmuştur.

Ashabım! Ödünç alınan şeyler sahibine geri verilmelidir. Yararlanılmak üzere emanet olarak alınan şeyler de sahiplerine iade edilmelidir. Borçlar ödenmelidir. Birinin borcunu üstlenen kefil de o borcu ödemelidir. Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine iade etsin.

Ashabım! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmedin ne de zulmedilen olun. Faizcilik, Allah'ın emriyle artık yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır.

Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların sizin üzerinizde hakları vardır.

Herkes ancak kendi işlediği suçtan sorumludur. Baba oğlunun, oğul da babasının suçundan sorumlu tutulamaz.

Ey insanlar! Rabbiniz birdir ve atanız da birdir. Hepiniz Âdem'in soyundan geliyorsunuz ve Âdem de topraktan yaratılmıştır. Allah katında en saygın ve değerliniz, O'na karşı sorumluluğunu en iyi bilen, takva sahibi olanınızdır. Arap'ın, Arap olmayan üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz tenli olanın siyaha bir üstünlüğü yoktur, siyahi olanın da beyaz tenli olana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takva iledir.

(bk. Erul, "Vedâ Hutbesi", 42/591-593)

Veda Hutbesi ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Kontrol Noktası

Adalet ve eşitlik kavramları arasındaki ilişkiyi ele alan güncel hayat ile ilgili bir küçürek hikâye yazınız. Çalışmanızı hazırlarken "adalet ve eşitlik kavramlarına yer verme", "adalet ve eşitlik arasındaki ilişkiye değinme", "güncel hayatla ilişkilendirme", "küçürek hikâye türünün özelliklerini taşıma" gibi ölçütlere dikkat ediniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Yapacağınız çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Adalet ve eşitlik konusu ile ilgili bir roman, şiir ya da hikâyenin okunup tahlilini yapma ve rapor oluşturma*
Amacı	*İslam'ın adalet ve eşitlik ilkeleri arasındaki ilişkiyi sentezleyebilme*
Ürün	*Okunan eser hakkında rapor*
Değerlendirme Ölçütleri	*Veri toplama, ilişkileri belirleme, özgünlük, sunum*

Ön Hazırlık

- Adalet ve eşitlik konusu ile ilgili öğretmen rehberliğinde bir roman, şiir veya hikâye belirleyiniz.
- Belirlediğiniz eseri değerlendirme ölçütlerini dikkate alarak iki haftalık süre zarfında okuyunuz.
- Okuduğunuz eserden adalet ve eşitlik ile ilgili çıkardığınız mesajları bir rapor hâline getiriniz.

Yönerge

- Hazırladığınız raporu sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Yapılan çalışma, karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

3.3. İSLAM VE BARIŞ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak "İslam Barış ve Esenlik Dinidir" adlı videoyu izleyiniz ve aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

- Videoda yer alan "İslam, barış ve esenlik dinidir." ifadesi ile ne anlatılmak istenmektedir?

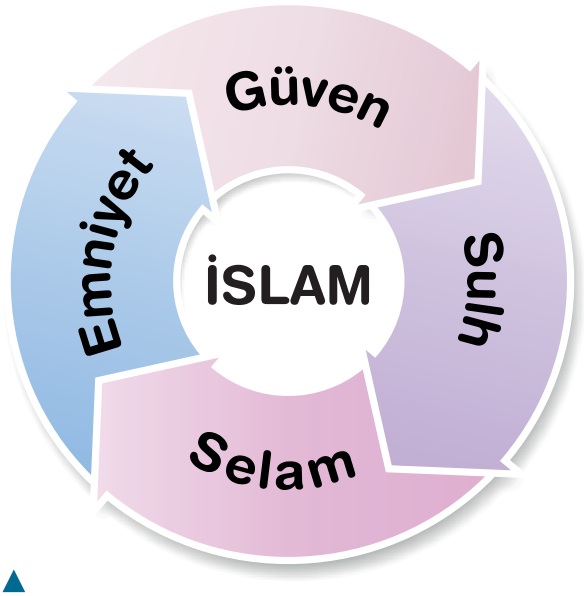

Bilgi Grafiği 3.2: *İslam kelimesi ile ilgili kavramlar*

İslam "kurtuluşa erme, güven ve emniyette olma, sulh ve barış yapma" anlamlarına gelir. Aynı zamanda İslam, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den beri peygamberler aracılığıyla gönderilen ilahî dinlerin ortak adıdır. İslam'a girmek şirkten ve şirk ahlakından uzaklaşıp Allah'ın (cc) birliğini ve Hz. Peygamber'in hak oluşunu kabul ederek Allah'ın (cc) emrine, peygamberin sözüne uyup teslimiyet göstermekle mümkündür.[35] İslam adını esenlik, barış ve kurtuluş anlamlarına gelen s-l-m kökünden gelir. Selam aynı zamanda Allah'ın (cc) isimlerinden biri olup barış ve esenlik sahibi olan, kurtuluşa erdiren demektir. Buna göre Müslüman olan herkes selameti ve barışı seçmiş demektir.[36] Müslüman, yeryüzünde huzur ve güveni, can, akıl, nesil, din ve mal **emniyet**ini sağlamaya çalışmalıdır.

Bir topluma barış ve adaletin hâkim olduğu dönemlerde huzurlu bir hayat ortamı oluşmuş, yeryüzü imar edilmiş, bilim, felsefe, edebiyat ve sanat gelişmiştir. Aksi durumda medeniyetten, insan haklarından, ahlaki değerlerden, bolluk ve bereketten söz edilemez. Savaşlar sebebiyle medeniyetler yıkılır, merhamet, hak ve adalet duygusu yok olur.[37]

İslam, insanların barış içerisinde yaşamalarını ister. Bunu sağlamak için ilkeler ortaya koyar. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Hep birden İslam'a (barışa) girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır."**[38] ayeti ile ifade edilir. Müslüman, kendisiyle ve çevresiyle barışık olan insandır. O, sahip olduğu bu özelliğini İslam'ın getirdiği emir ve yasaklara uyarak elde eder. Bu sayede kendi iç dünyasında huzura kavuşur ve bu huzuru dış dünyasına taşır *(Görsel 3.7)*. Hak sahibine hakkını verir, insanlar arasında barışın sağlanması için çaba harcar.

Görsel 3.7: *Müslüman, insanlara huzur ve güven veren kimsedir.*

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*İslam ve Barış*
Amaç	*İslam ve barış ilişkisini yorumlayabilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen metni okuyunuz.
- Metinden hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Medine'de Müslüman, Hristiyan, Yahudi, putperest vb. farklı inançlara sahip birçok insan bir arada yaşamaktaydı. Bununla birlikte uzun yıllardan beri hem aynı inancı paylaşan kabileler arasında hem de farklı dinlere mensup insanlar arasında kan davaları ve savaşlar devam ediyordu. Hz. Muhammed (sav), herkesin güven içinde yaşayabileceği adil bir ortam oluşturmak amacıyla Medine'deki dinî ve etnik grupların liderleri ile bir araya geldi. Onlara ortak yaşama modelinden, birlik ve beraberliğin gerekliliğinden ve toplumsal faydalarından bahsetti. Emniyetsiz ve huzursuz bir bölgede yaşamanın getirdiği zorluk ve çaresizliğin karşısında Hz. Muhammed'in (sav) bu teklifi, Medine'de yaşayan toplumlara cazip geldi. Böylece şehirde yaşayan her bir insana eşit vatandaşlık statüsünü kazandıran bir antlaşmanın somut adımları atılmış oldu. "Medine Vesikası" olarak tarihe geçen bu antlaşma, birlikte yaşama modelinin şeklini ve idarî biçimini belirleyen maddelerden oluşan yazılı bir metindir. Bu antlaşmanın maddelerinden bazıları şunlardır:

1. Müslümanlar, Yahudiler ve diğer gruplar Medine'de bir arada yaşayacak.
2. Herkes kendi dinini özgürce yaşayacak, birbirine saygı gösterecek.
3. Medine'ye saldırı olursa herkes birlikte savunacak.
4. Suç işleyenler korunmayacak, adil ceza verilecek

(bk. Dinçer, "Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine'de Birlikte Yaşama Modelinin Temelleri", 1253)

1. Medine Vesikası olarak bilinen metnin hazırlanmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

2. Günümüzde farklı inançlara sahip insanların yaşadığı bir toplumda barışı sağlamak için neler yapılabilir? Açıklayınız.

.....

.....

3. Yukarıda verilen metne uygun bir başlık yazınız.

.....

Değerlendirme

Hz. Peygamber'in bu uygulamasından hareketle İslam ve barış ilişkisini anlatan veciz bir söz belirleyiniz. Belirlediğiniz sözü aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Allah (cc) yolunda veya O'nun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken hayatını feda etmeye şehadet denir.

(Sürmeli vd., "Şehadet", 338)

İslam dini Müslümanlardan, insanlığın huzurunu ve mukaddes değerlerini korumak için bütün imkânlarıyla çaba göstermesini ister. Bu uğurda yapılan mücadeleyi de **cihat** olarak isimlendirir.[39] İslam, isminin anlamından da anlaşıldığı gibi barış dinidir. İslam'a göre insanın canı, aklı, dini, malı ve nesli kutsal kabul edilmiştir. Bu değerlerin korunması huzur, güven ve barış ortamına bağlıdır. Kur'an-ı Kerim'de öncelikle barışın tercih edilmesi gerektiği bildirilmiştir.[40] Hz. Muhammed (sav) "*Ey insanlar, düşmanla savaşmak üzere karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyiniz. Allah'tan sizi savaştan korumasını isteyiniz. Düşmanla karşılaşınca da sabrediniz.*"[41] buyurarak savaşı son çare olarak göstermiştir. Müslümanlara ait toprakların düşman tarafından işgal edilmesi veya can ve mal güvenliğinin tehdit edilmesi gibi sebepler savaşı meşru hâle getirir. Cihadın bir türü olan savaş zorunlu hâllerde başvurulan bir durumdur ve Kur'an-ı Kerim'de kıtal-mukatele kelimesiyle ifade edilmektedir.[42]

Tarihte şartların gerektirdiği durumlarda kıtal-mukatele yoluna başvurulmuştur. Gerek Çanakkale Muharebeleri'nde gerekse Millî Mücadele sürecinde Türk milletinin yaptığı vatan savunması cihadın yakın zamandaki örneklerindendir *(Görsel 3.8)*. Savaşlarda çok sayıda insanın şehit verilmesine karşılık askerî başarı kazanılmıştır. Bu zaferler Türk edebiyatında bir çok esere konu olmuştur. Yine 15 Temmuz 2016'da vatanı savunmak için Türk halkı cihat bilinciyle hareket etmiştir. Bu mücadelenin yapıldığı gün 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü olarak ilan edilmiştir.

Görsel 3.8: *Vatan savunması cihattır.*

Karekoddan yararlanarak Çanakkale Şehitleri'ne adlı şiiri dinleyiniz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Müslümanlar, İslam'ın cihat anlayışı kapsamında fethettikleri yerlerde yaşayan insanların can, mal, din özgürlüğü gibi temel haklarını korumuşlardır. Özellikle Anadolu ve Balkanlarda İslam'ın yayılmasında bu durum etkili olmuştur.

İslam'ın savaş hukuku ve ahlakı konusunda bilgi edinmek için karekoddan yararlanınız.

Cehd kökünden türeyen cihadın bir başka tanımı ise gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmaktır. Buradan hareketle dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek olan irşat, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak anlamındaki emir bilmaruf ve nehiy anilmünker de cihat kapsamında değerlendirilir. Bu konuda Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmaktadır: "*Sizden her kim bir kötülük veya çirkin bir şey görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirmeye çalışsın. Ona da gücü yetmezse kalbiyle onu hoş görmeyip kabullenmesin ki bu da imanın en zayıf derecesidir.*"[43] Aynı zamanda cihat; İslam'ı tebliğ etmek, insanları hakka davet etmek, düşmana karşı mücadele vermektir.

Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla ekonomi, kültür, teknoloji gibi alanların tamamında gayret etmek de cihattır.[44] Hz. Muhammed (sav) "*Ellerinizle, dillerinizle ve mallarınızla cihad ediniz*!"[45] buyurarak Müslümanların her alanda mücadele etmelerine istemektedir. İslam, bir yandan faiz ve rüşvet gibi haksız yollarla kazanç elde etmeyi yasaklarken diğer yandan da israfı yasaklamak suretiyle toplumu ekonomik yönden güçlendirmeyi amaçlamıştır.[46] Askerî güçle birlikte ekonomik güce sahip olmanın da önemi çeşitli vesilelerle vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların güç kazanma yolunda gayret etmeleri emredilmiş ve Allah (cc) yolunda harcanan hiçbir şeyin zayi olmayacağı hatırlatılmıştır.[47] Kitleler arası etkileşim ve mücadele alanları içinde kültürün ilk sırada yer aldığı bir gerçektir. Bugün, cihadın cephe savaşının yanı sıra ekonomi ve kültür mücadelesi alanlarına kaydırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır[48] *(Görsel 3.9)*.

Görsel 3.9: *Bir Müslüman'ın Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla insanlığa faydalı bilimsel çalışmalar yapması cihat kapsamında değerlendirilir.*

Cihat kavramının bir başka anlamı ise kişinin nefsi ile mücadelesidir. Bu durum mücahede kavramı ile ifade edilir. Bu kavram insanın içinden geçen kötü düşüncelere karşı vermesi gereken mücadele olarak tanımlanmıştır. Cephede düşmanla yapılan savaş küçük cihat, nefse karşı verilen savaş ise büyük cihat olarak tarif edilmiştir.[49] İnsan, hem iyi hem de kötü duygulara eğilimli bir tabiat üzerine yaratılmıştır. İnsanın özünde yer alan nefis, kötü duyguların, meşru olmayan isteklerin ve fiillerin kaynağıdır. Bu sebeple nefsin meşru olmayan isteklerine karşı konulmak suretiyle nefis kötülüklerden arındırılmalıdır. Bu mücadelenin etkin bir şekilde yapılabilmesi için daima takva sahibi, ihlaslı bir kul olmaya çalışmak gerekir. Nefsini terbiye eden kişi istek ve arzularının esiri olmaktan kurtulur ve özgürleşir. İslam'ın nefis mücadelesinden gözettiği maksat temelde bireylerin özgürlüğünü ve sadece Allah'a (cc) kulluk etmesini sağlamaktır. Kur'an'da arzu ve heveslerinin esiri olan insanın eleştirilmesi bu hususu teyit etmektedir.[50]

İslam düşüncesinde kişinin nefsi ile mücadelesi niçin "büyük cihat" olarak görülmektedir? Açıklayınız.

İslam âlimleri normal şartlarda cihadın farzıkifaye, umumi seferberliği gerektiren bir tehlike ve saldırı hâlinde ise farzıayn olduğunu dile getirmişlerdir.

Cihadın farzıkifaye olduğu bazı durumlar	Cihadın farzıayn olduğu bazı durumlar
• Savaş durumunda ordu yeterli gelirse diğer fertler için savaşma görevi farzıkifayedir. • İslam'ı anlatma ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevi farzıkifayedir.	• Savaş durumunda ordu yetersiz kalırsa herkesin dinini, vatanını, namusunu kurtarmak için savaşması farzıayndır. • Kişinin nefsi ile cihat etmesi ve kötülüklerden kaçınıp iyiliklere yönelmesi farzıayndır. (bk. Özel, "Cihad", 7/528)

Çıkış Bileti

Aşağıda verilen ayetleri okuyunuz. Ayetlere göre cihadın hangi alanlarda ve ne şekilde yapılması gerektiğini belirleyerek boş bırakılan alanlara yazınız.

"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir." (Nahl suresi 125. ayet)	
"Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bilirseniz, bu sizin kendi iyiliğinizedir." (Tevbe suresi 41. ayet)	
"Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihat için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter." (Hac suresi 39. ayet)	

Dünya; ekonomik kriz, savaş ve işgallerle karşı karşıyadır. İnsaf ve merhamet duygularının yitirildiği, zulmün sıradanlaştığı ve zalimin destek bulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Yaşanan olumsuzluklardan en çok mazlumlar ve çocuklar zarar görmektedir. Allah (cc) **"Zalimlerin yanında olmayın…"**[51] ayeti ile zalimlere eğilim gösterilmemesini ve onların yanında yer alınmamasını emretmiştir.

Vatanını sevmek ve korumak o topraklarda yaşayan insanlar için kutsal bir vazife olarak kabul edilir. Müslümanlar vatan savunmasını bir toprak parçasını korumaktan ibaret görmez ve bu toprakları vatan yapan manevi değerleri korumak için her türlü gayreti gösterir. Din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın haklının yanında yer alması gereken insan; vatan, millet ve dinî değerler uğruna mücadele eder, şehitlerine ve gazilerine saygı duyar. Bu amaçla 19 Eylül Gaziler Haftası'nda çeşitli etkinlikler gerçekleştirilir. Gaziler ve onların aileleri ile şehit ailelerine ziyaretler düzenlenir. Ayrıca 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü münasebetiyle çeşitli programlar yapılır. Bu programlarda bütün şehitler saygı ve minnetle anılır, onlar için hatimler okunur ve dualar edilir *(Görsel 3.10)*.

Görsel 3.10: *Şehitler minnet ve şükranla anılmaktadır.*

Okuma Parçası — Fatih Sultan Mehmet'in Bosna Fermanı

Ben Fatih Sultan Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki;

Kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum:

Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. İmparatorluğumda huzur içerisinde yaşasınlar ve bu göçmen durumuna düşen insanlar özgür ve güvenlik içerisinde yaşasınlar. Devletimdeki tüm memleketlere dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler.

Ne padişahlık eşrafından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan ne de ülkemin vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacaktır ve onlara zarar vermeyecektir.

Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın, hor görmesin veya tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir.

Bu padişah fermanını ilan ederek burada, yerlerin, göklerin yaratıcısı ve efendisi Allah, Allah'ın elçisi aziz peygamberimiz Muhammed (s.a.v.) ve 124 bin peygamber ile kuşandığım kılıç adına yemin ediyorum ki;

Emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazılanların aksini yapmayacaktır.

(28 Mayıs 1463)

(Aydın - Osmanoğlu, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, 55)

Metinden hareketle İslam'ın barış konusundaki yaklaşımını Osmanlının çok uluslu yapısını göz önünde bulundurarak açıklayınız.

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Güncel bir problem belirleyiniz. İslam'ın barış anlayışından yola çıkarak belirlediğiniz problemlere çözüm önerileri getiriniz. Önerilerinizi aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

- Karekoddan yararlanarak açılan sayfadan Nahl suresi 90, Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerin okunuşunu dinleyiniz. İlgili ayetlerin anlamlarını okuyunuz ve ayetlerde verilmek istenilen mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

إِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَآئِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve haddi aşmayı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."

(Nahl suresi 90. ayet)

Varlıkların yaratıcısı olan Allah (cc) insana akıl ve irade vermiş, onu davranışlarından sorumlu tutmuştur. Peygamberler aracılığı ile insana bu sorumluluklarını bildirmiş, ondan bu çerçevede hareket etmesini istemiştir. Nahl suresi 90. ayette Allah (cc), sağlam temellere dayanan bir toplumun oluşması için bazı ahlaki ilkeleri emretmiştir. Bununla birlikte hem bireye hem de topluma zarar veren tutum ve davranışları yasaklamıştır.

Sağlıklı bir toplumun oluşması için Allah'ın (cc) emrettiği ahlaki ilkelerin başında adalet gelir. Adalet, insanların özgürlüklerine müdahale etmeden herkesin sahip olduğu hakları elde etmesi için gerekli olan düzenlemeleri yapmaktır. İslam kültüründe adalet ilkesi eşitlik veya denge anlamında kullanılır. Allah'ın (cc) emrettiği adalet; herkese ahlaki, sosyal, ekonomik, kanuni haklarının hak ettiği ölçüde verilmesidir.[52]

Görsel 3.11: *İslam, insanlara iyilik yapmayı teşvik eder.*

ihsan

"İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyor olsan da O seni görmektedir..."

(Buhari, "Tefsir", 2.)

Ayette emredilen değerlerden biri olan ihsan; Allah'a (cc) ihlasla ibadet etmek, başkasına iyilik etmek, yaptığını güzel yapmak anlamlarına gelir (*Görsel 3.11*).

Kulun Allah'a (cc) karşı hissettiği derin saygı ve bağlılık sonucunda ortaya çıkan iyi davranışlar ihsan kapsamında değerlendirilir. Aynı zamanda ihsan, insanın başta anne ve babası olmak üzere insanlar karşısındaki sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade eder.[53] Bu tür tutum ve davranışlar toplumu daha mutlu ve yaşanabilir hâle getirir.

Ayetikerimede insanlara emredilen değerlerden bir diğeri akrabaya iyilik etmektir. Bu durum sadece onların sevinç ve üzüntülerinin paylaşılması gibi manevi iyiliklerle yetinilmesi gerektiği anlamına gelmez. Aynı zamanda kişinin imkânları ölçüsünde mal varlığını, ihtiyaç sahibi akrabalarıyla paylaşarak onlara yardımcı olması gerektiği anlamına da gelir. İslam, aile kurumunu toplumun en önemli unsuru kabul eder. Bu kurumun ayakta kalabilmesi için öncelikli olarak aile içerisinde durumu elverişli olanların diğer bireyleri maddi ve manevi yönden desteklemeleri gerekir.[54]

Ayetin ikinci bölümünde Yüce Allah inananlara hayâsızlık ve zorbalık gibi kötü davranışları yasaklamıştır. Ayette yer alan fahşâ kavramı hayâsızlık, çirkin sözler ve çirkin işler için kullanılır. Daha genel bir ifadeyle başta zina olmak üzere edep, hayâ ve iffete aykırı her türlü söz ve davranışı ifade eder. Kötülük olarak adlandırılan münker kavramı; genellikle aklın ve sağduyunun çirkin bulduğu, toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar anlamına gelir. Zorbalık olarak isimlendirilen bağy ise genel ahlak kurallarını aşan, tüm varlıkların haklarını çiğneyen her türlü kötü davranış olarak nitelendirilir. İslam kişilerin bu tür tutum ve davranışlardan uzak durmalarını ister.[55]

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Nahl suresinin 90. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayette yer alan kavramlar	
Ayette geçen konular	
Ayette verilen mesajlar	

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا ۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيْعًۢا بَصِيْرًا ﴿۵۸﴾

"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir."

(Nisa suresi 58. ayet)

Tarih boyunca toplumları ayakta tutan değerlerin başında emanet ve adalet yer almıştır. Bu değerlere bağlı kalındığında insanlar huzurlu ve mutlu bir hayat sürmüşlerdir. Emanetler ehline verildiği ve adalete riayet edildiği müddetçe toplumlar güçlenerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu değerler toplumdaki önemini yitirdiğinde ise haksızlıklar ve huzursuzluklar artmış, toplumların çöküşü hızlanmıştır.

Görsel 3.12 ▶
Emanetleri ehline vermek, bir işi uzmanına bırakmak demektir.

Mekke'de Kureyş kabilesine mensup bazı ailelerin birtakım yetki ve görevleri vardı. Hz. Muhammed (sav) Mekke'yi fethettikten sonra bu görev ve yetkilerin bir kısmını yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeler sırasında Kâbe'nin anahtarını elinde bulundurma görevini Osman bin Talha'dan (ra) almıştır. Hz. Muhammed'in (sav) amcası Abbas'ın (ra) bu görevin kendisine verilmesini talep etmesi üzerine Nisa suresinin 58. ayeti nazil olmuş ve anahtar yine Osman bin Talha'ya (ra) teslim edilmiştir.[56] Böylece emanetin ehline verilmesi gerektiği vurgulanmıştır *(Görsel 3.12)*.

Ayette yer alan kavramlardan biri olan **emanet**; "güvenmek, korku ve endişeden emin olmak, güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak verilen şey" anlamlarına gelir. Kişinin sahip olduğu nimetler ve makamlar birer emanettir. İslam dini bütün bunların korunmasını, muhatap ve ilgililerine teslim edilmesini, hangi amaçla verilmiş ise ona uygun olarak kullanılmasını ister.

Ayete göre insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde haklı ile haksızı ayırırken adaletli olunması Allah'ın (cc) bir emridir. Bu nedenle herhangi bir konuda hüküm verirken adaletin gerçekleşmesi için hakkaniyete uygun, dengeli ve ölçülü olmak gerekir.

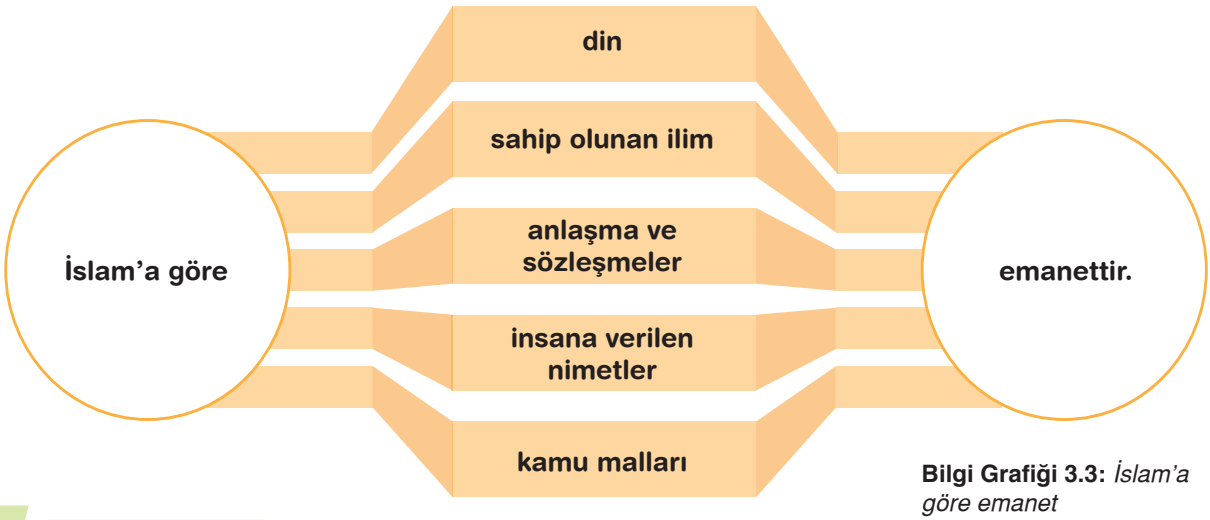

Bilgi Grafiği 3.3: *İslam'a göre emanet*

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Nisa suresinin 58. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayetin nüzul sebebi	
Ayette yer alan kavramlar	
Ayette geçen konular	
Ayette verilen mesajlar	

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾

"Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam'a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."

(Bakara suresi 208. ayet)

İslam, Müslümanların hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmalarını ister. Bu sebeple insanların dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uymalarını, şeytanın vesveselerinden kaçınmalarını emreder. Yüce Allah Bakara suresinin 208. ayetiyle inananları bu konuda uyarmaktadır.

Ayette geçen ve Türkçeye barış olarak tercüme edilen "silm" kavramı; uzlaşma, teslimiyet, itaat olarak ifade edilir. Silm kavramı aynı zamanda bir insanın diğerinden zarar görmemesi, iki tarafın birbirine güvenmesi anlamlarına da gelir. Ayrıca "teslimiyet, itaat ve barış" anlamlarını taşıdığı için birçok tefsirde "İslam" anlamında kullanılmıştır.[57]

Müfessirler ayetteki **"Ey iman edenler!"** ifadesi ile inananların yeniden İslam'a çağrılmalarını şu şekilde açıklamışlardır: Tarihin her döneminde Müslüman oldukları hâlde dinin emir ve yasaklarını tam olarak yerine getirmeyen kişiler bulunabilir. Bu sebeple Allah (cc), inananlardan İslam'ın gereklerini eksiksiz yerine getirerek tam anlamıyla kendisine teslim olmalarını ister. İnsanoğlunun apaçık düşmanı olan şeytanın kışkırtmalarına uyarak ikiyüzlülük yapmalarını, insanlara karşı düşmanca duygular besleyip fitne ve fesat çıkarmalarını yasaklar.[58]

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Bakara suresinin 208. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayette yer alan kavramlar	
Ayette geçen konular	
Ayette vurgulanan mesajlar	

Kontrol Noktası

Çalışma Yaprağı

A) Aşağıdaki boş alanları uygun ifadelerle tamamlayınız.

1. Allah'ın (cc) gördüğünü bilerek her işi en iyi ve en güzel şekilde yerine getirmek ve her şeyin hakkını vererek yapmaya ..... denir.
2. İslamiyet açısından işlenmesi doğru olmayan, akılca da çirkin ve kötü kabul edilen duygu, düşünce ve davranışlara ..... denir.
3. "Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma" anlamlarına gelen ..... her türlü kötü davranış olarak da nitelendirilir.

B) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

1. ( ) Fahşâ kavramı; edep, hayâ ve iffete aykırı her türlü söz ve davranışı ifade eder.
2. ( ) Sağlıklı bir toplumun oluşması için Allah'ın (cc) emrettiği ahlaki ilkelerin başında adalet gelir.
3. ( ) İslam kültüründe emanet ilkesi yerine göre eşitlik veya denge anlamlarına gelir.
4. ( ) İslam'a göre akrabaya yardım etmek kişinin vicdanına bırakılmıştır.

C) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İslam'a göre toplumu oluşturan en önemli unsur nedir? Yazınız.

   .....

2. Toplumların varlıklarını güçlü bir şekilde devam ettirmelerini sağlayan ilkelerden üç tanesini yazınız.

   .....

3. "İslam'a göre devlete ait makamlar birer emanettir." ilkesini adalet ve emanet kavramları çerçevesinde açıklayınız.

   .....

   .....

   .....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

Adı:		Ölçütler			
Soyadı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Tarih:		4	3	2	1
İslam'da tevhit ilkesi hakkında bilgiye ulaşmak için kullanacağım kaynakları belirleyebilirim.					
Belirlediğim kaynaklardan tevhit ilkesi hakkında bilgilere ulaşabilirim.					
Elde ettiğim bilgilerin doğruluğunu ayet ve hadisler aracılığıyla kontrol edebilirim.					
İslam'da tevhit ilkesi hakkında elde ettiğim bilgileri özetleyebilirim.					
İslam'ın adalet ve eşitlik kavramları hakkında araştırma yapabilirim.					
İslam'ın adalet ve eşitlik kavramları arasındaki ilişkiyi tespit edebilirim.					
İslam'ın adalet ve eşitlik kavramlarının yer aldığı kısa bir hikâye yazabilirim.					
İslam ve barış ilişkisini araştırabilirim.					
İslam ve barış arasındaki ilişkiyi içselleştirebilirim.					
İslam ve barış arasındaki ilişkiyi arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde ifade edebilirim.					
Nahl suresi 90, Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerde verilen mesajları tespit edebilirim.					
Nahl suresi 90, Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerde geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Nahl suresi 90, Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerde verilen mesajları yorumlayabilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 13 soru verilmiştir.

A) Tablodaki açıklamalardan hareketle boş bırakılan alanları adaletin ilkelerinden uygun olanları yazarak tamamlayınız.

1.

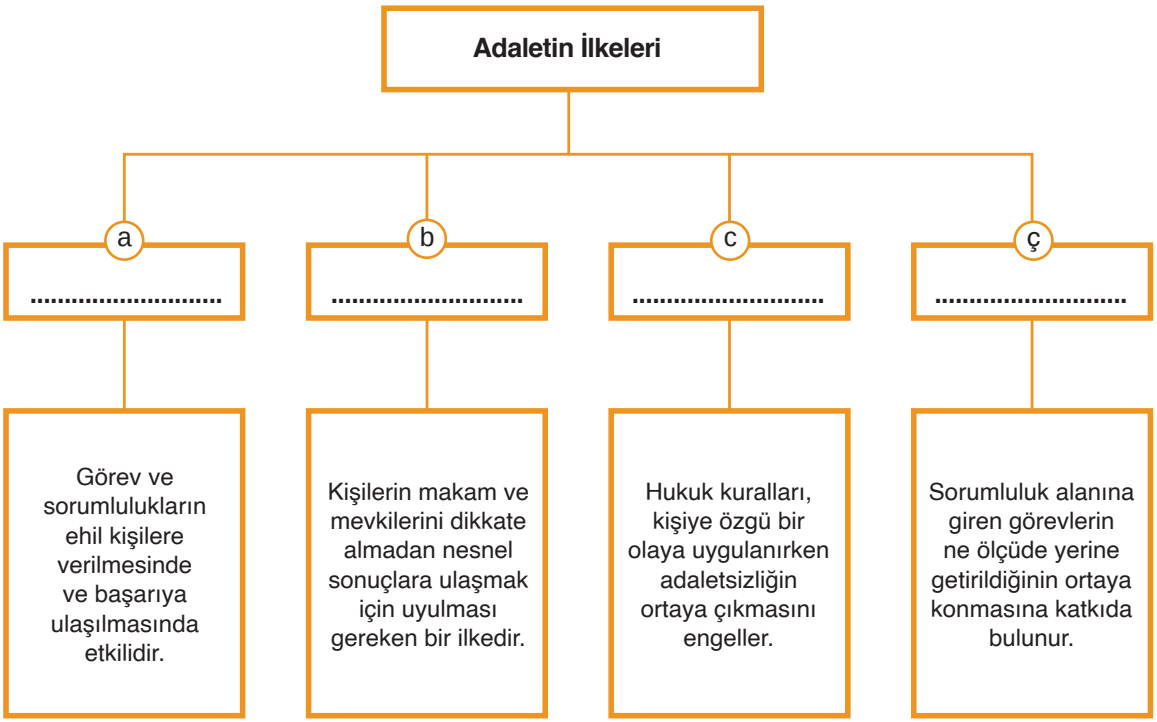

B) Aşağıda yer alan kelime ilişkilendirme testini tamamlayınız.

1.

1. Bölüm: Aşağıya cihat kavramı ile ilgili aklınıza gelen kelime ve kavramları yazınız.

Cihat .....
Cihat .....
Cihat .....
Cihat .....
Cihat .....

2. Bölüm: 1. bölümde verdiğiniz cevaplarınız ile cihat kelimesinin birlikte kullanıldığı anlamlı birer cümle yazınız.

1. cümle: .....
2. cümle: .....
3. cümle: .....
4. cümle: .....
5. cümle: .....

C) Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. Tevhit ilkesini benimsemek kişiye ne kazandırır? Düşüncelerinizi yazınız.

……

……

……

……

2. "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

Bu ayete göre insanı Allah (cc) katında değerli kılan temel özellik hangisidir? Açıklayınız.

……

……

……

……

3. Kişinin kendisiyle ve çevresiyle barış içinde yaşayabilmesi için İslam'ın ortaya koyduğu ilkelerden hangilerine göre hayatını düzenlemesi gerekir? Açıklayınız.

……

……

……

……

4 ve 5. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Hz. Ömer, yöneticiliği döneminde ashaptan Übey bin Kâ'b ile bir konuda anlaşmazlığa düşer. Bu durumu çözmek için hukuki davalara bakan sahabilerden Zeyd bin Sâbit'e müracaat ederler. Zeyd bin Sabit, Hz. Ömer'e devlet başkanı olduğu için hürmet edip yer gösterir. Bu durumdan hoşlanmayan Hz. Ömer "Vereceğin kararda ilk adaletsizliği yaptın." diyerek karşı çıkar ve Zeyd'e şu uyarıda bulunur: "Ömer ile herhangi bir Müslüman, senin karşında aynı konumda olmadıkça görevini hakkıyla yerine getirmiş olamazsın."

(bk. Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, 10/229)

4. Verilen metinde adaletin hangi ilkesi vurgulanmıştır? Yazınız.

……

5. Metinde yer alan ilkenin sosyal hayata katkısı nelerdir? Açıklayınız.

……

……

……

Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım...
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

(Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, 400)

6. Bu dizelere göre hangi durumlar karşısında cihat yapılabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

7. Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerde yer alan emirlere uyulmadığında toplumda ne gibi sorunlar ortaya çıkabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

8. Kişi ve kurumlara olan güvenin artması için adaletin ilkelerinden hangilerinin yerine getirilmesi gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

Ç) Çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Bir rivayete göre Hz. Muhammed (sav), bazı yoksul ve kimsesiz sahabilerin de bulunduğu bir toplulukla birlikteydi. Bu sırada müşriklerin ileri gelenleri Hz. Muhammed'le (sav) görüşmek istediler. Ancak Hz. Peygamber'e yanındaki Müslümanları oradan uzaklaştırması gerektiğini, zira kölelerle ve yoksullarla bir arada bulunmayı kendilerine yakıştıramadıklarını bildirdiler. Resulullah "Ben müminleri kovmam." cevabını verdi. Bunun üzerine müşrikler hiç olmazsa kendileri geldiğinde onların ayakta durmasını istediler. Hz. Peygamber, onların İslam'ı kabul edebilecekleri ümidiyle bu son teklifi yerine getirmeyi düşünürken kendisini ikaz eden Enam suresinin 52. ayeti inmiştir: "Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na dua edenleri yanından kovma! Onların hesabından sana sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun."

Buna göre aşağıdaki çıkarımlardan hangisi yanlıştır?

A) İnsan; makam ve mevkisine göre değil takvasına göre değer kazanır.

B) İnsanlar arasında ayrımcılık yapmak İslam'da zulüm olarak kabul edilmiştir.

C) Kur'an-ı Kerim'e göre servet, tahsil, makam ve şöhret kişiye ayrıcalık kazandırmaz.

D) Kur'an-ı Kerim'de insanlar arasında ayrım yapılmasına karşı çıkılır.

E) İslam'ı kabul etmeleri için insanlara bazı kolaylıklar gösterilebilir.

2. I. Herhangi bir kişinin veya zümrenin gücü, itibarı, malı veya şöhreti ayrıcalık sebebi sayılmamalıdır.

II. Adaletin sağlanması için ortaya konulan ilke ve kurallar herkese eşit uygulanmalıdır.

III. Görev dağılımı sırasında kişilerin yetenekleri dikkate alınmadan herkese eşit davranılmalıdır.

Adalet ve eşitlik arasındaki ilişkiyle ilgili yukarıdaki yargılardan hangileri doğrudur?

A) Yalnız II B) I ve II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

3. "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever. Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmişlerdir."

(Mümtehine suresi 8 ve 9. ayetler)

Bu ayetlerden çıkarılacak mesaj aşağıdakilerden hangisidir?

A) İslam'da adalet önemli bir yere sahiptir.

B) İslam'a göre dinde zorlama yoktur.

C) Müslümanlar savaştan uzak durmalıdır.

D) Müslüman olmayanlarla iyi ilişkiler kurulamaz.

E) Adalet öncelikle Müslümanlar arasında uygulanmalıdır.

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

3. Ünite Sonnotlar

1 Altuntaş, "Kur'an Söyleminde Tevhid İlkesi", 21.
2 Sürmeli vd., "Tevhit", 365.
3 bk. Fatır suresi 3. ayet; Mümin suresi 68. ayet.
4 bk. Enbiya suresi 25. ayet.
5 bk. Bakara suresi 255. ayet; Şûra suresi 11. ayet.
6 bk. Altuntaş, "Kur'an Söyleminde Tevhid İlkesi", 26-27.
7 bk. Rad suresi 16. ayet.
8 bk. Bakara suresi 29. ayet.
9 bk. Zariyat suresi 58. ayet.
10 bk. Enam suresi 125. ayet.
11 bk. Bakara suresi 28. ayet.
12 bk. Özler, "Tevhid", 41/18.
13 bk. Sinanoğlu, "Şirk", 39/194.
14 Harman, "Hz. Nûh", 33/226.
15 bk. Ankebut suresi 14. ayet.
16 bk. Kamer suresi 9. ayet; Hud suresi 27. ayet.
17 bk. Şuara suresi 116. ayet.
18 bk. Harman, "Hz. Nûh", 33/226.
19 bk. Hicr suresi 10. ayet; Nahl suresi 36. ayet; Mümin suresi 78. ayet.
20 Enbiya suresi 25. ayet.
21 İmam Malik, "Kur'an", 32.
22 bk. Müminun suresi 71. ayet.
23 bk. Sürmeli vd., "Adalet", 4.
24 Maide suresi 42. ayet.
25 Maide suresi 8. ayet.
26 bk. Müslim, "İmâre", 18.
27 bk. Işık, "Kur'an'da Adalet Ve Evrensel İlkeleri", 156.
28 "Genel ağdan alınmıştır."
29 Nisa suresi 58. ayet.
30 Yapay zekâ tarafından üretilmiştir.
31 Hucurat suresi 13. ayet.
32 Sürmeli vd., "Takva", 349.
33 Maide suresi 8. ayet.
34 bk. Müslim, "Hibe", 13.
35 Sürmeli vd., "İslam", 176.
36 bk. Martı, *İslâm Nedir?*, 69.
37 Ateş, "İslam ve Barış", 6/1-14.
38 Bakara suresi 208. ayet.
39 bk. Sürmeli vd., "Cihat", 50.
40 bk. Enfal suresi 61. ayet.
41 Buhari, "Cihad", 112.
42 bk. Bakara suresi 190. ayet; Enfal suresi 39. ayet; Tevbe suresi 36. ayet.
43 Müslim, "Îmân", 78.
44 Özel, "Cihad", 7/527.
45 Nesai, "Cihâd", 48.
46 bk. Bakara suresi 188. ayet; Bakara suresi 275. ayet; Nisa suresi 29. ayet.
47 bk. Enfal suresi 60. ayet.
48 bk. Topaloğlu, "Cihad", 7/533.
49 bk. Uludağ, "Mücahede", 31/439-440.
50 bk. Furkan suresi 43. ayet; Kehf suresi 28. ayet.
51 Hud suresi 113. ayet.
52 bk. Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3/52.
53 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/433.
54 bk. Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3/52-53.
55 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/436.
56 Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 7/170.
57 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/324.
58 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/324.

4. ÜNİTE

DİN, ÇEVRE VE TEKNOLOJİ

4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK
4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK
4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ
4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

► **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **çevre**
- **teknoloji**

► **Bu ünitede sizlerden**

- insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi inceleyebilmeniz,
- teknoloji ve ahlak arasındaki ilişkiyi fark edebilmeniz,
- çevre ve teknoloji ilişkisini doğru bir şekilde ifade edebilmeniz,
- Rum suresi 41. ayetin mesajlarını açıklayabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite karekodu

Üniteye Başlarken

Yüce Allah bütün varlıkları yaratmış ve insanı yeryüzünün halifesi kılmıştır. Dünyayı çeşitli nimetlerle donatarak insanın hizmetine sunmuştur. Ondan da kendisine emanet edilen nimetleri korumasını istemiştir. Bu nimetlerden biri içinde yaşanılan çevredir. İnsanların çoğu çevresine karşı duyarsızdır. Bu durum çevreyle ilgili birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. İklim değişikliği, ormanların yok edilmesi, hayvanların neslinin tükenmesi, çarpık kentleşme, tüketim bağımlılığı bunlardan birkaçıdır. Çevre sorunlarının katlanarak artmasında hızla gelişen teknolojinin de etkisi vardır.

4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK

Konuya Başlarken

"Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile elinizdeki fidanı dikiniz."
(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/184)

• Verilen hadisten yola çıkarak İslam'ın çevreye bakışını açıklayınız.

Karekoddan yararlanarak "Çevre Ahlakı" isimli videoyu izleyiniz. Videoda insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişki hangi kavramlar çerçevesinde incelenmiştir? Belirleyiniz.

Çevre; canlı varlıkların içerisinde yer aldığı, onların hayatta kalmasını sağlayan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin toplamı şeklinde tanımlanabilir.[1] Bir diğer tanıma göre çevre, canlıların yaşamını etkileyen dış faktörlerin toplamıdır.[2] İslam'ın çevre ahlakının ilkeleri arasında; fıtrat, ölçü, denge, bütünlük gibi ilkelerin önemli bir yeri vardır.[3]

fıtrat

Yaratma, yaratılış, belli bir yetenek ve yatkınlığa sahip oluş, varlıkların yaratılıştaki tabiatına uygun olması.

(Hökelekli, "Fıtrat", 13/47)

Kâinattaki her varlık fıtratı gereği bir amaç doğrultusunda yaratılmıştır. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri oynayıp eğlenmek için yaratmadık. Bunları hakikat ve hikmet çerçevesinde yarattık fakat çoğu bunu bilmez."**[4] şeklinde dile getirilmiştir. Yüce Allah, bütün varlıkların belli bir ölçü ve dengeyle yaratıldığını bildirmiştir[5] *(Görsel 4.1)*. Bununla ilgili bir ayette **"… O her şeyi yaratan, yarattığına belli bir ölçüye göre düzen verendir."**[6] buyrularak evrendeki ölçü ve dengeye dikkat çekilmiştir.

Görsel 4.1: *Yüce Allah evreni kusursuz bir ölçüyle yaratmıştır.*

İnsanın çevreyle olan etkileşiminde ahlakın önemli bir yeri vardır. Kişinin ahlakı, çevreye karşı olumlu veya olumsuz tutum geliştirmesinde belirleyicidir. İslam'ın ahlak anlayışına göre insan çevreye karşı sorumluluk bilinciyle davranmalıdır.

Çevreyi oluşturan varlıklar bir bütünün parçasıdır ve bunlar arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Parçaların birinde meydana gelen değişim bütün varlıkları etkiler. Evrendeki bütünlük ilkesi yok sayıldığında insanın çevreye bakış açısı değişir. İnsan, doğal kaynakları sadece kendi çıkarları için kullanmaya başlar. Çevrenin kendisine emanet edildiğini ve kendisinin de onun bir parçası olduğunu unutur ve birçok sorunla karşılaşır.[7]

Görsel 4.2: *Çarpık kentleşme, tarım alanlarının daralmasına sebep olur.*

Görsel 4.3: *Su kirliliği; akarsu, göl veya denizlerde yaşayan canlıların ölümüne yol açar.*

Görsel 4.4: *Hava kirliliği canlılar üzerinde ciddi sağlık sorunlarına neden olur.*

Çevre sorunlarının birçok alana olumsuz etkisi vardır *(Görsel 4.2, 4.3, 4.4)*. Sosyal alanda; göç, toplumsal huzursuzluk, savaş gibi sorunlar yaşanabilir. Sağlık alanında; bağışıklık sistemi ve solunum yolu hastalıkları, onkolojik, kalıtımsal, nörolojik hastalıklar ortaya çıkabilir.[8] Tarım, hayvancılık, enerji, turizm gibi alanlarda ekonomik problemler oluşabilir. Çevre sorunları sadece insanları değil yeryüzündeki diğer canlıları da olumsuz etkileyebilir. Hayvanların yaşam alanlarının değişmesinde, bitki ve hayvan türlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasında çevre sorunlarının da etkisi olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de yaşanan ölümlerin %13'ü hava kirliliği nedeniyle gerçekleşmektedir.

"Genel ağdan alınmıştır."

Yaşanan çevre sorunları büyük oranda insan kaynaklıdır.[9] Bu sorunların en aza indirilmesi yine insanın elindedir. İslam'ın öngördüğü çevre ahlakı bilinciyle hareket eden insan, yaşanan çevresel sorunların üstesinden gelebilir. İnsan, yaratıcısını ve yaratılış amacını bilerek sorumluluklarını yerine getirdiğinde bu sorunlarla başa çıkabilir.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Tehlikenin Farkında mıyız?*
Amaç	*İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi yorumlayabilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen metni; insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişki açısından inceleyiniz.
- Verilen soruları cevaplayınız.

Ülkeler yılda kişi başına düşen kullanılabilir tatlı su miktarına göre sınıflandırılıyor. Bu değerin 1.000 m³ten az olması su kıtlığı, 1.000-1.700 m³ arasında olması su stresi, 1.700 m³ten fazla olması ise su zenginliği olarak nitelendiriliyor. Ülkemizde kişi başına düşen kullanılabilir tatlı su miktarı 1.555 m³. Yani Türkiye su stresi sınıfına dâhil olan ülkeler arasında yer alıyor.

Ülkemizin yer altı ve yer üstü tatlı su potansiyeli yılda 112 km³. Günümüzde 95 km³ yüzey suyu potansiyelimizin ancak 27,5 km³ünden yararlanabiliyoruz. Bu kaynakların yaklaşık %76'sı sulamada, %14'ü içme suyu olarak, %10'u ise sanayide kullanılıyor.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2025 yılında su stresi yaşayan ülkelerin oranı %34'e, su kıtlığı yaşayan ülkelerin oranı ise %15'e ulaşabilir. Ayrıca 2050 yılında 9,4 milyara ulaşması öngörülen dünya nüfusunun %40'ı su sıkıntısı çekebilir. Dolayısıyla ülkemizde su israfını önlemek her geçen gün daha da önemli hâle geliyor. Örneğin giydiğimiz bir tişörtün üretilmesi için (yani pamuğun tarlada üretilmesinden fabrikada ipliğe ve tişörte dönüşmesine, satılacağı mağazaya nakliyesinden bize ulaşana kadar geçen süreçte) kullanılan su miktarı yaklaşık 2.500 litredir.

"Genel ağdan alınmıştır."

1. Metinde ifade edilen problemin sebepleri neler olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Yaşanan bu probleme dair kendi yaşantınızda uygulayabileceğiniz çözüm önerileri nelerdir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme

Bu etkinlikten hareketle insan ve çevre arasındaki ilişkiye ait çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

Bilgi Grafiği 4.1: *İslam'ın çevreye dair bazı temel ilkeleri*

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Çevre Benim Neyim Olur?*
Amaç	*İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi yorumlayabilme*

Yönerge

- Sınıfta beşer kişilik gruplar oluşturunuz.
- Aşağıda verilen cuma hutbesini inceleyiniz.
- Hutbede verilen bilgilerden hareketle İslam'ın çevreye dair temel ahlaki ilkelerini tespit ediniz.

Muhterem Müslümanlar!

Yüce Rabbimiz kusursuz bir kâinat yarattı. Uçsuz bucaksız bu kâinatta dünyayı, kulları için en güzel bir şekilde var etti. Onun imar ve ihyasını, cennetten yeryüzüne indirdiği ve halifesi kıldığı biz Âdemoğluna emanet etti. Hak duyarlılığı ve sorumluluk bilinciyle çevremize muhabbet ve merhamet beslemeyi, onu koruyup gözetmeyi emretti. Her alanda olduğu gibi doğal kaynakların kullanımında da israf, sömürü ve açgözlülükten kaçınmayı öğütledi.

Aziz Müminler!

Allah'ın yarattığı kâinatı okuma ve anlamlandırmada en güzel rehber Sevgili Peygamberimiz (s.a.s)'dir. Onun tabiata bakışı ibret, hikmet, rahmet ve tefekkür merkezlidir. Allah Resûlü (s.a.s), Mekke'de ve Medine'de "Harem Bölgesi" ilan etmiş, bir bakıma doğal koruma alanları oluşturmuştur. Akıp giden nehirden abdest alırken dahi suyun israf edilmemesini emrederek suya vefasını göstermiştir. "Uhud bizi sever, biz de onu severiz." diyerek dağa muhabbetini izhar etmiştir. "Kıyamet kopuyor olsa dahi elinizdeki fidanı dikin." buyurarak tabiata karşı sorumluluğumuzu hatırlatmıştır. "Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun." uyarısıyla mümine yakışanın bütün canlılara merhamet olduğunu beyan buyurmuştur.

Kıymetli Müslümanlar!

Son iki asırda insanlık ailesi maalesef, kendisine emanet edilen dünyanın kıymetini bilemedi. Tabiatın dengesini bozdu, çevreyi hoyratça kullandı. İsraf ve savurganlıkla her türlü nimeti sınırsız bir şekilde tüketti. Neticede devasa boyutlara ulaşan çevre sorunlarına maruz kaldı. Temiz havamız kirlenmeye devam ediyor, nefesimize nefes katan ormanlar yok oluyor, sadık yârimiz topraklar çöle dönüyor, hayat pınarımız sular kuruyor. Denizlerimizin ve okyanuslarımızın düzeni altüst oluyor. Can taşıyan nice tür yok olup gidiyor. Hâsılı dünyamızın dengesi her geçen gün daha da bozuluyor.

Değerli Müminler!

Kâinatı hassas bir denge üzerine yaratan, kâinat ve içindekilerin dengesini koruma görevini insanoğluna veren Rabbimiz, Yüce Kitabında bakınız ne buyuruyor: "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." Evet, ayet-i kerimede buyurulduğu üzere, dünyanın dengesi insan eliyle bozuldu. Bugün bize düşen İslam'ın insanlığa takdim ettiği çevre ahlakını yeniden kuşanmaktır. Dünyanın sahibi değil, emanetçisi olduğumuzu aklımızdan çıkarmamaktır. Cenâb-ı Hakk'ın kâinata koyduğu hassas dengeyi bozmamaktır. İsraf ve açgözlülük hastalığından kurtulmak, kaynakları ölçülü kullanmaktır. Bir lokma ekmeği, bir damla suyu dahi heba etmemektir. Piknik ve mesire alanlarında daha bir duyarlı davranmak, çevreyi gözü gibi korumaktır. Arkamızda yaşanabilir bir dünya bırakmak için sorumlu davranmaktır. Unutmayalım ki çevreyle ilgili hassasiyet, Rabbimizin emanetine hakkıyla riayet ve gelecek nesillerin hakkını teslim etmektir.

(Diyanet İşleri Başkanlığının 3 Haziran 2022 tarihli cuma hutbesi)

Değerlendirme

1. Verilen hutbeden yola çıkarak insan, çevre ve ahlak ilişkisini düşündüğünüzde insanın çevreye karşı sorumlulukları nelerdir? Açıklayınız.
2. Tespit ettiğiniz ilkelerden hareketle insan ve çevre arasındaki ilişkiye dair düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Grafiği 4.2: *Çevre sorunlarından bazıları*

Günümüzde çevre ile ilgili pek çok sorun yaşanmaktadır. Bunlar arasında; su, toprak ve hava kirliliği öne çıkmaktadır. İnsanlar, çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmezlerse bu ve benzeri olumsuzlukların gelecekte katlanarak artması ve yeni sorunların ortaya çıkması muhtemeldir.

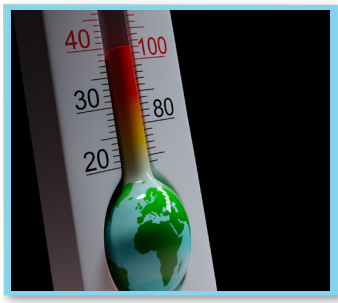

Küresel ısınma

Fosil yakıt kullanımı, sanayi faaliyetleri ve ormanların yok edilmesi gibi etkenler nedeniyle atmosferdeki sera gazlarının artması küresel ısınmaya yol açar.

(bk. Akın, "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", 29-34)

Hava kirliliği

Kentlerdeki düzensiz nüfus artışı, endüstri, ulaşım, egzoz gazı, baca dumanı gibi zararlı gazların doğaya salınımı hava kirliliğine neden olur.

(bk. Karsu, "Çevre Sorunları ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici", 150-151)

Su kirliliği

Endüstriyel, tarımsal, evsel vb. atıkların suya karışması; petrol sızıntıları ve bilinçsiz madencilik faaliyetleri su kirliliğinin başlıca nedenleri arasındadır.

(bk. Karsu, "Çevre Sorunları ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici", 151-152)

Toprak kirliliği

Tarım sektöründeki yanlış uygulamalar, kimyasal gübre ve ilaçların bilinçsiz kullanımı, zararlı atıkların toprağa karışması gibi sebepler toprak kirliliğine yol açar.

"Genel ağdan alınmıştır."

Biyoçeşitliliğin azalması

Aşırı avlanma, doğal yaşam alanlarının tahribi, çarpık kentleşme ve iklim değişikliği biyoçeşitliliğin azalmasına neden olur.

"Genel ağdan alınmıştır."

İnsanın Çevreye Karşı Sorumluluklarından Bazıları

Ekosistemi korumak

Dünya, Allah'ın (cc) yarattığı canlı ve cansız varlıklardan oluşan bir bütündür. Bu varlıklar dünya ekosistemini oluşturur. Ekosistemde meydana gelebilecek sorunlar bütün varlıkları olumsuz etkiler. Bundan dolayı her insanın ekosistemi koruması gerekir.

İklim değişikliği ile mücadele etmek

Çağımızın büyük bir problemi hâline gelen iklim değişikliğinin en önemli sebebi küresel ısınmadır. İklim değişikliği tüm canlıları olumsuz etkilemektedir. Fosil yakıt kullanımını azaltmak, yenilenebilir ve daha verimli enerji kaynaklarını tercih etmek, ağaçlandırma ve ormanlaştırma faaliyetlerine katılmak iklim değişikliği ile mücadelede faydalı olacaktır.

Doğal kaynakları korumak

Dünyada yer altı ve yer üstü kaynakları sınırlıdır. Su, hava, toprak, bitki örtüsü gibi kaynakları israf etmek onların daha kısa sürede yok olmasına yol açacaktır. Bu nedenle doğal kaynakların amacına uygun, özenli ve bilinçli kullanılması gerekir.

Sürdürülebilir üretim ve tüketimi desteklemek

Sürdürülebilir üretim ve tüketim; gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak doğal kaynakları verimli kullanmaktır. Her birey bu konuda gelecek nesilleri de düşünerek hareket etmeli, üretim ve tüketim konusunda israf etmemeli, sürdürülebilir üretim ve tüketime destek olmalıdır.

Geri dönüşüme ve atık yönetimine destek olmak

Günümüzdeki çevre sorunlarından biri de kullanıldıktan sonra doğaya gelişigüzel atılan ve çevreye zarar veren atıklardır. Atık miktarını en aza indirmek, atıkların geri dönüştürülmesini sağlamak hem çevre temizliğine katkıda bulunacak hem de doğal kaynakların hızla tükenmesinin önüne geçecektir.

Bilgi Grafiği 4.3: *İnsanın çevreye karşı sorumlulukları*[10]

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Sorumluluklarımın Farkındayım*
Amaç	*Çevreye karşı ahlaki sorumluluklarını bağlamından koparmadan kendi yaşantısı için anlamlı hâle getirebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Halka şeklinde oturma düzeni oluşturunuz.
- Aşağıdaki soru hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
  - Su, toprak ve hava kirliliği gibi çevre problemlerinin ortaya çıkmasında insanın rolü nedir?

Değerlendirme

Arkadaşlarınızın fikirlerinden hareketle çevre problemlerinin çözümünde insana düşen ahlaki sorumluluklar neler olabilir? Gerekçeleriyle aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Sorumlu Kim?*
Amaç	*Çevre sorunlarına yönelik çözüm yolları geliştirebilme*

Yönerge

- Yan tarafta yer alan soruları okuyunuz.
- Cevaplarınızı defterinize yazınız.
- Belirlediğiniz çevre sorunlarına çözüm önerileri geliştiriniz.

- *Günümüzde en çok hangi çevre sorunları yaşanmaktadır?*
- *Bu sorunlara müdahale edilmezse gelecekte küresel boyutta ne gibi olumsuzluklar ortaya çıkabilir?*

Değerlendirme

Geliştirdiğiniz çözüm önerilerinden hangileri daha etkili olabilir, niçin?

.....

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Aşağıda yer alan öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Konu:	**İnsan, Çevre ve Ahlak**	**Tarih: ..... / ..... / .....**
İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiye dair önceden bildiklerim		
Benim için yeni olan bilgiler		
Çevre sorunlarıyla ilgili merak ettiğim ya da araştırmak istediğim konular		
Çevreye karşı sorumluluklarımı yerine getirebilmek için neler yapabilirim?		
Öğrendiklerim beni nasıl etkiledi?		

4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK

Konuya Başlarken

- Teknolojik gelişmelerin insan hayatına etkileri nelerdir?
- Teknolojinin geliştirilmesinde ve kullanılmasında ahlaki ilkelere uymak gerekir mi? Açıklayınız.

İnsanın maddi çevresini kontrol etmek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçler ile bunlara ilişkin bilgilerin tümüne **teknoloji** denir. Teknoloji, Türkçede "uygulayım bilimi" olarak adlandırılmaktadır.[11]

Günümüzde sosyal medya, genetik, biyoteknoloji, yapay zekâ, savaş teknolojisi, sanal gerçeklik, dijital oyunlar gibi teknolojik alanlarda çok hızlı gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. İnsanlar bugün, teknolojiye çok rahat erişebilmekte ve onu kullanabilmektedir.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler; iletişim, bilgiye ulaşma, iş verimliliği, yaşam kalitesi, ulaşım, ekonomi gibi açılardan insanoğluna kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji doğru kullanılmadığında bağımlılık, veri güvenliği ihlali, işsizlik, sağlık sorunları, sosyal izolasyon, çevre kirliliği, güvenlik sorunları gibi birtakım olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır.[12]

Görsel 4.5: *Teknoloji alanında yapılan çalışmalarda insanlığın yararı gözetilmelidir.*

Ahlaki kurallara dikkat edilmesi gereken alanlardan bazıları ile ilgili kavram haritasına ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Teknolojinin olumsuz etkilerini en aza indirmede ahlaki unsurların önemli bir işlevi vardır *(Görsel 4.5)*. Gerek teknolojiyi geliştirenler gerekse teknolojiyi kullananlar bu unsurlara uygun davranmalıdırlar. Bu sayede ortaya çıkabilecek olumsuzlukların önüne geçilebilir.

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*Teknoloji Ahlakı*
Amaç	*Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları araştırabilme*

Ön Hazırlık

- Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları araştırınız.

Yönerge

- Araştırma sonucunda belirlediğiniz unsurları aşağıda verilen sütunlarda listeleyiniz.

Teknolojiyle İlgili Unsurlar	Ahlakla İlgili Unsurlar
Genel ağ	Sorumluluk
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Değerlendirme

Aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurunuz.

	Evet	Kısmen	Hayır
Planlı çalışmaya özen gösterdim.			
Araştırmayı yaparken farklı kaynaklardan yararlandım.			
Ahlaki unsurların neler olduğunu tespit ettim.			
Teknolojik unsurların neler olduğunu tespit ettim.			
Elde ettiğim bilgileri kaydettim.			
Öğretmenin geri bildirimi			

Teknolojinin kötüye kullanımı insanlığa zarar verir. Bu sebeple teknolojinin üretilmesinde, geliştirilmesinde ve kullanılmasında ahlaki kurallara dikkat edilmesi gerekir. Teknolojiyi geliştirenler; onun insanlığa faydalı, hayatı kolaylaştırıcı, güvenli vb. özellikte olmasını amaçlamalıdır. Kullanıcılar ise siber zorbalık, yanlış bilgi paylaşımı ve nefret söyleminde bulunma gibi davranışlardan uzak durmalıdır.

Teknoloji alanında uyulması gereken başlıca ahlaki kurallardan biri de mahremiyettir. Teknolojiyi geliştirenler; kişilerin kimlik bilgileri, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, dini, mezhebi, özel hayatı gibi alanlardaki önemli verilerini gizli tutmak ve izinsiz erişimlere karşı korumak için uygun güvenlik önlemlerini almalıdırlar. Aynı şekilde kullanıcılar da kendilerine ait verileri paylaşmamalı, başkalarına ait verileri elde etme, yayma gibi davranışlardan hem gerçek hayatta hem de sanal ortamlarda uzak durmalıdır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in **"... Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın..."**[13] emrine uygun davranılmalıdır.

Yüce Allah'ın ahlaki ilkelerle ilgili koymuş olduğu emir ve yasaklar sosyal medya için de geçerlidir. Yalan, iftira, hırsızlık ve müstehcenlik gibi davranışlar günlük hayatta haram olduğu gibi sosyal medyada da haramdır. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili olarak **"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!.."**[14] buyrulmaktadır. Hz Peygamber de "*Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hâllerini araştırmayın...*"[15] buyurarak mahremiyet kurallarına uyulmasını istemiştir. İnsan bu tür ortamlarda yaptığı davranışlardan da sorumludur. Bu nedenle teknolojiyi her alanda doğru bir şekilde kullanmak her Müslüman'ın görevidir.

Ülkemizde 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi, kişisel verilerin korunması alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. 1 Eylül 2018 tarih ve 30522 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan MEB Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nde yapılan düzenleme ile "Kişisel Verileri Koruma Kulübü" kurulması ve 7 Nisan gününün "Kişisel Verileri Koruma Günü" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır.

Etkinlik-6

30 dk.

Adı	*Mahremiyet Her Yerde*
Amaç	*Teknoloji kullanımında mahremiyet ilkelerine uygun davranışlar geliştirebilme*

Yönerge

- Dörder kişilik gruplara ayrılınız.
- Sosyal medyada fotoğrafları izinsiz paylaşılan bir öğrencinin yaşadıklarıyla ilgili bir senaryo yazınız.
- Yazdığınız senaryoya göre grup arkadaşlarınız arasında rol paylaşımı yapınız.
- Yazdığınız senaryoyu sınıfta canlandırınız.

Değerlendirme

1. Rolünüzü canlandırırken hissettiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Fotoğrafı paylaşan kişi siz olsaydınız ne yapardınız? Açıklayınız.

.....

.....

3. Mahremiyet ilkeleri düşünüldüğünde teknoloji kullanımında dikkat edilmesi gereken hususlar neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*Teknoloji Ahlak İlişkisi*
Amaç	*Teknoloji ve ahlak arasındaki ilişkiyi belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki metinleri okuyunuz, ilgili soruları cevaplayınız.

Örnek Olay-1

II. Dünya Savaşı'nın son aşamasında 6 Ağustos 1945 Pazartesi günü saat 08.15'te Amerika Birleşik Devletleri Uranyum-235 tipi atom bombası "Little Boy" (Lidıl Boy) ile Hiroşima'ya saldırdı, ardından 9 Ağustos 1945 Perşembe günü ise Plütonyum-239 tipi atom bombası "Fat Man" (Fet Men) ile Nagazaki'ye saldırdı. Bu iki saldırı, askerî tarihte gerçekleştirilen ilk ve tek nükleer saldırı olarak kayıtlara geçti. 1945'in sonuna kadar Hiroşima'da atom bombası saldırısından dolayı yaklaşık 140.000 kişi ölmüştür. Nagazaki'de ise bu sayı toplam 80.000'dir. Daha sonra atom bombasının etkisiyle ölenlerin sayısı 143.124'e ulaşmıştır.

"Genel ağdan alınmıştır."

Hiroşima Barış Anıtı

Örnek Olay-2

Çin'de bir hastaya 4 bin 650 km uzaktan safra kesesi ameliyatı yapıldı. Bu ameliyat, Çin'in 5G teknolojisini kullanan bir robot aracılığıyla gerçekleştirdiği ilk uzun mesafeli operasyondu. Zhejiang (Zijan) Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı Sir Run Run Shaw (Sör Ran Ran Şav) Hastanesinde robotun işletim platformu aracılığıyla ameliyatı gerçekleştiren deneyimli cerrah Liang Xiao (Leyen Şao), dört kollu bir endoskopik model olan robotun hem temel yazılımının hem de temel donanımının sorunsuz çalıştığını söyledi.

"Genel ağdan alınmıştır."

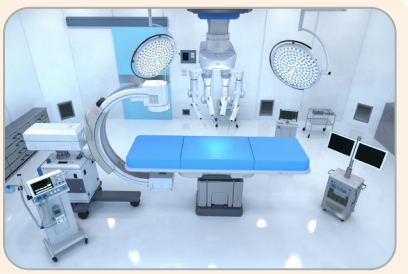

1. Okuduğunuz metinlerden hareketle teknoloji kullanımının insan hayatını nasıl etkilediğine örnekler veriniz.
2. Teknolojinin kullanımında hangi unsurlar etkilidir, niçin?
3. Teknolojiyi ahlaki ilkelere uygun olarak kullanıyor musunuz? Açıklayınız.
4. Teknolojinin geliştirilmesinde veya kullanımında ahlaki ilkelere dikkat edilmediğinde ne gibi olumsuz sonuçlar yaşanabilir?

Değerlendirme

Teknoloji ile ahlak arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Teknoloji ve ahlak ilişkisini konu edinen öykü hazırlayınız. Çalışmanızı hazırlarken "öykü türüne uygunluk", "ana fikre uygunluk", "içeriğe uygunluk", "dil ve anlatıma uygunluk", "özgünlük" gibi ölçütlere dikkat ediniz. Hazırladığınız çalışmayı sınıfta paylaşınız. Çalışmanız, aşağıdaki karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak "Farkında mıyız İklim" isimli videoyu izleyiniz. İzlediğiniz videodan hareketle aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

- İklim değişikliğine yol açan etkenler nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yaşadığı çevreyle sürekli etkileşim hâlinde olan insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için onu sürekli şekillendirmiştir. Yıllar geçtikçe teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle bu süreç daha da hızlanmıştır. Sanayi için gereken ham madde ihtiyacı insanları doğal kaynaklara yöneltmiş, bu durum hem doğal kaynakların hızla tükenmesine hem de birtakım çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.[16] İklim değişikliği, ormanların yok edilmesi, hayvan neslinin tükenmesi, çarpık kentleşme, tüketim bağımlılığı gibi sorunlar teknolojik gelişmelerin sebep olduğu çevre sorunları arasındadır.[17]

Geçmişte Anadolu topraklarında görülen Asya fili, yabani sığır, yaban eşeği, aslan, çita, kunduz, kaplan ve yılanboyun kuşunun ülkemizdeki nesilleri tamamen tükenmiştir.

"Genel ağdan alınmıştır."

Teknolojik gelişmeler bir yandan insan hayatını kolaylaştırırken diğer yandan çevre sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Başta sanayi olmak üzere enerji ve otomotiv sektörlerinde yaşanan teknolojik gelişmeler atmosferdeki sera gazı miktarını artırarak küresel ısınmaya yol açmaktadır. Küresel ısınma ise fırtına, sel, hortum ve orman yangını gibi afetlerin artmasına, deniz seviyesinin yükselmesine, kuraklığın artmasına sebep olmaktadır *(Görsel 4.6)*.

Görsel 4.6: *Küresel ısınma, doğal afetlerin daha sık yaşanmasına neden olmaktadır.*

Teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlar kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göçü hızlandırır. Şehirlerin nüfusunun hızla artması canlıların doğal yaşam alanlarının azalmasına, su, hava ve toprak kirliliğine, doğal kaynakların azalmasına ve çarpık kentleşmeye neden olur.[18]

Gelişen teknoloji; insanların yeme içme, giyim kuşam, barınma, ulaşım ve iletişim gibi ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayabilecek hıza ulaşmıştır. Özellikle dijital teknolojiler ürün ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmıştır. Günümüzde insanlar cep telefonu, tablet ya da bilgisayar aracılığıyla diledikleri ürünleri satın alabilmektedirler. Bununla birlikte insanların farklı ve eşsiz olma, can sıkıntısını giderme gibi istekleri tüketimi artırmıştır. Bu istekler aynı zamanda insanlarda tüketim bağımlılığına sebep olmaktadır.[19]

Tüketim bağımlılığının yol açtığı sorunlar nelerdir? Araştırınız.

Teknolojik gelişmelerin yol açtığı sorunlar insanoğlunu çevreye karşı daha duyarlı davranmaya yönlendirmiştir. Bunun neticesinde enerji üretiminden ulaşıma kadar pek çok alanda çevreye duyarlı teknolojik ürünler ortaya çıkmıştır. Çevre dostu teknolojik ürünler sayesinde yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmaya başlanmıştır. Böylece enerji verimliliği ve tasarrufu sağlanmış, ham madde tüketimi azalmıştır. Bu durum çevre kirliliğinin azalmasına, sera gazı emisyon değerlerinin düşmesine ve doğal hayatın korunmasına katkıda bulunmuştur *(Görsel 4.7)*.

Ülkemizde doğal çevrenin korunması konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla 5-9 Haziran günlerini içeren hafta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından "Türkiye Çevre Haftası" olarak kutlanmaktadır. Ülkemizdeki tatlı su kaynaklarının önemine dikkat çekmek amacıyla her yıl 22 Mart Dünya Su Günü'nde çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Görsel 4.7 ▶
Yenilenebilir enerji kaynakları çevre sorunlarının azalmasına katkıda bulunmaktadır.

Çevreye karşı duyarlı olmak aynı zamanda Müslüman olmanın bir gereğidir. İslam, insanın sınırsız ve sorumsuz bir şekilde davranarak kendisinin, diğer canlıların ve gelecek nesillerin hayatını tehlikeye atmasını yasaklar. Kur'an-ı Kerim'de **"Düzene girdikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın…"**[20] buyrularak bu gerçeğe işaret edilir.

Hz. Peygamber ashabına ağaç dikmenin öneminden bahsetmiş,[21] Medine'yi harem bölgesi (koruma alanı) ilan ederek çevresindeki ağaçların kesilmesini yasaklamıştır.[22] Ayrıca hayvanlara eziyet edilmesinin haram olduğunu vurgulayarak sebepsiz yere öldürülen bir serçenin bile kıyamet gününde davacı olacağını bildirmiştir.[23]

Etkinlik-8

25 dk.

Adı	*Çevre ve Teknoloji İlişkisi*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde üç gruba ayrılınız.
- Etkinlik sürecinde gruba liderlik yapacak ve belirlenen soruları soracak bir başkan ve cevapları kaydedecek bir sekreter seçiniz.
- Grup üyelerinin soruları cevaplaması için gereken süreyi (1 ya da 2 dakika) ayarlayacak bir süre ayarlayıcı belirleyiniz.
- Çember düzeni alınız.
- Grup başkanının sağından başlayarak soru listesindeki soruları öğrenciler arasında sıra atlamadan sormasını, sekreterin de verilen cevapları özet şeklinde yazmasını sağlayınız.

Sorular

- Çevre nedir?
- Teknoloji nedir?
- Teknoloji hayatımızı hangi alanlarda kolaylaştırmaktadır?
- Teknoloji hayatımızda ne gibi zorluklara neden olmaktadır?
- Teknoloji ile çevre arasında bir ilişki olduğu söylenebilir mi?
- Çarpık kentleşme ve teknoloji arasında bir ilişki var mıdır? Açıklayınız.
- İklim değişikliği ile teknoloji arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?
- Tüketim bağımlılığı ile teknoloji arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?
- Teknolojik ürünler çevreye etkileri açısından nasıl sınıflandırılabilir?

Değerlendirme

Aşağıdaki boş alana çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiyi özetleyen bir metin yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-9

10 dk.

Adı	*5N1K*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki şemada yer alan soruları cevaplayınız.

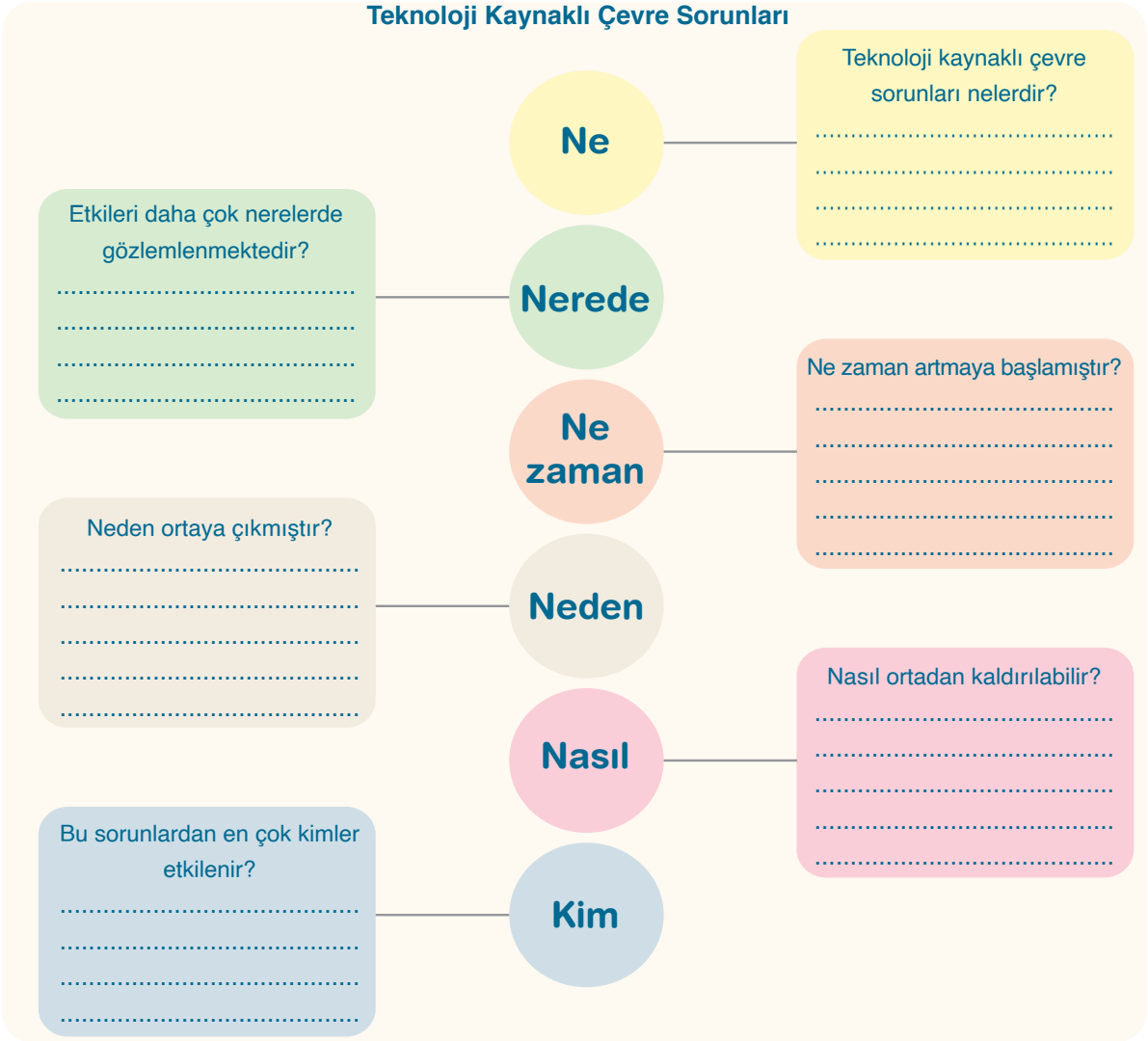

- Yaptığınız etkinlikten hareketle çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurunuz.

	Evet	Kısmen	Hayır
Çevre ve teknoloji ilişkisini açıklayabilirim.			
Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkileri sınıflandırabilirim.			
Çevre ve teknoloji ilişkisi ile ilgili çözümleme yapabilirim.			
Öğretmenin geri bildirimi			

Etkinlik-10

15 dk.

Adı	*Ben Olsam Ne Yapardım?*
Amaç	*Çevre sorunlarına dair çözüm üretebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen çevre sorununu ve bu soruna geliştirilen çözüm önerisini okuyunuz.
- Örnekten yola çıkarak teknolojik gelişmelerin sebep olduğu çevre sorunlarını ve bu sorunlara yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerini ilgili alanlara yazınız.
- Önerilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sorun	Çözüm Önerim
Mutfakta kullanılan kimyasal temizleyiciler su kirliliğine yol açmaktadır.	Kimyasal ürünler yerine doğal temizleyicileri tercih ederim.

Değerlendirme

Geliştirdiğiniz çözüm önerileri çevre problemlerinin ortadan kaldırılmasında ne derece etkili olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Kontrol Noktası

"Çevre ve Teknoloji" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Çevre ve teknoloji konusunda öğrendiğim üç bilgi

3

1. .....
2. .....
3. .....

Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiyi anlatan iki cümle

2

1. .....
2. .....

Teknolojinin uygun kullanımı konusunda yapacağım bir uygulama

1

1. .....

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Çevre ve teknoloji ilişkisi hakkında konuşma metni hazırlama*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*
Ürün	*Konuşma metni*
Değerlendirme ölçütleri	*Konuyu araştırma, kaynak kullanma, metnin konuyu kapsaması, dil ve anlatım kurallarına uygunluk*

Ön Hazırlık

- İslam'da çevre ve teknoloji konusunda dijital ve basılı kaynaklardan bir hafta boyunca araştırma yapınız.
- "İslam'da Çevre ve Teknoloji İlişkisi" başlıklı konuşma metni hazırlayınız.

Yönerge

- Hazırladığınız metni arkadaşlarınıza sununuz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak açılan sayfadan Rum suresinin 41. ayetinin okunuşunu dinleyiniz. İlgili ayetin anlamını okuyarak verilmek istenen mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.

(Rum suresi 41. ayet)

Sözlükte "iki şeyi birbirinden ayıran sınır, engel" anlamlarına gelen Hicaz, Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzanan bölgeye verilen isimdir.

(Küçükaşçı, "Hicaz", 17/433)

İnsan, akıl ve irade sahibi olarak yaratılmış ve tercihlerinde özgür bırakılmıştır. Yaptığı tercihler bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlardan sadece kendisi değil tüm varlıklar etkilenebilmektedir. Rum suresinin 41. ayetinde de bu hususa dikkat çekilmektedir.

Kaynaklarda Rum suresi 41. ayetin indirildiği dönemde dünyanın değişik bölgelerinde birtakım felaketlerin yaşandığı aktarılır. Konuyla ilgili rivayetlerde yaşanan felaketlerle ilgili haberlerin Hicaz'a ulaştığı ve bu ayetin Hicaz halkına uyarı amacıyla nazil olduğu nakledilir.[24]

Ayette geçen fesat kavramı; "bozulmak, çürümek, sağduyudan uzaklaşmak" gibi anlamlara gelir.[25] Orta yoldan uzaklaşmak, başkasının malına haksız yere el koymak, fesat kavramına verilen anlamlar arasındadır. Kur'an-ı Kerim'de on bir yerde geçen fesat kavramı Rum suresinin 41. ayetinde düzen ve dengenin bozulması anlamında kullanılmıştır.[26]

"Karada ve denizde bozulmaların ortaya çıkması" ifadesi; karada ve denizde kasırgaların artması, arazilerin çorak hâle gelmesi, tatlı suların tuzlu su hâline dönüşmesi anlamlarına gelmektedir *(Görsel 4.8)*. Bununla birlikte şehirlerde veya kırsal kesimlerde bozulmanın yaşanması, kaynak sularının azalması, kıtlık, yangın, sel gibi felâketlerin artması, ölümlerin çoğalması, geçim sıkıntısının artması şeklinde de yorumlanmaktadır.[27] Başka bir deyişle insanların yanlış uygulamaları neticesinde dünyanın her yerinde birçok olumsuzluk yaşanmaktadır.

Dünyada yaşanan çevre sorunlarının son yıllarda arttığı, maddi ve manevi birçok felakete neden olduğu bilinmektedir. Bu felaketler dünyayı giderek yaşanmaz bir hâle getirmektedir. Bu sorunlar insanın çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmemesinin bir sonucudur. Yaşanan sorunlar; insana sorumluluklarını hatırlatması, insanın çevreyle ilişkisini gözden geçirmesi, daha önce yaptığı hatalardan ders çıkarması açısından bir uyarı niteliği taşımaktadır.[28]

Görsel 4.8: *Doğada insan kaynaklı birçok sorun yaşanmaktadır.*

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Rum suresinin 41. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayetin nüzul sebebi	
Ayette yer alan kavramlar	

Ayette geçen konular

Ayette verilen mesajlar

Kontrol Noktası

Rum suresinin 41. ayetinde vurgulanan mesajları rehber edindiğinizde davranışlarınızda ne gibi değişiklikler olabilir? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

Adı:		Ölçütler			
Soyadı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Tarih:		4	3	2	1
İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi araştırabilirim.					
Çevreye karşı ahlaki sorumlulukları yerine getirebilirim.					
İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.					
Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları tespit edebilirim.					
Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurlar arasındaki ilişkiyi fark edebilirim.					
Çevre ve teknoloji ilişkisi ile ilgili açıklama yapabilirim.					
Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkileri ayırt edebilirim.					
Çevre ve teknoloji ilişkisine örnekler verebilirim.					
Rum suresi 41. ayette verilen mesajları tespit edebilirim.					
Rum suresi 41. ayette geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Rum suresi 41. ayette verilen mesajları yorumlayabilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 18 soru verilmiştir.

A) Aşağıda yer alan bilgi haritasını doldurunuz.

1.

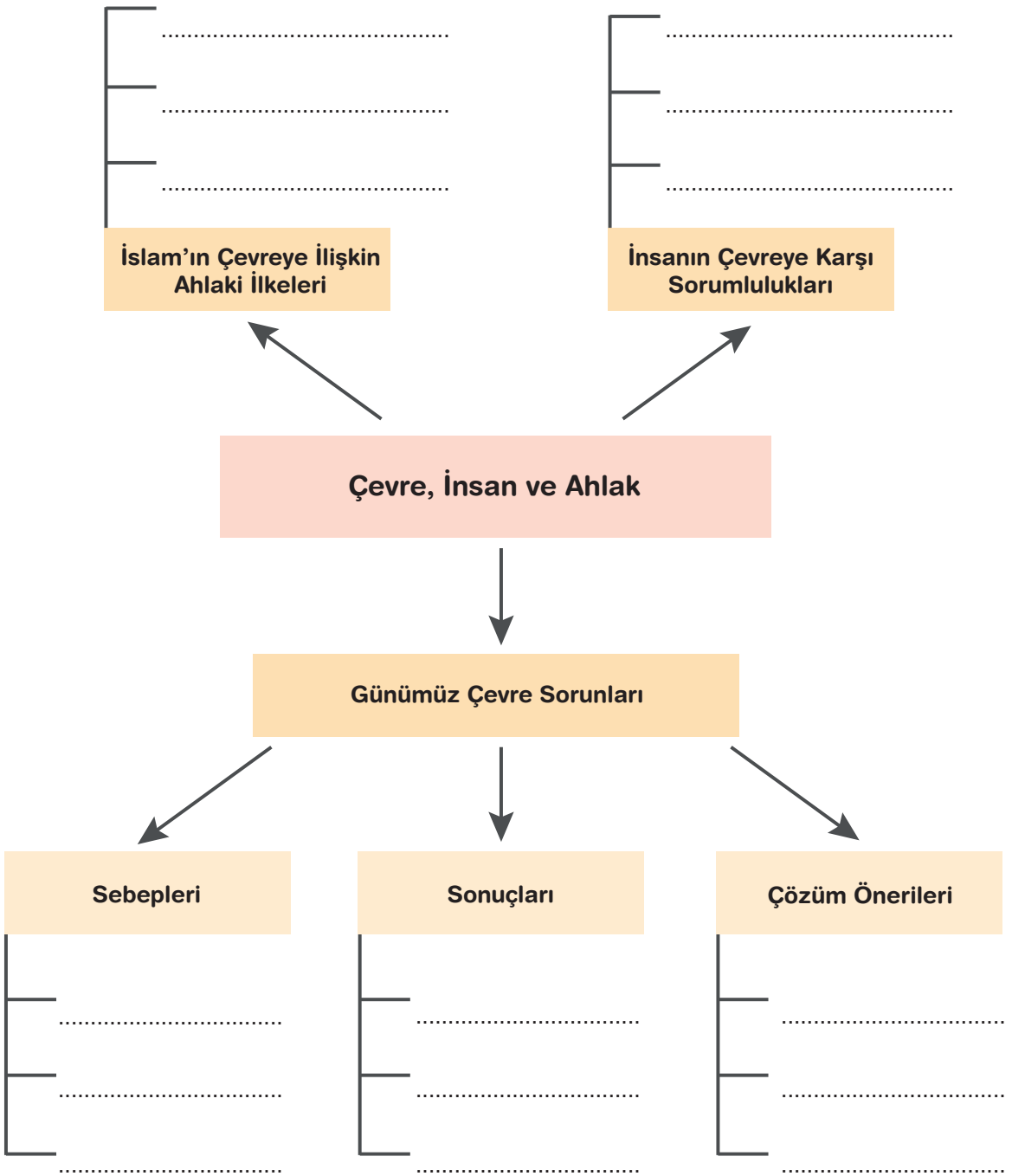

B) Aşağıdaki tabloda bazı çevre sorunları verilmiştir. Tablonun altında yer alan soruları kutulardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Bir boşluğa birden fazla harf yazılabilir.

a Tüketim bağımlılığı	b Küresel ısınma	c Hava kirliliği	ç Biyoçeşitliliğin kaybı
d Su kirliliği	e Çarpık kentleşme	f Toprak kirliliği	g İklim değişikliği

1.	Yaşanan sorunların hangilerinde teknolojik gelişmelerin etkisi vardır?
2.	Yeryüzünde sıcaklık ortalamalarının artması hangi sorunların yaşanmasına yol açar?
3.	İhtiyaç olmadığı hâlde sürekli bir şeyler satın alma isteğine ne ad verilir?
4.	Tarihî, kültürel ve doğal zenginliklerin tahrip edilerek yok olmasına neden olan çevre sorunları hangileridir?
5.	Bilinçsiz yapılan tarımsal faaliyetler hangi çevre sorunlarının artmasına neden olur?
6.	Bir bölgede bitki ve hayvan türlerinin azalmaya başlaması hangi sorunun habercisidir?
7.	Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı hangi sorunların azalmasına katkıda bulunur?

C) Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alana yazınız.

1. Teknoloji kullanılırken hangi ahlaki unsurlara dikkat edilmelidir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Çarpık kentleşmenin yol açtığı çevre sorunları nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

3 ve 4. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Tarihî süreçte insan, içinde yaşadığı doğal çevreyi etkisi altına almıştır. Bu etki zamanla çevrenin doğal yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu değişimler ise birtakım çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Yaygın kanaate göre, çevresel sorunlar büyük ölçüde, modern toplum insanının davranışlarından kaynaklanmaktadır. Özellikle fosil yakıtların yaygın şekilde kullanımı, üretim ve tüketim süreçlerinde insan hayatını kolaylaştırıcı etkiler sağlamakla birlikte doğal ve toplumsal çevreyi etkileyerek sonuçları öngörülemeyecek çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstriyel üretim sürecinde ortaya çıkan hava, su ve toprak kirliliği günümüzde yaşanan çevresel sorunların temelini oluşturmaktadır. Daha somut olarak endüstriyel üretimde ve günlük yaşamda kömür ve petrol gibi fosil yakıtların kullanımı sonucunda ortaya çıkan gazlar, sera etkisi oluşturarak küresel ısınmaya yol açmaktadır.

(bk. Ocak, "Yaratılış/Fıtrat Kavramı Çerçevesinde İnsan-Çevre İlişkisinin Ahlaki Boyutu", 57-71)

3. İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

4. Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

5. "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."

(Rum suresi 41. ayet)

Ayetin altı çizili bölümünde anlatılmak istenen nedir? Güncel örnekler vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Ç) Aşağıda verilen kelimeleri kullanarak "Teknoloji ve Ahlak" başlıklı bir metin yazınız.

1.

kişisel verilerin korunması	mahremiyet	sorumluluk	sosyal medya

D) Çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Toprak, hava ve su kirliliğini önlemenin en iyi yolu bireysel ve toplumsal açıdan temizlik bilincine sahip olmaktır. Günümüzde özellikle denizler ve okyanuslar; kanalizasyon ve sanayi atıkları, gemi ve tankerlerden sızan petrol atıkları ile insanlar tarafından kirletilmektedir. Her geçen gün daha fazla kirlenen göller ve akarsular zehirli atıklar nedeniyle canlıların hayatını tehdit etmektedir. Yaşanılan çevrenin temiz tutulması ve ekolojik dengenin korunması İslam açısından önemlidir.
Bu metinden aşağıdaki çıkarımlardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Günümüzde yaşanan çevre sorunları birçok problemi beraberinde getirmektedir.

B) Çevre sorunlarını önlemede temizlik bilincine sahip olmanın önemli bir yeri vardır.

C) Yaşadığımız alanların temiz tutulması çoğu hastalıkları ortadan kaldıracaktır.

D) Çevre sorunları canlıların hayatını tehlikeye düşüren bir boyuta ulaşmıştır.

E) Akarsu, deniz ve okyanuslarda yaşanan kirliliğin baş aktörü insandır.

2. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun 12. maddesine göre veri kayıt sisteminin kurulmasından ve yönetilmesinden sorumlu olan gerçek veya tüzel kişiler;

a) kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesini önlemek,

b) kişisel verilere hukuka aykırı olarak erişilmesini önlemek,

c) kişisel verilerin muhafazasını sağlamak amacıyla gerekli her türlü teknik ve idari tedbirleri almak zorundadır.

Verilen kanun maddesinden hareketle aşağıdaki yorumlardan hangisine ulaşılabilir?

A) Kişisel verileri toplamak, kayıt altına almak ve işlemek kanunla yasaklanmıştır.

B) Bir insanın özel hayatı, etnik kökeni, mezhebi ve dini kişisel veri kapsamındadır.

C) Kişisel verilere ilişkin suçlar için ilgili kanunun hükümleri uygulanır.

D) Herkes kişisel verilerinin işlenip işlenmediğini öğrenme hakkına sahiptir.

E) Veri kayıt sisteminden sorumlu olanlar veri güvenliğini sağlamakla yükümlüdürler.

3. Doğaya egemen olma isteğiyle hareket eden insanın ürettiği teknoloji günümüzde canlı varlığını tehdit eder hâle gelmiştir. Aydınlanma Çağı ile birlikte insanın düşünce sisteminde meydana gelen değişimler birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerle Endüstri Devrimi'ni gerçekleştiren insan, teknolojiyi başlangıçta ihtiyacı olduğu için kullanmıştır. İhtiyaç kavramı önceden barınma, giyinme ve beslenme ihtiyacı etrafında şekillenmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise sahip olma, biriktirme, saklama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar çerçevesinde ortaya çıkan teknolojik ürünlerin yol açtığı çevre sorunları yerel düzeyde başlamış, zamanla küresel bir probleme dönüşerek çözülemez bir noktaya ulaşmıştır.

(bk. Saçlı, "Çevre ve Teknoloji", 1101)

Verilen metnin ana fikri aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Teknoloji ve insan arasındaki ilişki insanlık tarihi ile yaşıttır.

B) 21. yüzyılda teknolojik alanda çok hızlı değişimler yaşanmaktadır.

C) Endüstri Devrimi'nin gerçekleşmesinde teknolojinin önemli bir rolü vardır.

D) Teknolojinin bilinçsiz kullanımı birçok çevre sorununa yol açmaktadır.

E) Çevre sorunlarını çevre dostu teknolojik ürünler kullanarak çözmek mümkündür.

4. "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."

(Rum suresi 41. ayet)

Verilen ayetten

I. İnsanların birtakım davranışları doğadaki dengeye zarar vermektedir.

II. Yaşanan çevre sorunlarında insan faktörü etkilidir.

III. Yüce Allah her insanı yaptığı davranışlardan hesaba çekecektir.

çıkarımlarından hangilerine ulaşılır?

A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

4. Ünite Sonnotlar

1 Çepel, "Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları", 38.
2 Özdemir - Yükselmiş, "Çevre Sorunları ve İslam", 33.
3 bk. Akramova, "Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi", 596-612.
4 Duhan suresi 38 ve 39. ayetler.
5 bk. Rahman suresi 7. ayet; Mülk suresi 3. ayet; Kamer suresi 49. ayet.
6 Furkan suresi 2. ayet.
7 Akramova, "Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi", 606.
8 Koç, "Çevre Kirlenmesi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri", 128-129.
9 Yıldırım, "Semavi Dinler Geleneğinde Sürdürülebilir Bir Çevre Anlayışının Teolojik Temelleri", 78.
10 Yapay zekâ tarafından üretilmiştir.
11 *Güncel Türkçe Sözlük*, "Teknoloji".
12 Kalip - Çöl, "Teknolojiyle Bağlantılı Yeni Davranışsal Bozukluklar", 321-329.
13 Hucurat suresi 12. ayet.
14 Enam suresi 120. ayet.
15 Buhari, "Edeb", 57.
16 Alagöz, "Çevre Sorunları, Teknoloji ve Değişen Öncelikler", 43-45.
17 bk. Demir, "Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi", 38.
18 Alagöz, "Çevre Sorunları, Teknoloji Ve Değişen Öncelikler", 47-48.
19 Aksu, "Alışveriş Bağımlılığı Ve Hedonik Tüketim İlişkisi", 775-776.
20 Araf suresi 56. ayet.
21 bk. Buhari, "Mezâria", 1.
22 bk. Müslim, "Hac", 1362, 1374.
23 bk. Nesai, "Sayd", 34, 46.
24 Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, 5/455.
25 bk. Kutluer, "Fesad", 12/421.
26 Kutluer, "Fesad", 12/421.
27 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/322.
28 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/324-325.

5. ÜNİTE

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ
5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR
5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar

- Ehlisünnet
- itikat
- tevil
- fıkıh
- mezhep

Bu ünitede sizlerden

- dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini belirleyebilmeniz,
- İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzer ve farklı özelliklerini listeleyebilmeniz,
- Hucurat suresi 13. ayetin mesajını açıklayabilmeniz

beklenmektedir.

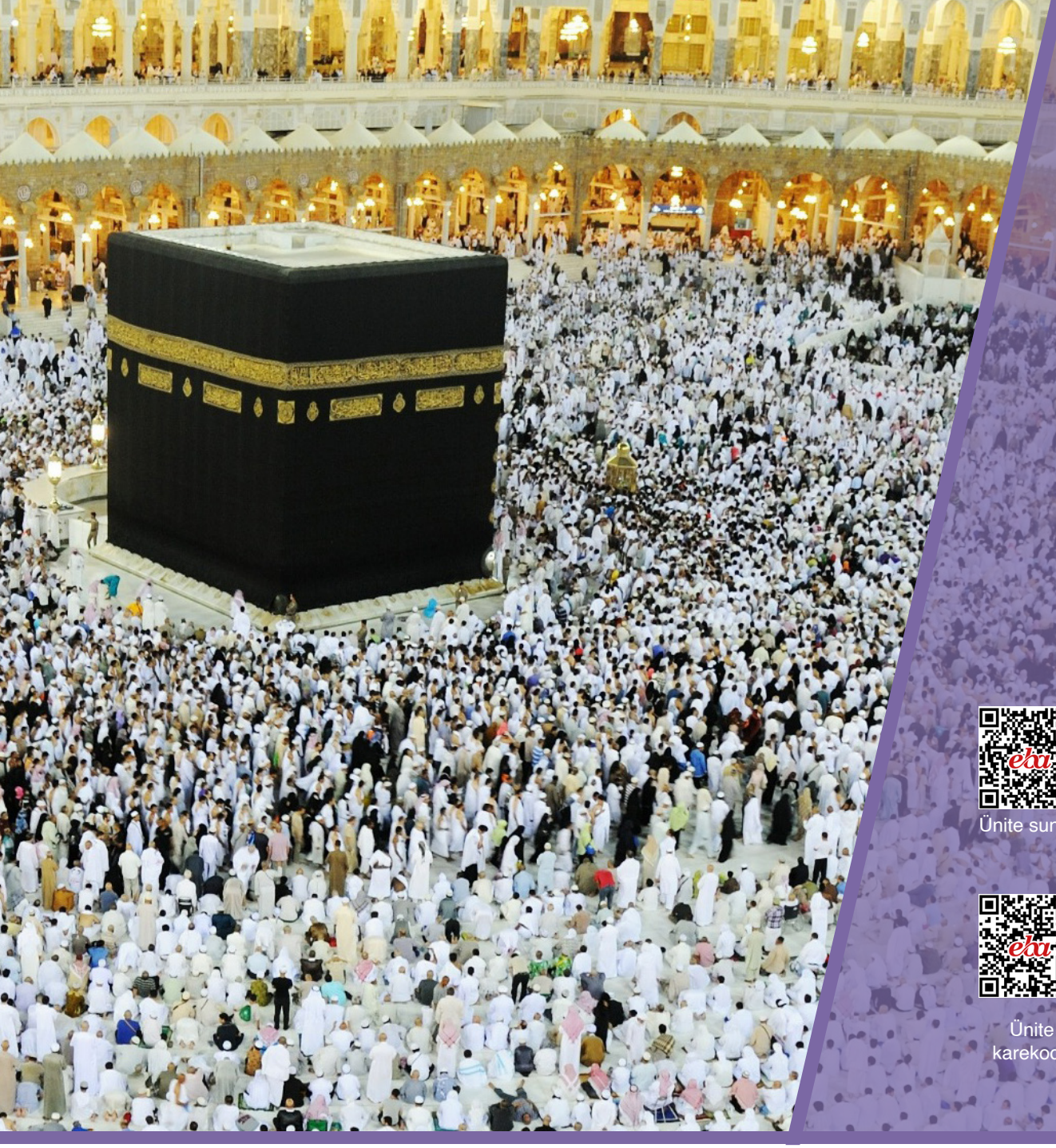

Ünite sunusu

Ünite karekodu

Üniteye Başlarken

- İnsanların bir film, kitap ya da bir olaya ilişkin farklı yorumlarda bulunmalarının sebebi neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili videoyu izleyiniz. Videodan hareketle aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

- İnsanların din ile ilgili konularda farklı yorumlarda bulunmasının sebepleri neler olabilir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

15 dk.

Adı	*Aklımıza Takılanlar*
Amaç	*Dinî yorum farklılıkları hakkında merak ettiği soruları sorabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde dörder kişilik gruplara ayrılınız.
- Grup üyelerinden bir sözcü seçiniz.
- Dinî yorum farklılıklarıyla ilgili merak ettiğiniz soruları tabloda boş bırakılan alana yazınız.

Merak Ettiğim Sorular
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Belirlediğiniz soruları grup sözcüsü aracılığıyla sınıf tahtasına yazınız.

Değerlendirme

Yazdığınız sorulardan hangilerinin doğrudan dinî yorum farklılıklarıyla ilgili olduğunu öğretmen rehberliğinde belirleyiniz.

.....

.....

.....

İslam düşüncesinde ortaya çıkan dinî yorum farklılıklarını anlayabilmek için öncelikle "din" ve "dinî yorum" kavramlarının anlamları bilinmelidir. Din, pek çok açıdan tanımı yapılan bir kavramdır. Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanundur. Dinin amacı, insanları kötülüklerden sakındırarak hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaşmalarını sağlamaktır.[1] Din, insanlar için dünya görüşü ve yaşam biçimi ortaya koyar. Dinî yorum ise insanların tarihsel süreçte dinî metinler esas alarak ortaya koydukları görüşler, düşünceler ve uygulamalardır. Dinî yorum; insanın karakteri, aldığı eğitim, yetiştiği ortam gibi etkenlerle dini anlama ve algılama biçimidir.[2]

Bilgi tablosu 5.1: *Din ve dinî yorumun özellikleri*

Din	Dinî Yorum
Tektir.	Birden fazla olabilir.
Evrenseldir.	Bölgeseldir.
Vahye dayanır.	İnsanların görüşlerine dayanır.
Hükümleri değişmez.	Yorumlar değişebilir.
Bağlayıcıdır.	Sadece kabul edenleri bağlar.

Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkmasına doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden birçok sebep bulunur.

İnsan Kaynaklı Sebepler

Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkmasında ilk sırada insan kaynaklı sebepler yer alır. İnsanların aldıkları eğitim, bilgi düzeyleri, ilgileri, kabiliyetleri, ihtiyaç ve beklentileri birbirlerinden farklıdır *(Görsel 5.1)*. Bu durum, İslam'ı anlama ve yorumlamada çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Örneğin insanın yaratılışı ile ilgili bir ayet[3] hakkında tıp eğitimi almış bir insanla görsel sanatlar uzmanının yorumlarının farklı olması doğaldır.

Görsel 5.1: *İnsanın bilgi düzeyi, ilgi ve yetenekleri İslam'ı anlamada ve yorumlamada etkilidir.*

Siyasi Sebepler

Dinî yorum farklılıklarının oluşmasında etkili olan bir diğer sebep, siyasi olaylardır. Hz. Muhammed (sav) Dönemi'nde siyasi açıdan birlik içinde olan Müslümanlar, onun vefatının ardından kimin halife olacağına dair tartışmalar yapmışlardır. Bu konuda ileri sürülen görüşler ve bu görüşleri dinî dayanaklarla destekleme çabaları, farklı dinî yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Her siyasi grup kendi görüşünü haklı çıkarmak ve meşruiyetini sağlamak için dinî referanslara başvurmuştur. Hz. Osman zamanında başlayan ve Hz. Ali Dönemi'nde artan siyasi yönü baskın tartışmalar, Cemel Vakası ve Sıffin Savaşı olayları Müslümanlar arasında farklı dinî yorumların doğuşunda önemli bir faktör olmuştur.[4]

Dinî Metinlerin Farklı Yorumlanması

Dinî metinler, farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biridir. Kur'an-ı Kerim yaklaşık 23 yıllık bir süre içinde bazen sorulan bir soruya bazen de bir ihtiyaca cevap olarak indirilmiştir. İndirilen ayetler vahiy katiplerince kaydedilmiştir. Vahyin ilk muhatapları ayetlerin iniş sebeplerini bilmekte, anlayamadıkları noktalarda da Hz. Peygamber'e müracaat etmişlerdir. Hz. Peygamber hem sözleri hem de davranışlarıyla Müslümanlara açıklamalarda bulunmuştur. Bu durum inananlar için dinin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar arasında dinin anlaşılmasına dair büyük çapta yorum farklılıkları ortaya çıkmamıştır. Gerek Hz. Peygamber'in vefatı gerekse Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin canlı şahitleri olan sahabilerin de dünyadan göçmesiyle birlikte Müslümanların elinde sadece dinî metinler kalmıştır *(Görsel 5.2, 5.3)*. Böylece Müslümanların dini yorumlarken başvurdukları temel kaynaklar Kur'an-ı Kerim ve sünnet olmuştur.

Görsel 5.2: *Vahiy katipleri tarafından yazıya aktarıldığı düşünülen bazı ayetlerin el yazması örneği (TSM, Envanter nr. 21/393)*

Görsel 5.3: *Hz. Peygamber'in hadislerinin el yazması örneği (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 27)*

Al-i İmran suresinin 7. ayetine göre Kur'an-ı Kerim ayetleri muhkem ve müteşabih olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in çoğunluğunu oluşturan muhkem ayetler; anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayetler demektir. Müteşabih ayetler ise birden fazla anlam içerebilen dolayısıyla anlaşılması için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç duyulan ayetlerdir. Allah'ın sıfatları, kıyametin kopması, cennet, cehennem hakkındaki ayetler bunlara örnektir.

(bk. Sürmeli vd., "Muhkem ayet" s.245-246; "Müteşabih", s.368-269)

Dinî metinlerin farklı yorumlanmasının sebeplerinden biri bazı ifadelerin yoruma açık olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de farklı anlamlar içeren kelimeler bulunmaktadır. Bundan dolayı Kur'an'daki bazı ayetler insanlar tarafından farklı yorumlanabilmektedir. Bazen bir konu Kur'an-ı Kerim'in farklı yerlerinde çeşitli bağlamlarda işlenmiştir. Örneğin Araf suresinin 143. ayetinde yer alan **"… Rabbim bana görün, sana bakayım dedi. Rabbi, sen beni asla göremezsin (…) buyurdu..."** ifadesi ile Kıyamet suresinin 22 ve 23. ayetlerindeki **"Oysa o gün bir kısım yüzler Rablerine bakarak mutlulukla parıldayacaktır."** ifadeleri Allah'ın (cc) görülebilmesi konusunda farklı yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri anlaşılması bakımından farklı özelliklere sahiptir.[5] Örneğin **"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."**[6] ayeti âlimler tarafından farklı yorumlanmıştır. İmam Eşari, ayetin bütün insanlara hitap ettiğini gerekçe göstererek Müslüman olmayanların da Yüce Allah'a ibadetle sorumlu olduklarını söylemiştir. İmam Matüridi ise ibadetin yalnızca Müslümanlar için emredildiğini delil göstererek ayeti farklı şekilde yorumlamıştır.[7] Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) zatî ve sübuti sıfatları, cennet, cehennem, ahiret gibi kolaylıkla anlaşılamayacak soyut konular insanların zihin dünyalarına uygun olacak şekilde benzetme ve örnekleme yoluyla ifade edilmiştir.[8]

Dinî konularla ilgili ortaya çıkan güncel sorulara örnekler veriniz.

Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle her alanda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimlerle birlikte insanların dinle ilgili soruları ve ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında dinle ilgili yeni konularda yeni yorumların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Sıra Sizde

"O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."

(Al-i İmran suresi 7. ayet)

Verilen ayet mealini dinî metinlerin farklı yorumlanmasının sebepleri açısından yorumlayınız.

Coğrafi ve Kültürel Sebepler

Dinin farklı yorumlanmasında etkili olan bir diğer faktör coğrafyadır. Coğrafi koşullar; beslenme, giyim kuşam, mimari, gelenek gibi birçok konuda insanların yaşayışlarını şekillendirmektedir. İslam sıcak ve kurak bir bölge olan Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmış, kısa süre içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İslam'ın farklı coğrafyalara yayılmasıyla birlikte Müslümanların din anlayışları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilenmiştir *(Görsel 5.4)*. Örneğin Endonezya'nın dinî yaşamı, bölgenin tarihî ve kültürel geçmişiyle iç içe geçmiş bir yapı sergiler. Arap alfabesine beş yeni harfin eklenmesiyle bu bölgeye özel Câvî alfabesi ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Endonezya'daki camiler de bölgenin farklı kültürel etkilerini yansıtır. Camiler, genellikle Hint ve Çin mimari özellikleri taşır.[9]

İslam'ın yayılışını gösteren etkileşimli haritaya ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Ebu Hanife, kültürel çeşitliliğin yoğun olduğu Irak bölgesinde yetişmiştir. Bölge insanının ihtiyaçlarına ve dinle ilgili sorularına uygun çözümler üretmesi, yetiştirdiği öğrencilerin faaliyetleri, Hanefiliğin Hicaz dışındaki bölgelerde yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur.[10] Benzer şekilde Cezayir, Fas ve Tunus'taki Müslümanlar için ilim merkezinin Medine olması, onların İslam'ı İmam Malik kanalıyla öğrenmesi, Malikiliğin bu bölgelerde yaygınlaşmasında etkili olmuştur.[11]

Türkiye

Malezya

Tunus

Bosna Hersek

Güney Afrika Cumhuriyeti

İngiltere

Görsel 5.4: *Farklı coğrafyada yaşayan Müslümanların sahip oldukları kültürel birikimler hayatın her alanına yansımaktadır.*

Dinde farklı yorumların ortaya çıkmasına yol açan bir diğer etken toplumların kültürel özellikleridir. İnsanlar, bir konuyu ya da yaşadıkları bir olayı öncelikle kendi kültürel birikimlerinin süzgecinden geçirirler. Dinle ilgili düşüncelerini belirtirken ya da yeni bir olayı dinî yönden değerlendirirken de sahip oldukları kültürün etkisinde kalırlar. Müslümanlar Kur'an ve sünnete aykırı olmadığı müddetçe kültürel birikimlerini İslam anlayışlarına yansıtmışlardır.

Kültürün dinî yorumlara etkisine ilişkin örnekler veriniz.

Etkinlik-2

15 dk.

Adı	*Dinî Yorumların Ortaya Çıkış Sebepleri*
Amaç	*Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleri arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki soruyu tahtaya yazınız.

> Dinî yorumların ortaya çıkmasında etkili olan coğrafya, kültür, eğitim gibi sebepler arasında nasıl bir ilişki vardır?

- Verdiğiniz cevapları sorunun altına yazınız.
- Dinî yorumlar ve sebepleri arasında kurduğunuz her bir ilişkiyi arkadaşlarınızla tartışınız.

Değerlendirme

Etkinlik sonucunda ulaştığınız ortak çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İslam'ın temel konularında Müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak Allah (cc), insanlara akıl ve irade özgürlüğü verdiği için dinin ayrıntılarında farklı görüşler ortaya çıkabilir. Bu durum, İslam düşüncesinde çeşitli dinî yorumların doğmasına yol açmıştır. İslam âlimleri, dinin temel ilke ve hükümleri dışındaki konularda farklı görüşlere sahip olmayı ve mezheplere ayrılmayı sorun olarak görmemiştir.[12] Bu farklı yorumlar, İslam'ın farklı zaman ve toplumlarda anlaşılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmuştur.

İslam düşüncesindeki farklı dinî yorumlar bir zenginlik olarak görülmelidir. İslam'ın farklı yorumları, Müslüman toplumların değişen şartlara uyum sağlamasına ve dinî hükümleri hayatlarına uygulayabilmelerine imkân tanır. Bu nedenle farklı dinî yorumlara saygı gösterilmesi önemlidir.

Günümüzde modern ve çoğulcu toplumlarda, İslam içi farklı görüş ve anlayışlara sahip insanlarla daha fazla karşılaşılmaktadır. Bu durum farklı dinî yorumlara saygı gösterilmesine olan ihtiyacı artırmaktadır.[13] Türkiye'de ise İslam içi çoğulculuk, kendine özgü bir yapıya sahiptir ve farklı din anlayışlarına sahip insanlar bulunmaktadır.[14] Bu çeşitlilik İslam'ın zenginliğini yansıtır ve toplumsal dayanışma ve huzura katkıda bulunur.

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Farklılık Zenginliktir*
Amaç	*Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili bütünsel bakış açısına ulaşabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Grubunuzdaki arkadaşlarınızla "İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum farklılıkları zenginliktir." yargısını tartışınız.
- Tartışma süresi sonunda grup sözcüleri aracılığıyla ulaştığınız fikirleri sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme

İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının bir zenginlik olduğunu düşünüyorum.

Çünkü .....

.....

Kontrol Noktası

Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise Doğru ( ), yanlış ise Yanlış ( ) ifadesini işaretleyiniz ve cevabınızın gerekçesini yazınız.

a) Din, tek olduğu gibi din anlayışı da tektir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

b) Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili yorum farklılıklarının ortaya çıkmasının tek sebebi İslam tarihinde yaşanan siyasi olaylardır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

c) İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması, farklı din anlayışlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

ç) İslam'ın düşünmeye sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini istemesi; mezheplerin doğuşunda etkili olan faktörlerden biridir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

d) İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı dinî yorumlar, bazen ayrışmalara sebep olsa da olumlu tarafları dikkate alındığında zenginlik olarak değerlendirilmelidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

Konuya Başlarken

Hz. Peygamber'in vefatı, İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması, Müslümanların farklı kültürlerle karşılaşmaları gibi nedenlerle İslam düşüncesinde farklı dinî yorumlar ortaya çıkmıştır. Zamanla dinî yorumlar sistemli hâle gelmiş ve mezhep kavramıyla ifade edilmiştir. Bu yorumların büyük oranda itikadi-siyasi ve fıkhi konular etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

• Daha önceden duyduğunuz mezhep isimlerini arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dinî Yorumlarla İlgili Anahtar Kavramlar

Ehlisünnet

İslam'ın temel konularında Hz. Peygamber ve sahabilerin görüşlerini benimseyen ve onların uygulamalarını takip edenler için kullanılan bir kavramdır.[15] Ehlisünnet tabiri ilk defa Hasan Basri tarafından kullanılmıştır. Ehlisünnet, hicri 4. asırdan itibaren Müslümanlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bugün Müslümanların %90'ından fazlası bu görüşü benimsemektedir.[16]

Mezhep

Gidilecek yer ve yol anlamlarına gelen mezhep, İslam'ın inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşım ve yöntemlere sahip olan düşünce geleneğini ifade eder. Mezhepler yeni bir din değil, dinin insanlar tarafından yorumlanış biçimidir. Hiçbir mezhep, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnete aykırı olamaz.[17]

Fıkıh

Sözlükte "derin anlayış, kavrayış, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmek" anlamlarına gelir. Fıkıh; ibadet, cezalar ve muamelatla ilgili dinî hükümleri Kur'an ve sünnetten çıkarılan ayrıntılı delillerle bilmektir. Fıkıh ilmi; insanların başta Allah'a (cc), insanlara ve diğer varlıklara karşı hak ve sorumluluklarını ayrıntılı biçimde ele alır.[18]

İtikat

Sözlükte "düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek" anlamlarına gelir. İman kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. İslam dininde inanılması gereken temel inanç esaslarının bütünü itikat olarak adlandırılmaktadır. İslam itikadı Allah'ın (cc) varlığı ve birliği inancına dayanmaktadır.[19]

Tevil

Tevil etmek; yorumlamak, kapalı anlamları açığa çıkarmak anlamlarına gelir.[20] Özellikle ayet ve hadislerin (nasların) yorumlanıp anlaşılması bağlamında kullanılmaktadır. Bazı ayet ve hadisler, zaman zaman farklı yorumlara veya anlamlara açık olabilir. Tevil, bu ayet ve hadislerde geçen ifadelerin muhtemel anlamlarından birinin delile dayandırılarak tercih edilmesidir.[21]

Bilgi Grafiği 5.1: *Dinî yorumlarla ilgili anahtar kavramlar*

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Neler Biliyorum?*
Amaç	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlarla ilgili temel kavramları açıklayabilme*

Yönerge

- Aşağıda yer alan kelime ilişkilendirme testini tamamlayınız.
- Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Bölüm: Tablodaki kavramlarla ilgili aklınıza gelen kelime ve kavramları yazınız.

Ehlisünnet	Fıkıh	İtikat	Mezhep	Tevil
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

2. Bölüm: 1. bölümde verilen kavramları kullanarak anlamlı birer cümle yazınız.

1. cümle: .....

2. cümle: .....

3. cümle: .....

4. cümle: .....

5. cümle: .....

Değerlendirme

Çalışmanızı öğretmen rehberliğinde değerlendirerek verilen kavramları kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Hz. Peygamber hayattayken Müslümanlar arasında bazı sorunlar yaşansa da bunlar kısa sürede çözüme kavuşturulmuştur. Yaşanan sorunlar nedeniyle belirgin bir ayrışma meydana gelmemiştir. Onun vefatından sonraki süreçte siyasi konularda yaşanan düşünce farklılıkları itikadi ve fıkhi konularda da yaşanmıştır. Bunun sonucunda İslam düşüncesinde Ehlisünnet ve Şia olarak bilinen iki temel görüş ortaya çıkmıştır. İtikadi-siyasi mezhepler, İslam'ın inanç konularının ayrıntılarında ortaya çıkan yorum farklılıklarından doğmuştur. Fıkhi mezhepler ise ibadetler ve diğer dinî hükümler konusunda ortaya çıkan yorum farklılıklarından doğmuştur.

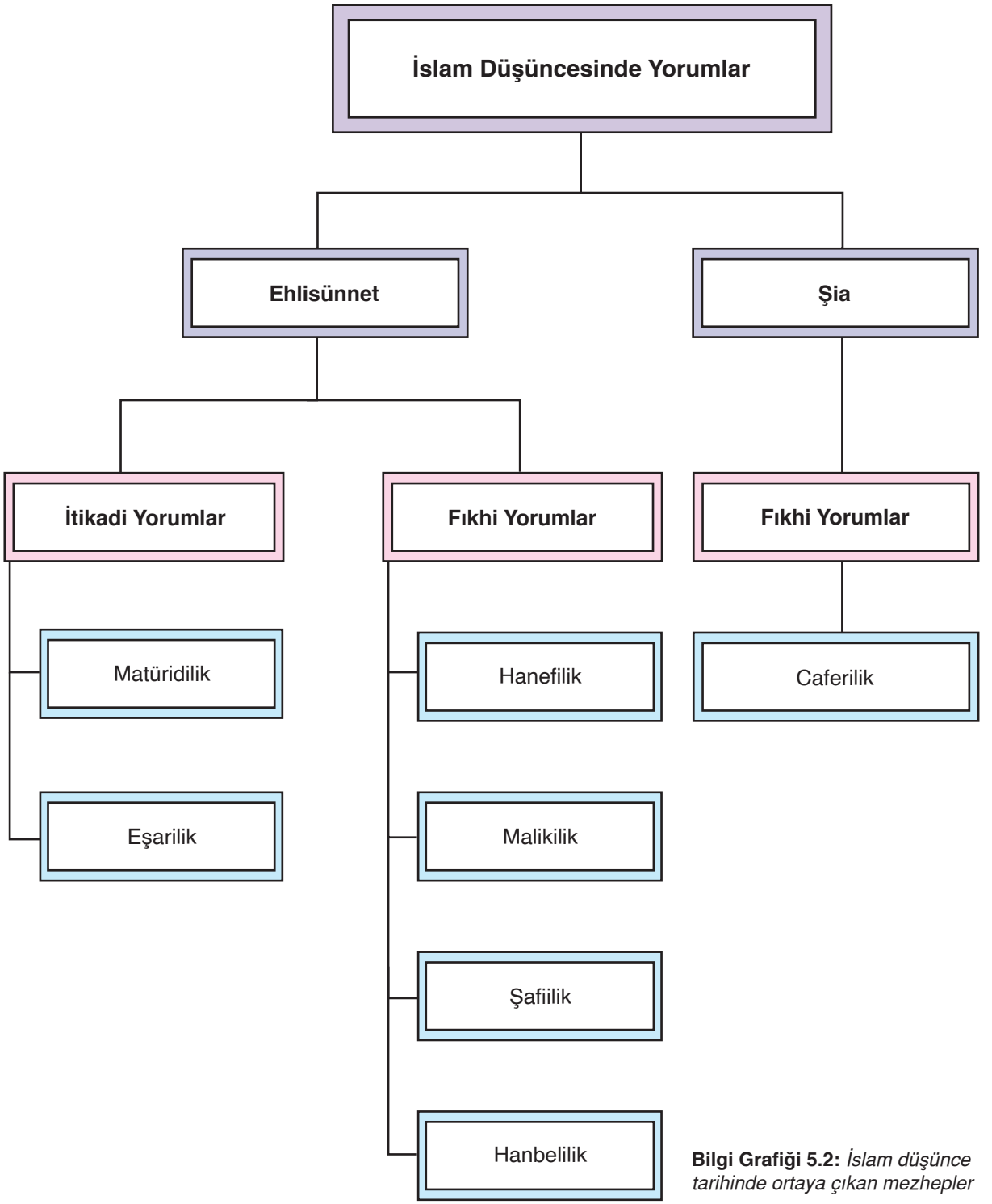

Bilgi Grafiği 5.2: *İslam düşünce tarihinde ortaya çıkan mezhepler*

5.2.1. Ehlisünnet

Eşarilik

Ehlisünnet görüşüne bağlı itikadi mezheplerden biridir. Ebülhasan Eşari'nin (öl. 324/935) görüşleri çerçevesinde oluşturulmuştur. İmam Eşari Basra'da doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir. Bir dönem Mutezile mezhebinin görüşlerinden etkilenmiş ve bu mezhebi savunan eserler kaleme almıştır. Sonraki yıllarda bu mezhepten ayrılarak Ehlisünnet'in görüşlerini benimsemesi hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonraki süreçte inanç konusundaki görüşlerini sistemleştirmiş ve Ehlisünnet'in savunucusu olmuştur.

Eşari, inançla ilgili meselelerde akli ve naklî delilleri uzlaştırmıştır. Tevhit, nübüvvet, melekler, kader gibi temel inanç konularını detaylı bir şekilde ele almıştır. Eşari'nin inaçla ilgili uzlaştırıcı tutumu, görüşlerinin Müslümanlar arasında kısa zamanda yayılmasını sağlamıştır.

Eşari, İslam dünyasında kelam ilmindeki çalışmalarıyla şöhret kazanmıştır. Ehlisünnet'in gelişip yayılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kapsamda pek çok eser kaleme almıştır. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, *el-İbâne*, *el-Lüma* günümüze kadar ulaşan eserlerindendir.[22] Eşarilik günümüzde Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde; Irak'ın kuzeyi, Suriye, Ürdün, Filistin, Mısır, Cezayir, Libya, Tunus, Fas, Endonezya ve Malezya'da yaygındır.[23]

Matüridilik

Ebu Mansur Matüridi'nin (öl. 333/944) görüşleri çerçevesinde oluşmuş, Ehlisünnet'e bağlı itikadi mezheplerden bir diğeri de Matüridiliktir. Eşari ile çağdaş olan Matüridi'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Özbekistan sınırları içinde bulunan Semerkant'ın Matürit kasabasında doğduğu ve aynı yerde vefat ettiği bilinmektedir *(Görsel 5.5)*. Matüridi; başta kelam ilmi olmak üzere fıkıh, hadis, tefsir ilimlerinde eserler kaleme almıştır. Ancak bunlardan günümüze sadece *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Te'vîlâtü'l Kur'ân* adlı eserleri ulaşmıştır.

Matüridi'nin yaşadığı dönemde inançla ilgili bir çok mesele hakkında yoğun tartışmalar yapılmıştır. Kendisi bu dönemde İslam'a yönelik yıkıcı faaliyetlerde bulunan çeşitli fikir akımlarına karşı İslam'ın inanç esaslarının temellendirilmesinde ve savunulmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. O, Kur'an ve sünneti esas alarak inançla ilgili problemleri akli delillerle temellendirmeye çalışmıştır. Böylece dinin yorumlanmasında Müslümanların akılla nakil arasında bir denge kurabilmelerine önemli katkıda bulunmuştur. Onun itikadi konularda sistematik hâle getirdiği görüşleri kısa sürede Müslümanlar arasında yayılmıştır. Günümüzde Matüridilik; Türkiye, Pakistan, Afganistan, Balkanlar ve Orta Doğu'da yaygındır.[24]

Görsel 5.5: *İmam Matüridi'nin Semerkant'ta yer alan türbesinden bir görünüm*

Eşarilik	Matüridilik
Allah (cc), merhameti gereği insanı güç yetireme-yeceği şeylerle sorumlu kılmaz.	Allah (cc), kullarını güç yetiremeyecekleri şeyler-le sorumlu kılmaz.
Allah'ın (cc) birliği, isim ve sıfatları konusunda ayet ve hadisler esastır.	İnsanın cüzi iradesi vardır. İnsan bu iradesiyle tercih yapar.
İman kalp ile tasdiktir.	İman, kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır.
Allah (cc), ahirette görülebilecektir.	İnsan, Allah'ın (cc) varlığı ve birliği bilgisine aklıyla ulaşabilir.
Allah'ın (cc) zatî ve sübuti sıfatları vardır.	İman, bir bütündür ve artıp eksilmesi söz konusu olamaz.
(bk. Yavuz, "Eş'ariyye", 11/447-455)	(bk. Yavuz, "Mâtürîdiyye", 28/165-175)

Bilgi tablosu 5.2: *Eşarilik ve Matüridiliğe ait bazı görüşler*

müçtehit

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten İslam âlimidir.

(Sürmeli vd., "Müçtehit", 255)

Hanefilik

Ebu Hanife'nin (öl. 150/767) görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan fıkhi mezheptir. Asıl adı Numan bin Sabit olan Ebu Hanife; Kufe'de doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir *(Görsel 5.6)*. Ebu Hanife, müçtehit düzeyinde birçok talebe yetiştirmiştir. Fıkıh alanındaki görüşleri ilk dönemden itibaren Müslümanların çoğu tarafından benimsenmiştir. Bundan dolayı kendisine en büyük imam anlamına gelen "İmam-ı Azam" lakabı verilmiştir. Kısa sürede ünü ilim çevrelerinde yayılmıştır. Başlıca eserleri arasında *el-Fıkhü'l-Ekber* ve *el-Âlim ve'l-Müteallim* yer alır.[25]

Görsel 5.6: *Irak'ta Ebu Hanife adına yaptırılan külliyeden bir görünüm*

Hanefi mezhebinde meselelerin çözümünde sırasıyla Kur'an, sünnet ve sahabe görüşlerine başvurulur. Bununla birlikte farklı metotlar da kullanılır. Zorluğu kaldırıp kolaylığı benimseme anlamına gelen istihsan bu metotlardan biridir. Ayrıca çeşitli durumlarda örf ve kıyasa da başvurulur. Günümüzde Hanefi mezhebi; başta Türkiye olmak üzere Irak, Suriye, Balkanlar, Kırım, Türk Cumhuriyetleri, Afganistan, Çin ve Hindistan'da yaygındır.[26]

Malikilik

Bu mezhep, Malik bin Enes'in (öl. 179/795) görüşlerine dayanır. İmam Malik; Medine'de dünyaya gelmiş, hayatını burada geçirmiş ve bu şehirde vefat etmiştir *(Görsel 5.7)*. Onun en önemli eseri *el-Muvatta* temel hadis kaynaklarından biridir. İmam Malik'in fıkıh anlayışının oluşmasında Medine şehrinin önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü Medine halkı, aralarında yaşamış olan Hz. Peygamber'in gösterdiği doğrultuda hayatlarını şekillendirmiştir. Bu sebeple İmam Malik meselelerin çözümünde Kur'an, sünnet ve kıyasla birlikte Medine'de yaşayan sahabilerin uygulamalarına da yer vermiştir.[27] Maliki mezhebi günümüzde Suudi Arabistan'daki Ahsâ bölgesi ile Fas, Cezayir, Tunus, Sudan, Katar, Bahreyn ve Kuveyt'te yaygındır.[28]

Görsel 5.7: *İmam Malik'in kabri Medine'deki Cennetülbaki mezarlığındadır.*

Şafiilik

Muhammed bin İdris Şafii'nin (öl. 204/820) görüşlerini esas alan mezheptir. İmam Şafii; Gazze'de dünyaya gelmiş, Mısır'da vefat etmiştir. Onun *er-Risale* isimli eseri, fıkıh usulü alanında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir.

İmam Şafii, yaşadığı dönemin başlıca ilim merkezlerini gezmiş ve buralarda karşılaştığı fıkhi yorumlar hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu durum, onun bazı fıkhi yorumlarını gözden geçirmesini sağlamıştır.[29]

Şafii mezhebinde fıkhi bir konuda hüküm verilirken Kur'an, sünnet, icma ve kıyas şeklinde bir sıralama takip edilir. Bununla birlikte Şafiilikte sünnetin her çeşidi dinî delil olarak kabul edilir. Bugün Şafiilik, Türkiye'nin özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygındır. Dünya genelinde ise Mısır, Suriye, Filistin, Irak ve Endonezya gibi ülkelerde bu mezhebin mensupları bulunmaktadır.[30]

Hanbelilik

Ahmed bin Hanbel'in (öl. 241/855) görüşlerini esas alan ve ona nisbetle anılan fıkhi mezheptir. Mezhep imamının yaşadığı dönem ve mezhepleşme süreci bakımından Hanefi, Maliki ve Şafii mezheplerinden sonra ortaya çıkmıştır. Ahmed bin Hanbel, Bağdat'ta doğmuş ve aynı şehirde vefat etmiştir *(Görsel 5.8)*. O, küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş sonrasında kendini hadis tahsiline vermiştir. Çeşitli bölgelerdeki muhaddis ve âlimlerle görüşmüştür. Hocaları arasında İmam Şafii ve Ebu Yusuf yer alır. Ahmed bin Hanbel'in en önemli eseri *el-Müsned* temel hadis kaynaklarındandır.[31]

Hanbeli mezhebinde meselelerin çözümünde Kur'an, sünnet ve sahabe görüşleri önemli yer tutar. Diğer fıkhi mezheplere oranla kıyas metoduna daha az yer verilir. Günümüzde Hanbeli mezhebi mensupları; Suudi Arabistan, Katar ve Umman başta olmak üzere Irak, Suriye, Ürdün, Filistin ve Mısır'da bulunmaktadır.[32]

Görsel 5.8: *Ahmed bin Hanbel'in türbesinin Matrakçı Nasuh tarafından yapılmış minyatürü*

5.2.2. Şia

Şia, İslam tarihinde ortaya çıkan mezheplerden biridir. Şiilik olarak da isimlendirilen bu mezhep Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra, halifenin Hz. Ali olması gerektiğini benimser. Şiiler, Ehlisünnet'ten farklı olarak "On İki İmam" inancını savunur. Buna göre Hz. Ali'nin soyundan gelen imamlar İslam toplumunun meşru liderleridir ve bu imamlar günah işlemezler. Kerbela olayının yaşandığı muharrem ayı, Aşure Günü, imamların doğum ve vefat günlerinde yapılan anma etkinlikleri gibi gelenekler Şia mezhebinde önemli bir yer tutar.[33]

Caferilik

Şia bünyesinde oluşan fıkhi mezheplerden biri Caferiliktir. On iki imamın altıncısı olan Cafer Sadık'ın (öl. 148/765) görüşleri etrafında şekillenmiştir *(Görsel 5.9)*. İmam Cafer; Medine'de doğmuş, aynı şehirde vefat etmiştir. Bu mezhep, Şia'nın fıkıh alanındaki yorumu olarak bilinir. Bugün özellikle İran, Irak, Bahreyn ve Lübnan'da önemli bir nüfusa sahip olan Caferiliğin Türkiye'de de görüşlerini benimseyen Müslümanlar bulunmaktadır.[34]

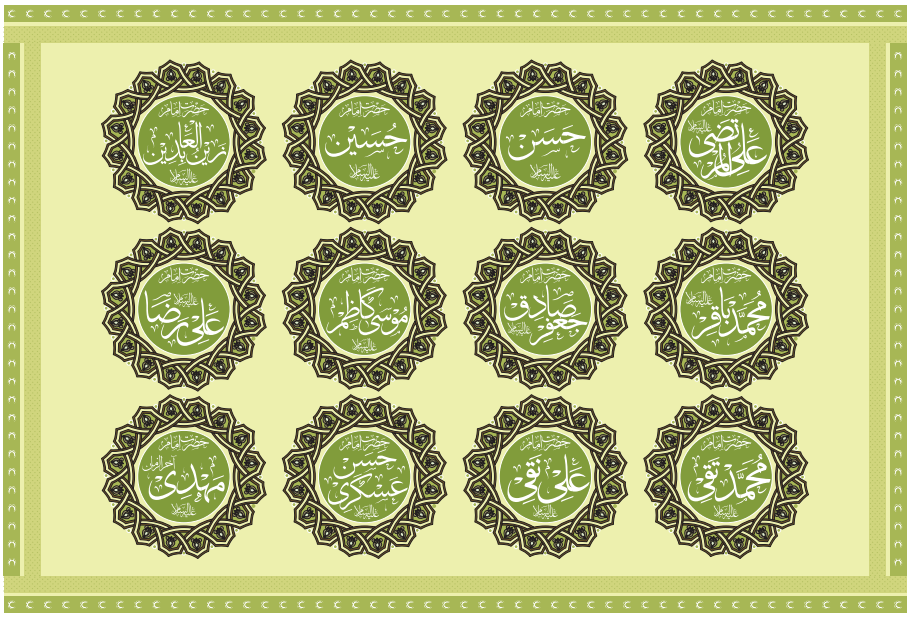

Görsel 5.9: *On iki imamın adının yazılı olduğu hat çalışması:*
1. Ali bin Ebu Talib
2. Hasan bin Ali
3. Hüseyin bin Ali
4. Ali Zeynelabidin
5. Muhammed el-Bakır
6. Cafer Sadık
7. Musa Kâzım
8. Ali er-Rıza
9. Muhammed el-Cevâd
10. Ali el-Hâdî
11. Hasan el-Askerî
12. Muhammed el-Mehdî

İtikadi-siyasi ve fıkhi konularda farklı mezheplerin ortaya çıkması, İslam'ın fikir özgürlüğüne verdiği önemin bir yansımasıdır. Farklı coğrafyalarda ve zamanlarda çeşitli kültürlerde ortaya çıkan bu mezhepler İslam medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum biçimleri birer zenginlik olarak görülmeli ve bu nedenle onlara saygı duyulmalıdır. Nitekim geçmişte Maturidiliğin önemli âlimlerinden Pezdevi'nin, öğrencilerine Eşari'nin eserlerini okutması buna en güzel örnektir.[35]

İslam düşüncesinde ortaya çıkan fıkhi mezheplerin yaygın olduğu ülkelerin dağılımını görmek için karekoddan yararlanınız.

Sıra Sizde

Ebu Hanife, herhangi bir konuda görüş belirtirken sözlerini "Bu bizim ulaştığımız en iyi neticedir. Kim bundan daha hayırlısını bulursa ona uysun." şeklinde tamamlamıştır.

(Hatîb, XIII, 352 akt. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe" 134)

Ebu Hanife'nin sözünü İslam'da fikir özgürlüğüne verilen önem açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Etkinlik-5

30 dk.

Adı	*Mezhep İstasyonu*
Amaç	*İslam düşüncesinde itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzer/farklı özelliklerini listeleyebilme*

Yönerge

- Sınıfınızda dört istasyon (çalışma köşesi) oluşturunuz.
- Her bir istasyonu aşağıdaki şekilde adlandırınız.
  - İtikadi-siyasi mezheplerin ortak özellikleri
  - İtikadi-siyasi mezheplerin farklı özellikleri
  - Fıkhi mezheplerin ortak özellikleri
  - Fıkhi mezheplerin farklı özellikleri
- Sınıf mevcudunuzu dikkate alarak gruplara ayrılınız.
- Bulunduğunuz istasyonun özelliğini dikkate alarak İslam düşüncesinde itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzer/farklı özelliklerini çalışma kâğıdına listeleyiniz.
- Bulunduğunuz istasyondaki çalışma süresi dolduktan sonra diğer istasyona geçerek oradaki çalışmayı devam ettiriniz (Bu süreçte istasyon şefleri sabit kalacaktır.).
- Tüm istasyonlarda çalışmalarınızı tamamladıktan sonra oluşturduğunuz ürünleri sınıfınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Çalışmalarınızdan hareketle mezhepler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları listeleyiniz.

	Benzerlikler	**Farklılıklar**
İtikadi-Siyasi Mezhepler		
Fıkhi Mezhepler		

Kontrol Noktası

Aşağıdaki tabloyu uygun şekilde doldurunuz.

İslam Düşüncesinde İtikadi-Siyasi ve Fıkhi Yorumlar					
	Fıkhi Mezhep	**Kurucusu**	**Temel Eserleri**	**Yaygın Olduğu Ülkeler**	**Hüküm Çıkarma Yöntemleri**
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar konusuyla ilgili bir bilgi grafiği hazırlama*
Amaç	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları karşılaştırabilme*
Ürün	*Bilgi Grafiği*
Değerlendirme ölçütleri	*Bilgi toplama, dil ve anlatım kurallarına uygunluk, uygun görsel kullanma, kaynak kullanma, metnin konuyu kapsaması*

Ön Hazırlık

- İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzerlik ve farklılıkları ile ilgili bir hafta boyunca bilgi toplayınız.
- Bilgi grafiğinde kullanmak üzere tablo, şekil ve fotoğraf hazırlayınız.

Yönerge

- Ön hazırlık sürecindeki çalışmalarınızı kullanarak bilgi grafiği hazırlayınız.
- Hazırladığınız bilgi grafiğini arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Çalışmanızı sınıf panosunda sergileyiniz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

• Karekoddan yararlanarak açılan sayfadan Hucurat suresi 13. ayetin okunuşunu dinleyiniz. İlgili ayetin anlamını okuyarak verilmek istenilen mesajları arkadaşlarınızla paylaşınız.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

"Ey insanlar! Şüphe yok ki biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

İslam inancına göre insan, en güzel biçimde yaratılmış[36] ve yeryüzünde Yüce Allah'ın halifesi[37] olma özelliği ile kıymetlendirilmiş bir varlıktır. Beşerî özellikler bakımından tüm insanlar benzer potansiyele sahiptir. Bununla birlikte insanlar arasında başta cinsiyet olmak üzere dil, ırk gibi pek çok açıdan farklılıklar bulunmaktadır *(Görsel 5.10)*. Kur'an-ı Kerim'de bu duruma işaret eden ayetler yer almaktadır.[38] Bunlardan biri de Hucurat suresinin 13. ayetidir.

Görsel 5.10: *İnsanlar, farklı özelliklere sahip olsa bile yaratılış özellikleri itibariyle Allah (cc) katında eşittir.*

Kaynaklarda Hucurat suresinin 13. ayetinin iniş sebebi olarak şu olay anlatılmaktadır: Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber, ezan okuması için Bilal Habeşi'yi (ra) görevlendirir. Ezanın okunması bitince orada bulunanlardan bazıları "Şükür Allah'a ki babamız öldü de bugünü görmedi." der. Bazıları da renginden dolayı Bilal Habeşi'ye (ra) hakaret edip onu küçümser. Bu olay üzerine Hucurat suresinin ilgili ayeti nazil olur.[39]

Hucurat suresinin ilk ayetlerinde **"Ey iman edenler!"** şeklinde bir hitapta bulunulurken söz konusu ayette farklı olarak **"Ey insanlar!"** hitabı kullanılmıştır. Bu durum ayetin mesajının tüm insanlığı kapsadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayetin birinci bölümünde insanların birbirlerinden üstün olmadıklarına dikkat çekilmiştir. Buna göre insanların tek bir soydan geldiği kabul edilmiştir. Allah'ın (cc) hikmeti gereği insanlar; dil, ırk, din gibi özellikleri itibariyle zamanla farklı kavim/topluluk ve milletlere ayrılmıştır. Bu durumun temel sebebi ise ayette tearüf kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram; birbirini tanıma, tanışma ve bir şeyi bilme anlamlarına gelir.[40]

Kabile ve milletlere bölünmüş olmak; birbirini inkâr etmek, görmezden gelmek, birbirleriyle kavga etmek için değil ayette ifade edildiği üzere tanışmak, yardımlaşmak ve dayanışmak içindir.

Ayetin sonraki bölümünde ise insanın doğuştan getirdiği özelliklerin üstünlük vesilesi olmadığı asıl üstünlüğün takvada aranması gerektiği vurgulanmaktadır. Takva, Allah'a (cc) karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmek ve O'na karşı gelmekten sakınmak anlamlarına gelmektedir.[41] Hucurat suresinin 13. ayetinde hiç kimsenin bir başkasından yaratılış özellikleri itibariyle üstün tutulamayacağına dikkat çekilmektedir. Bu husus, Hz. Peygamber tarafından Veda Hutbesi'nde *"Ey İnsanlar! Biliniz ki rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takva iledir."*[42] şeklinde dile getirilmiştir. Bununla birlikte insan; imanını güçlendirmek, ibadetlerini ihlasla yapmak, ahlakını güzelleştirmek ve ilmî çalışmalar yapmak suretiyle Allah (cc) katında diğer insanlardan üstün konuma gelebilir.[43]

Görsel 5.11 ▶
Günümüzde birbirinden farklı din, kültür ve dünya görüşüne mensup insanlar, aynı ortamda bir arada çalışabilmektedir.

asabiyet

Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların haksız olsalar dahi muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu.

(Çağrıcı, "Asabiyet", 453)

İslam; asabiyetin, sınıfsal ayrımların yaygın olduğu bir toplum yaşantısından, insanların barış ve huzur içinde yaşamasına imkân tanıyan yeni bir toplum kültürü oluşturmuştur.[44] Hz. Muhammed'in (sav) önderliğinde yönetilen Medine'de farklı dinî topluluklar vatandaşlık anlayışı çerçevesinde uzun süre barış içerisinde yaşayabilmişlerdir. Onun yerleştirdiği bu kültürün izlerini her dönemde görmek mümkündür. Anadolu'yu yurt edinen Selçuklular, gayrimüslimlerin de can ve mal hürriyetini korumaya özen göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin ılımlı politikaları sayesinde farklı inanç ve kültüre sahip olan topluluklar asırlar boyunca barış içerisinde yaşamışlardır.

Bugün toplumlar çoğulcu bir yapıya dönüşmüştür. Birbirinden farklı din, inanç, kültür ve dünya görüşüne mensup olan insanlar, aynı okulda, iş yerinde, apartmanda bir arada yaşamaktadır *(Görsel 5.11)*. İnsanlığın bugünün koşullarında farklılıklara rağmen bir arada barış içerisinde nasıl yaşayabileceğine dair çözümler sunabilmesine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Hucurat suresinin 13. ayetinde yer alan mesajlar, insanlığa yol gösterici olarak katkıda bulunacaktır.

Bilgi Kartı

Bilgi kartındaki boş alanları Hucurat suresinin 13. ayetine göre doldurarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ayetin nüzul sebebi	
Ayette yer alan kavramlar	
Ayette geçen konular	
Ayette verilen mesajlar	

Kontrol Noktası

Farklı anlayıştaki insanların birlikte yaşama kültürünü benimseyebilmeleri için neler yapılabilir? Hucurat suresinin 13. ayetinde vurgulanan mesajlardan hareketle önerilerde bulununuz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

Adı:		Ölçütler			
Soyadı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Tarih:		4	3	2	1
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini tespit edebilirim.					
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini ilişkilendirebilirim.					
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili kapsayıcı bir bakış açısına sahip olabilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların özelliklerini söyleyebilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar ile ilgili temel kavramları ifade edebilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzer özelliklerini sıralayabilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların farklı özelliklerini sıralayabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetindeki mesajları tespit edebilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinde geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinde verilen mesajları yorumlayabilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 13 soru verilmiştir.

A) Aşağıdaki bilgi haritasını doldurunuz.

1.

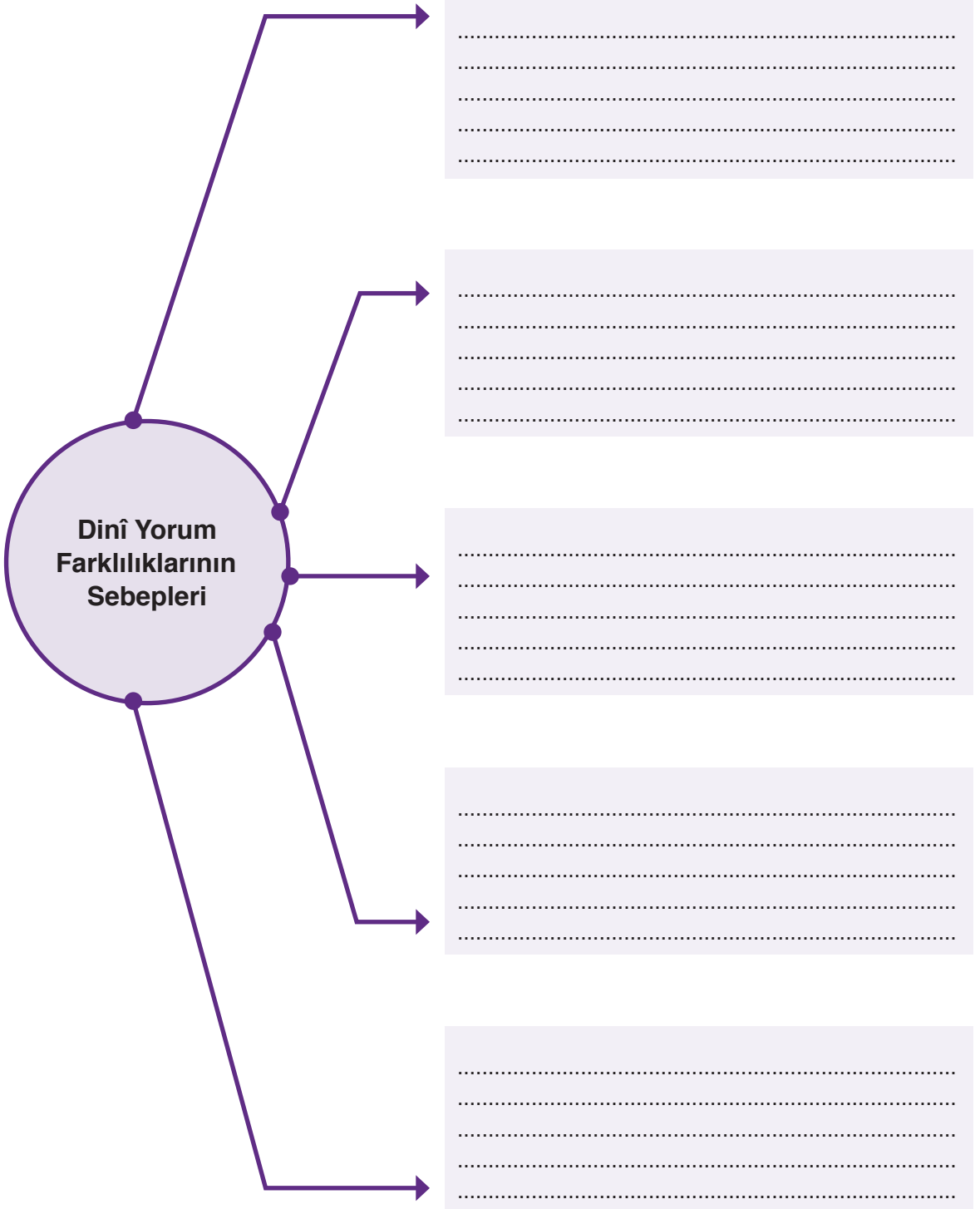

B) Aşağıdaki anlam çözümleme tablosunda verilen tanımların hangi kavramlarla ilişkili olduğunu belirleyerek ilgili alanları işaretleyiniz.

1.

Tanımlar	Ehlisünnet	Fıkıh	Mezhep	İtikat	Tevil
a) İslam'da dinin ayrıntılarına ilişkin konularda, kendine özgü yorum ve uygulamalara sahip olan inanç ve ibadet grupları					
b) Birden fazla anlama gelen bir ayetin bu anlamlarından birinin İslam âlimleri tarafından tercih edilmesi					
c) Müslümanların günlük yaşamlarını düzenleyen birtakım kuralları içeren ilim dalı					
ç) Günümüzde Müslümanların büyük çoğunluğunun benimsediği görüş					
d) Allah'ın (cc) göndermiş olduğu kuralların hepsini kesin bir şekilde kabullenmek ve iman etmek					

C) Aşağıda Ehlisünnet ve Şia'nın ortak ve farklı özelliklerine ait bilgiler maddeler hâlinde verilmiştir. Venn diyagramındaki boş alanlara bu bilgilerin yer aldığı madde imini yazınız.

1.

a) Müslümanların çoğunluğu bu görüşü benimsemektedir.	b) Temel kaynakları olarak Kur'an ve sünnet kabul edilir.
c) Bünyesinde ortaya çıkan mezheplerden birisi Hanefilik'tir.	ç) On iki imama inanmak, dinin aslî bir hükmü olarak kabul edilir.
d) İslam düşüncesinde ortaya çıkmış dinî yorum biçimidir.	e) Bünyesinde ortaya çıkan mezheplerden birisi Caferilik'tir.
f) Bu görüşte Hz. Peygamber'in uygulamaları takip edilir.	g) Bu görüşün isimlendirilmesi Hasan Basri tarafından yapılmıştır.

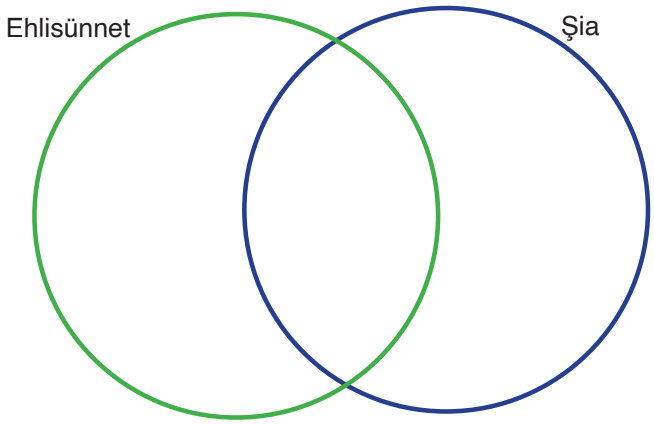

Ç) Aşağıdaki kutularda İslam düşüncesinde ortaya çıkan bazı mezhepler yer almaktadır. Tablonun altındaki soruları kutulardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Bir soruya cevap olarak birden fazla harf yazılabilir.

a Eşarilik	b Hanefilik	c Caferilik	ç Malikilik
d Maturidilik	e Şafiilik	f Hanbelilik	g Şiilik

1.	Namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin yerine getiriliş şartları hangi mezheplerin inceleme alanına girer?
2.	İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi-siyasi mezhepler hangileridir?
3.	Numan bin Sabit'in görüşleri çerçevesinde şekillenen mezhep hangisidir?
4.	Mezhebin kurucusu Gazze'de dünyaya gelmiş, Mısır'da vefat etmiştir. er-Risale isimli eseri, fıkıh usulü alanında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu mezhepte kıyas metodu önemli bir yere sahiptir. Hakkında bilgi verilen mezhep, yukarıdaki mezheplerden hangileriyle aynı grupta yer almaz?
5.	Mezhebin görüşlerinin oluşmasında Medine halkının uygulamalarının önemli bir yeri vardır. Bir konuda hüküm verirken Kur'an ve sünnet esas alınır. Daha çok Kuzey Afrika ve Hicaz'da benimsenmiştir. Hakkında bilgi verilen mezhep yukarıdakilerden hangisidir?

D) Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

1. "Ey insanlar! Şüphe yok ki biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve **birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık**. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

Ayette altı çizili ifadede vurgulanmak istenen nedir? Yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2 ve 3. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

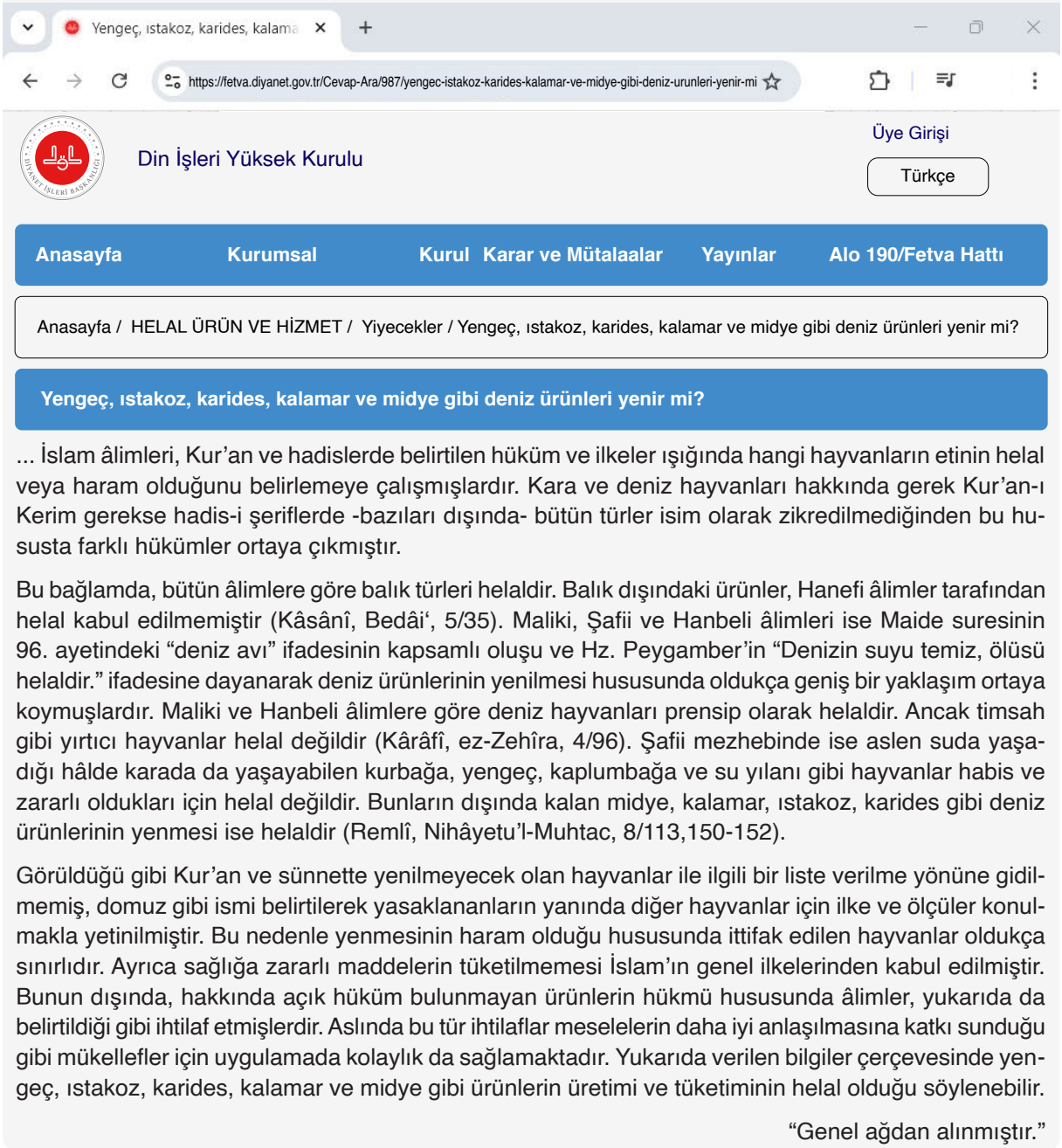

Yengeç, ıstakoz, karides, kalama

https://fetva.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/987/yengec-istakoz-karides-kalamar-ve-midye-gibi-deniz-urunleri-yenir-mi

Din İşleri Yüksek Kurulu

Üye Girişi

Türkçe

Anasayfa | Kurumsal | Kurul | Karar ve Mütalaalar | Yayınlar | Alo 190/Fetva Hattı

Anasayfa / HELAL ÜRÜN VE HİZMET / Yiyecekler / Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi deniz ürünleri yenir mi?

Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi deniz ürünleri yenir mi?

... İslam âlimleri, Kur'an ve hadislerde belirtilen hüküm ve ilkeler ışığında hangi hayvanların etinin helal veya haram olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Kara ve deniz hayvanları hakkında gerek Kur'an-ı Kerim gerekse hadis-i şeriflerde -bazıları dışında- bütün türler isim olarak zikredilmediğinden bu hususta farklı hükümler ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, bütün âlimlere göre balık türleri helaldir. Balık dışındaki ürünler, Hanefi âlimler tarafından helal kabul edilmemiştir (Kâsânî, Bedâi', 5/35). Maliki, Şafii ve Hanbeli âlimleri ise Maide suresinin 96. ayetindeki "deniz avı" ifadesinin kapsamlı oluşu ve Hz. Peygamber'in "Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir." ifadesine dayanarak deniz ürünlerinin yenilmesi hususunda oldukça geniş bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Maliki ve Hanbeli âlimlere göre deniz hayvanları prensip olarak helaldir. Ancak timsah gibi yırtıcı hayvanlar helal değildir (Kârâfî, ez-Zehîra, 4/96). Şafii mezhebinde ise aslen suda yaşadığı hâlde karada da yaşayabilen kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanı gibi hayvanlar habis ve zararlı oldukları için helal değildir. Bunların dışında kalan midye, kalamar, ıstakoz, karides gibi deniz ürünlerinin yenmesi ise helaldir (Remlî, Nihâyetu'l-Muhtac, 8/113,150-152).

Görüldüğü gibi Kur'an ve sünnette yenilmeyecek olan hayvanlar ile ilgili bir liste verilme yönüne gidilmemiş, domuz gibi ismi belirtilerek yasaklananların yanında diğer hayvanlar için ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Bu nedenle yenmesinin haram olduğu hususunda ittifak edilen hayvanlar oldukça sınırlıdır. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslam'ın genel ilkelerinden kabul edilmiştir. Bunun dışında, hakkında açık hüküm bulunmayan ürünlerin hükmü hususunda âlimler, yukarıda da belirtildiği gibi ihtilaf etmişlerdir. Aslında bu tür ihtilaflar meselelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunduğu gibi mükellefler için uygulamada kolaylık da sağlamaktadır. Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi ürünlerin üretimi ve tüketiminin helal olduğu söylenebilir.

"Genel ağdan alınmıştır."

2. **Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvasına göre balık dışındaki deniz ürünlerinin tüketilmesi konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

3. **Yorum farklılıkları İslam'ın yaşanmasına ne gibi katkılarda bulunmaktadır? Gerekçeleriyle açıklayınız.**

.....

.....

.....

E) Çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni "İslam düşüncesinde itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar" konusuyla ilgili etkinlik yapmak istemektedir. Bu amaçla mezheplerin isimlerinin yazılı olduğu kartlar hazırlamış ve bir kutu içine yerleştirmiştir. Etkinlik sürecinde öğrencilerden çektikleri kartta yazılı olan mezhep hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Bir öğrencinin çektiği karttan sonra verdiği bilgi şu şekildedir: "İslam düşüncesinde ortaya çıkan fıkhi bir mezheptir. Mezhebin kurucusunun el-Müsned isimli eseri bulunmaktadır."

Buna göre öğrencinin kutudan çektiği kartta yazılı olan mezhep aşağıdakilerden hangisidir?

A) Caferilik B) Eşarilik C) Hanbelilik D) Malikilik E) Matüridilik

2 ve 3. soruları aşağıdaki ayete göre cevaplayınız.

"Ey insanlar! Şüphe yok ki biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

2. Bu ayete göre

I. Bütün insanlar, yaratılış bakımından kardeştir.

II. Müslümanların birbirleriyle iyi ilişkiler kurması zorunludur.

III. İnsan, Allah (cc) katındaki değerini kendi irade ve çabasıyla elde eder.

IV. Kişi ait olduğu aile, kabile, kavim gibi özellikleri itibariyle başkalarından üstündür.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve III B) I ve IV C) II ve III D) I, II ve IV E) II, III ve IV

3. Aşağıdaki hadislerden hangisi bu ayetin mesajı ile aynı doğrultudadır?

A) "İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemediğin şeydir."

(Müslim, "Birr", 14.)

B) "Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki(ler) de size merhamet etsin."

(Tirmizi, "Birr", 16.)

C) "Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmayan bizden değildir."

(Tirmizi, "Birr", 15.)

D) "Allah sizin dış görünüşlerinize ve mallarınıza bakmaz, bilakis kalplerinize ve amellerinize bakar."

(Müslim, "Birr", 34.)

E) "Allah ancak samimiyetle ve sadece kendi rızası gözetilerek yapılan ameli kabul eder."

(Nesai, "Cihad", 24.)

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

5. Ünite Sonnotlar

1 bk. Tümer, "Din", 9/312-320.
2 bk. Yeprem, "Dinin Anlaşılmasında ve Hayata Geçirilmesinde Yorum ve Yeri", 80.
3 bk. Sad suresi 72. ayet; Tin suresi 4. ayet.
4 bk. Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 67-110.
5 bk. Al-i İmran suresi 7. ayet.
6 Bakara suresi 21. ayet.
7 Pezdevi, *Usulü'd-Din*, 352-353.
8 bk. Fetih suresi 10. ayet; Taha suresi 5. ayet
9 Göksoy, "Endonezya", 11/198-200.
10 bk. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", 10/136.
11 İbn Haldun, *Mukaddime*, 807-808.
12 Kaymakcan, "Hoşgörü Eğitimi", 319.
13 Çinemre, "Türkiye'de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme", 209.
14 bk. Topaloğlu, "Mezhep", 29/533.
15 Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 113.
16 Yavuz, "Ehl-i Sünnet", 10/525.
17 Üzüm, "Mezhep", 526-527.
18 Sürmeli vd., "Fıkıh", 95.
19 bk. Kılavuz, "Akaid", 2/212-216.
20 Sürmeli vd., "Tevil", 366.
21 bk. Yavuz, "Te'vil", 27-28.
22 bk. Fettah, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", 11/444-447.
23 Kalaycı, "Eşarilik", 417.
24 bk. Özen, "Mâtürîdî", 28/159-165.
25 bk. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", 10/143-145.
26 bk. Bardakoğlu, "Hanefî Mezhebi", 16/21-27.
27 bk. Özel, "Mâlik b. Enes", 27/506-513.
28 Kaya, "Malîkî Mezhebi", 27/ 522-524.
29 bk. Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.
30 Aybakan, "Şafiî Mezhebi", 38/240.
31 bk. Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", 2/ 75-77.
32 Koca, "Hanbelî Mezhebi", 15/533.
33 bk. Öz, "Şîa", 39/111-114.
34 bk. Karaman "Ca'feriyye", 7/4-10.
35 Pezdevî, *Usûlü'd-Dîn*, s. 2, 245 akt. Gümüşoğlu, *İslam Mezhepleri Tarihi:Temel İnanç Sistemleri*, 156.
36 bk. Tin suresi 4. ayet.
37 bk. Bakara suresi 30. ayet.
38 bk. Nahl suresi 93. ayet; Rum suresi 22. ayet.
39 Vahidi, *Esbabü'n-Nüzul*, 411.
40 İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, 561.
41 Uludağ, "Takva", 39/484-486.
42 Erul, "Vedâ Hutbesi", 42/591-593.
43 bk. Zümer suresi 9. ayet; Fatır suresi 28. ayet; Nahl suresi 76. ayet; Sad suresi 28. ayet.
44 Bilgin, *İslam'da Ötekine Bakış*, 12.

Sözlük

A

ahlak: İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünü.

akıl: Düşünme, anlama ve kavrama gücü.

akli delil: Bütün öncülleri akla dayanan delil.

âlem: 1. Akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya mevcudiyeti düşünülen Allah (cc) dışındaki bütün varlıklar. 2. Yaratıcısının varlığına işaret eden ve onun mevcudiyetinin bilinmesini sağlayan her şey. 3. Dünya, cihan, kâinat, evren.

âlim: 1. Temel İslam bilgilerini aldıktan sonra belirli bir ilim dalında uzmanlaşan kimse. 2. Hakkıyla bilen, tanıyan, gerçeği fark eden. 3. Bilgin.

asalet: 1. Soyluluk. 2. Saygı uyandıracak biçimde davranma.

aşkın: 1. Genel olarak en üstün, en yüce olan, en yüksek niteliklere sahip bulunan varlık.

atık: 1. Hastane, ev, fabrika gibi yerlerde kullanılmış, artık işlenemez veya çevre için zarar oluşturan her türlü madde. 2. Üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda ortaya çıkan ve kullanıcının artık işine yaramayan maddelerin tamamı.

B-C-Ç

biyoteknoloji: Yeni bir organizma elde etmek veya var olan bir organizmanın genetik yapısında değişiklikler meydana getirmek amacı ile kullanılan yöntemlerin tamamı.

cüzi irade: İnsanın Allah'ın (cc) yarattığı hayır ve şerden birine karar verme gücü.

D

delil: 1. İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek ya da bir olayı ispatlamaya yarayan iz, kanıt, belge. 2. Yol gösteren, kılavuz, rehber.

dijital oyun: Bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi elektronik aygıtlar aracılığıyla oynanabilen her türlü oyun.

din: 1. Usul, âdet, tutulan yol, hüküm, ceza, itaat. 2. Allah (cc) tarafından konulmuş olan, insanların yeryüzündeki yaşayışlarını düzenleyen ilahi kanun.

duyu: İnsanların ve hayvanların, dış dünyanın uyaranlarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneği; his.

E

ebedî: Sonsuz, ölümsüz, sonu olmayan zaman.

Ehlibeyt: 1. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin. 2. Hz. Peygamber'in hanımları, kızları ve damatları.

ekosistem: Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren ekolojik sistem.

eşraf: Bir yerin zenginleri, sözü geçenler, ileri gelenler.

evren: 1. Kâinat, cihan, âlem, kozmos. 2. Düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen bütün varlıklar; kâinat.

ezelî: Öncesiz, öncesi olmayan zaman.

F

farzıayın: Dinen sorumlu sayılan kimselerin her birinin ayrı ayrı yapması zorunlu olan fiiller,

farzıkifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluk kalkan fiiller, emirler. emirler**.**

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

fırka: İslam düşünce tarihinde kendilerine özgü görüş ve inançlara sahip olan mezhep ve siyasi akımlar.

Fransiskenler: Aziz Francesco (Saint Francis of Assisi) tarafından 1209 yılında kurulmuş bir Hristiyan dinî tarikatı.

G-Ğ

gayb: Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

genetik: 1. Kalıtım bilimi. 2. Genlerle ilgili, kalıtımla ilgili.

H

habis: 1. Bayağı, kötü, fena, pis. 2. Kötü ve zararlı olduğu için insan tabiatının hoşlanmadığı, aklın ve dinin benimsemediği şeyler.

hadis: 1. Söz, haber. 2. Hz. Muhammed'in (sav) söz, davranış ve takrirleri. 3. Hz. Muhammed'in (sav) söz ve davranışlarını inceleyen bilim.

hak: 1. Gerçek, doğru. 2. Söz fiil ve davranışların zaman ve şartlara göre nasıl söylenmesi ve yapılması

gerekiyorsa öylece yerine getirilmesi. 3. Bir iş ve emeğin maddi veya manevi karşılığı. 4. Dinin veya hukuk düzeninin tanıdığı yetki ve ayrıcalık.

Hakim: Bütün sözleri ve fiilleri adalete, ilme uygun olan anlamında Allah'ın (cc) isimlerinden biri.

halife: 1. Birinin yerine geçen, vekil; vekili olduğu kişi adına görev yapan kimse. 2. Peygamberimizin (sav) vefatından sonra onun yerine devlet başkanlığına geçen yöneticilerin genel adı. 3. Bütün Müslümanların ortak iradesiyle seçilen ve yönetimde İslami kurallara uymada titizlik gösteren, adaletle hükmeden.

hasım: Düşman, bir dava veya karşılaşmada taraflardan her birinin birbirine göre durumu, karşı taraf.

Hicaz: Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzan bölgeye verilen isim.

hikmet: 1. Bilgelik. 2. Varlıkları en üstün bilgiyle bilmek. 3. Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen gizli sebep. 4. İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi.

hudus: Evrenin yaratılmışlığı öncülüne dayanarak Allah'ın (cc) varlığını ispat etmek için başvurulan delillerden biri.

hukuk: 1. Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü. 2. Bu yasaları konu alan bilim.

I-İ

icma: Kur'an-ı Kerim, sünnet ve kıyas gibi dinî hükümlerin kendilerinden çıkarıldığı kaynaklardan biri.

ilham: Gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi.

ilim: İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Yüce Allah'ın vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi.

irticâ: Gericilik, geriye dönme, yeniye karşı direnip eskiye dönmek isteme durumu.

İslam düşüncesi: İslam adına yapılan, İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve sünnete dayalı üretilen, Müslüman grupların ekseriyeti tarafından kabul gören düşünce.

istihsan: İslam fıkhında birey veya toplum herhangi bir meselede sıkıntıya düşünce müçtehidin insanlar için en kolay olanı almak amacıyla kıyası terk etmesi.

itibar: Saygınlık, saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.

J-K-L

kaos: Evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu.

kelam: 1. Söz, söz söyleme. 2. "Dilediği varlıkla kendine özgü bir biçimde konuşması." anlamında Allah'ın (cc) ezeli sıfatlarından biri. 3. İslam dininin inanç esaslarını Kur'an ve sünnete göre açıklayıp akli delillerle destekleyen ilim. 4. Allah'ın (cc) zatından, sıfatlarından, isimlerinden, fiillerinden, başlangıç ve sonuç itibariyle tüm yaratılmışların durumlarından İslam dininin kurallarına göre bahseden ilim. 5. İslam inanç esaslarını dışardan gelen saldırılara karşı savunmayı ve onların İslam dinini bozmak için yapmış oldukları saldırılara karşı İslam'ı korumayı amaç edinen ilim.

keşif: 1. Ortaya çıkarma, meydana çıkarma. 2. Bir şeyin olacağını önceden anlama, sezme, tahmin.

kıyas: Herhangi bir şeyin helal, haram veya mubah olup olmadığını belirlemede Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmadan sonra kendisine başvurulan İslam fıkhının dördüncü delili.

kudret: Bir işi yapabilme gücü.

küçürek hikâye: 1. Minimal öykü. 2. Çok kısa öykü.

M

mahremiyet: 1. Gizli olma durumu. 2. Kişinin özel alanı ile kamusal alan arasındaki mesafe. 3. Bireyin iradesi dışında paylaşıma açık olmayan, kendine özgü ve sır olarak kalması gereken özel alanı.

meşkur: Beğenilmiş, övülmüş, kendisine şükredilen.

muhaddis: 1. Haber veren, söz nakleden, rivayet eden, ravi, hadis nakleden. 2. Hadislerin sahih olanlarını sahih olmayanlarından ayırt edebilme donanımına sahip, hadis ilminin terimlerini ayrıntılarıyla bilen, kendinden önceki hadis âlimlerinin naklettikleri hadislere vâkıf olan hadis âlimi.

muhkem ayet: 1. Sağlam, anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet. 2. Manasının anlaşılması için herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmayan, Allah'ın (cc) ayette kastettiği anlam herkes tarafından hiçbir yoruma gerek olmaksızın anlaşılan ayet.

mutlak: Hiçbir şeye bağlı olmayan, kendi başına var olan.

müçtehit: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten İslam hukuk bilgini, fıkıh âlimi.

müfessir: 1. Açıklayan, yorumlayan, tefsir eden, kapalı manaları ortaya çıkaran kimse. 2. Kur'an-ı Kerim'i insanların anlayabileceği şekilde, Kur'an ilimlerinden yararlanarak yorumlayan, Allah'ın (cc) ayetlerindeki esas amacı ortaya çıkarmaya çalışan ve tefsir ilminde otorite olan din bilgini.

müteşabih ayet: 1. Birçok anlama gelebilen, açıklamaya ihtiyaç duyulan veya anlamı akılla bilinemeyecek olan, tefsirinde güçlük çekilen kelime ve ayetler. 2. Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan, manadan ne kastedildiği açık olmadığından birtakım ihtimallere elverişli olan ayetler.

N

nakli delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delil.

nass: 1. Metin, söz, delil. 2. İslam literatüründe genel olarak ayet ve hadislere verilen isim.

nefis: 1. Kişi, zat, varlığın kendisi. 2. Arzu, istek, tutku.

nesnel: 1. Objektif, öznel karşıtı. 2. Gerçeğe varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren. 3. Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan.

nizam: 1. Düzen, düzenli yapı. 2. Kural. 3. Dizi, dizge. 4. Uyum.

nüzul sebebi (sebeb-i nüzul): Bir ayetin inmesine neden olan olay, sebep, durum.

O-Ö

olgu: 1. Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç; vakıa, 2. Varlığı deneyle kanıtlanmış olan.

On iki imam: Şia mezheplerinden Caferiye veya İsnaaşeriye'ye göre din ve dünya işlerini düzenleyen ve idare eden on iki önder, rehber.

örf: Toplumun inancına, ahlak anlayışına ve millî değerlerine uygun olarak ihtiyaçlara ve şartlara göre uzun zaman içerisinde ortaya çıkıp yerleşen ve uyulması gerekli görülen davranış kalıp ve kuralları.

örüntü: Olay veya nesnelerin düzenli bir biçimde birbirini takip ederek gelişmesi.

P-R

putperest: Allah'a (cc) yapılması gereken ibadeti, O'na gösterilmesi gereken saygı ve sevgiyi, O'nun dışında ilah kabul edilen herhangi bir varlığa gösteren, puta tapan, şirk ve küfür içinde olan kimse.

S-Ş

sahabe görüşü: İslam hukukçularının, uygulamaya ait herhangi bir konuda hüküm verirken Kur'an-ı Kerim ve sünnette bir delil bulamadıklarında meselelerin çözümünde göz önünde bulundurdukları müçtehit sahabilerin ortak görüşleri veya herhangi bir müçtehit sahabinin görüşü.

sahabi: 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamber'i (sav) çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse.

Samed: Doğmayan, doğurmayan, dengi olmayan, yemeyen, içmeyen, yaratılmışların hiçbirine benzemeyen, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin varlığı ve varlığının devamı kendisine bağlı bulunan, tüm var olanların başvurup yardım dileyeceği tek varlık.

sanal gerçeklik: Yapay zekâ kullanılarak 360 derece görüş imkânı sağlayan sanal bir küre içerisinde gerçek ortamların taklitlerinin verilmesiyle oluşturulan, gerçek olmayan ortamların gerçekmiş gibi deneyimlenebildiği, karmaşık sorunları çözme, bilgi aktarımı ve eğlence gibi amaçlarla kullanılan üç boyutlu ortam.

savaş teknolojisi: Saldırı, savunma ve lojistik gibi amaçlarla geliştirilen ve kullanılan çeşitli teknolojik sistemler, araçlar ve yöntemler.

sera etkisi: Sera gazlarının Dünya'dan uzaya yayılan ısının (kızılötesi ışığın) bir kısmını geri yansıtarak Dünya'nın ısınmasına neden olması.

sera gazı: Dünya'nın atmosferindeki yeryüzünden uzaya yayılan ısının (kızılötesi ışıma) bir kısmının tekrar yeryüzüne dönmesini sağlayan karbon monoksit, karbon dioksit, azot monoksit ve azot dioksit gibi gazlar.

sezgi: Sezme yeteneği, sezi, gerçeğin deneye veya akla vurmadan doğrudan doğruya kavranması.

siber zorbalık: Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak kişi veya topluma zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen bir tür zorbalık.

sosyal medya: Genel ağda oluşturulan sosyal ağlar üzerinden kullanıcılar arasında görsel ve işitsel malzeme paylaşımını, bilgi aktarımını, haberleşmeyi sağlayan iletişim ortamı.

sükûnet: 1. Huzurlu, rahat olma. 2. Dinme, yatışma

sünnet: Hz. Muhammed'in (sav) söz ve davranışları ile sahabe tarafından yapıldığını gördüğü veya duyduğu bir davranışı yahut da söylenen herhangi bir sözü yasaklamayıp susması, güzel bulup onaylaması.

Şia: Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali'yi ve onun soyundan gelenleri halifelik için en layık kişiler olarak gören toplulukların ortak adı.

T-U-Ü-V

tebliğ: 1. Ulaştırma, duyurma, açıklama. 2. Açıklanması gereken dinî bir hükmü, örnekler vererek, nasihat ederek sözlü veya yazılı bir biçimde eksiksiz olarak anlatma; etkileyici bir dille insanlara duyurma. 3. Peygamberlerin Allah'tan (cc) aldıkları vahiyleri insanlara bildirmeleri.

tecelli: 1. Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma. 2. Allah'ın (cc) kudretinin insanlarda ve eşyada görünmesi, yazgı.

tecessüs: 1. Kendini ilgilendirmeyen şeyleri belli etmeden öğrenmeye çalışma. 2. Bir şeyin iç yüzünü araştırıp sırlarına ulaşmaya çalışma.

tefsir: 1. Açıklama, manayı açığa çıkarma. 2. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin iniş sebeplerini, anlamlarını, hükümlerini ve bu hükümlerin kanıtlarını, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ve hadislerden de yararlanarak belli bir düzen ve yöntem dâhilinde geniş şekilde açıklayan ilim. 3. Bu şekilde yazılmış olan eser.

vâris: Bırakmak, miras düşen kimse, mirasçı.

varlık: Var olma durumu, mevcudiyet, var olan her şey.

veciz: Kısa ve etkili ifade, söz.

vesvese: 1. Fısıltı, gizlice konuşma, şüphe, kuruntu, işkil. 2. Kışkırtma. 3. Şeytanın aldatması ve ayartması veya kötü insanların etkisiyle kalbe gelen şeytani düşünce, iç karışıklığı, vehim.

Y-Z

yapay zekâ: Bir bilgisayarın, bilgisayar kontrolündeki bir robotun veya programlanabilir bir aygıtın insana benzer biçimde algılama, öğrenme, fikir yürütme, karar verme, sorun çözme, iletişim kurma gibi işlevleri sergileyebilme yeteneği.

Cevap Anahtarları

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnavut, Âdil Mürşid, vd. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Akın, Galip. "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46/2 (2006), 29-43.

Akramova, Dilaram. "Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi". *Çevre ve Ahlak*. ed. M. Doğan Karacoşkun. 587-613. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2014.

Aksu, Simge. "Alışveriş Bağımlılığı Ve Hedonik Tüketim İlişkisi". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 11/1 (Mart 2023), 773-802. https://doi.org/10.19145/e-gifder.1201907

Alagöz, Bülent. "Çevre Sorunları, Teknoloji ve Değişen Öncelikler". *38. ICANAS*, 10 (2007), 43-52.

Algül, Hüseyin vd. *İlmihal*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Altuntaş, Halil. "Kur'an Söyleminde Tevhid İlkesi". *Hz. Peygamber Tevhid ve Vahdet*. haz. Yüksel Salman. 21-27. Ankara: Korza Yay. Basım San. Tic. A.Ş., 2016.

Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/208-211. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Arı, Mehmet Salih. "Üsâme b. Zeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/362. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2009.

Ateş, Ali Osman. "İslam ve Barış". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6/2 (Haziran 2006), 1-14.

Aybakan, Bilal. "Şâfiî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/233-247. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Aybakan, Bilal. "Şâfiî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2010.

Aydın, Muhammet Şevki – Osmanoğlu, Cemil. *Kültürlerarası Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 3. Basım, 2021.

A'zamî, Muhammed Mustafa. "Buhari, Muhammed b. İsmail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/368-372. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Bardakoğlu, Ali. "Hanefî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/1-21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Bayram, Enver. "Kur'an'a Göre Allah-Âlem Münasebeti". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2013), 31-39.

Beyhakî, Ebubekir Ali. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Bilgin, Beyza. "İslam'da Ötekine Bakış". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1-4 (Haziran 2001), 11-40.

Bolay, Süleyman Hayri. "Akıl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/238-242. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Ceyhan, Semih. "Tecelli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/241-242. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Çağrıcı, Mustafa. "Asabiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/453-455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Çepel, Necmettin. *Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1. Basım, 1992.

Çinemre, Semra. "Türkiye'de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme ". *Dinde Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Türkiye Tecrübesi*. ed. Ahmet Çakmak-Abdurrahman Hendek. 207-240. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2021.

Demir, Aynur. "Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik Ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi". *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi* 1/2 (Ekim 2009), 37-54. https://doi.org/10.1501/Csaum_0000000013

Deniz, Gürbüz. "İslam Düşüncesi, İlkeler Ve Kazanımlar". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 235-272.

Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsiru'l-Hadîs*. Kahire: Dârü İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1963.

Descartes, René. *İLK FELSEFE üzerine METAFİZİK DÜŞÜNCELER*. trc. Mehmet Karasan. İstanbul: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI, 1998.

Dinçer, Süleyman. "Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine'de 'Birlikte Yaşama Modeli'nin Temelleri". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Nisan 2020), 1248-1259. https://doi.org/10.33206/mjss.552073.

Düzgün, Şaban Ali. *Sistematik Kelam*. ed. Ahmet Akbulut, Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 1. Basım, 2005.

Ebû Dâvûd, Süleyman bin Eş'as es-Sicistanî. *es-Sünen*. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1988.

Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nîsâbûrî, *Esbâbü'n-Nüzûl*. Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1990.

Ersoy, Mehmet Âkif. *Safahat*. İstanbul: İnkilâp ve Aka Basımevi, 9. Basım, 1974.

Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/591-593. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Evli, M. "Kozmolojik Argüman ve Farklı Formları". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (1) (2015), 71-102. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000092

Fettâh, İrfan Abdulhamid. "Eş'arî, Ebü'l-Hasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/444-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.

Gazalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed. *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*. Kıbrıs: el-Cifân ve'l-Câbi. 1987.

Gazali, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.

Gazali, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed. *Mişkâtü'l-Envâr*. Kâhire: ed-Dârü'l-Kayyûmiyye li't-Tibaâti ve'n-Neşr, ts.

Göksoy, İsmail Hakkı. "Endonezya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/ 197-203. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelam*. Konya: Tekin Dağıtım, 5. Basım, 2001.

Görmez, Mehmet. "İnsanlığı Yaşatmak İçin Gelin Birlik Olalım!". *Hz. Peygamber Tevhid ve Vahdet*. haz. Yüksel Salman. 21-27. Ankara: Korza Yay. Basım San. Tic. A.Ş., 2016.

Gümüşoğlu, Hasan. *İslam Mezhepleri Tarihi: Temel İnanç Sistemleri*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018.

Güzeş, Raziye Gül - Dadan, Ali. "Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması Ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2023), 173-203. https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1349733.

Halîmî, Ebû Abdullah. *el-Minhâc fî Şu'abi'l-Îmân*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.

Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/226. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Hatîb, Târîhu Bağdâd, XIII, 331, 376-400, 415.

Hemşinli, Hakan. "Dinî Tecrübenin Nesnelliği Üzerine". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2010), 119-144.

Hökelekli, Hayati. "Fırat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/47-48. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Işık, Şemsettin. "Kur'an'da Adalet Ve Evrensel İlkeleri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (Haziran 2024), 145-170. https://doi.org/10.34085/buifd.1443981.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed. *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* . Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2001.

İbn Haldun. *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 15. Basım, 2017.

İbn Mâce, Muhammed. *es-Sünen*. Beyrut: Darü İbni'l-Heysem, 2003.

"İlim" *Temel İslam Ansiklopedisi*. ed. Tuncay Başoğlu. 4/310-311. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2019.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412.

Kalaycı, Mehmet. "Eşarilik", *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat, Sönmez Kutlu, 395-422. Ankara: Grafiker, 3. Basım, 2014.

Kalip, Kamer - Çöl, Meltem. "Teknolojiyle Bağlantılı Yeni Davranışsal Bozukluklar", *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi* 5/2 (2020), 318-333. https://doi.org/10.35232/estudamhsd.712134

Kandemir, Yaşar. “Ahmed b. Hanbel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/75-80. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2017.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Karaman, Hayrettin. “Adalet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/343. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Karaman, Hayreddin. “Ca’feriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/4-10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Karsu, Süreyya. “Çevre Sorunları Ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici”. *Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*. ed. Meltem Nurtanış Velioğlu. 144-171. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2013.

Kaya, Eyyüp Said. “Mâlikî Mezhebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/519-535. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Kaymakcan, Recep. “Hoşgörü Eğitimi”. *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. ed. Mustafa Köylü. 319-337. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 3. Basım, 2020.

Kılavuz, Ahmet Saim. “Akaid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/212-216. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: b.d yayınları, 1995.

Koca, Ferhat. “Hanbelî Mezhebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/525-547. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Koç, Ahmet. “Çevre Kirlenmesi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”. *Türkiye Klinikleri J Pediatr*. 5/4 (1996), 127-131.

Kuteybe, Müslim b. ed-Dineveri. *Uyunu’l-Ahbar*. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997.

Kutluer, İlhan. “Fesad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/421-422. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Kutluer, İlhan. “Gāiyyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/292-295. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Hicaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/432-437. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Malik b. Enes, *Muvatta*. thk. Beşşâr Avvâd Ma’ruf - Mahmud Muhammed. Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 1991.

Martı, Huriye. *İslam Nedir?*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2019.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbü’t-Tevhîd*. İskenderiye: Darü’l-Câmiati’l-Misriyye, ts.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*. Beyrut: Darü’l-Kütubi’l-İlmiyye, 2005.

Mevdudi, Ebü'l-A'lâ. *Tefhim'ül Kuran/Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayani, vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2020.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ortaöğretim Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıf). Ankara: 2024.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. Ankara: 2024.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.

Nesâî, Ebu Abdurrahman, *Sünenü'n-Nesâî*. Kâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1930.

Ocak, Hasan. "Yaratılış/Fıtrat Kavramı Çerçevesinde İnsan-Çevre İlişkisinin Ahlaki Boyutu", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (2016), 57-72.

Öz, Mustafa. "Şîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/111-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Özdemir, İbrahim - Yükselmiş, Münir. *Çevre Sorunları ve İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1995.

Öze, Özkan. *Çaylak ile Filozof 5*. İstanbul: Uğurböceği Yayınları, 2023.

Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Özel, Ahmet. "Mâlik b. Enes". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/506-513. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Özen, Şükrü. "Mâturîdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/146-151. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Özervarlı, M. Sait. "İsbât-ı Vâcib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/495. İstanbul: TDV Yayınları, 2000

Pezdevi, Ebû Yusr Muhammed. nşr. H.P. Lins. *Usûlü'd-Dîn*. Kahire: 1963.

Pezdevî, Ebü'l-Yüsr Muhammed. *Usûlü'd-Din*. İstanbul: 1980.

Polatgil, Mesut. El-Cezerî ve Çalışmalarının Stem Eğitiminde Kullanılması: Deneysel Bir Çalışma. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2020) 6(2), 417-432. https://doi.org/10.31463/aicusbed.731166

Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999.

Rumî, Mevlânâ Celâleddin. *Mesnevî-i Ma'nevî*. çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2015.

Saçlı, Ahsen. "Çevre ve Teknoloji", *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6/5 (2023), 1092-1103. https://doi.org/10.5281/zenodo.10445583

Sinanoğlu, Mustafa "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/193-194. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Suyûtî, Celaleddin. *ed-Durru'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sur*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Suyûtî, Celaleddin. *el-Fethu'l-Kebîr*, thk. Yusuf en-Nebhânî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003.

Sürmeli, Mehmet vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. ed. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Yayını, 1. Basım, 2009.

Şimşek, İsmail. "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (Mayıs 2015), 67-84.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân*. Kâhire: Dâru Hicr li't-Tibâati ve'n-Neşr, 2001.

Taylan, Necip. "Bilgi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/157-161. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Terzioğlu, Arslan. "İbn Sînâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/331-336. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Tirmizî, Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. Beyrut: Yemame Basım Yayım, 1997.

Topaloğlu, Bekir. "Adl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/387. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Topaloğlu, Bekir. "Allah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/499. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/533. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Topaloğlu, Bekir. "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/406-412. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Topaloğlu, Bekir. "Hudûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/304-309. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/312-320. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Uçak, Nazan Özenç. "Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram". *Türk Kütüphaneciliği* 24/4 (2010), 705-722.

Uludağ, Süleyman. "Mücâhede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/339-340. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Uludağ, Süleyman. "Mârifet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/54-56. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Uludağ, Süleyman. "Takva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/484-486. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Unat, Yavuz. "Uluğ Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/128. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Uzun, İsmet Mustafa, "Elif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Ebû Hanîfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/131-138. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Üzüm, İlyas. “Mezhep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/526-532; 534-537. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Vâhidî, Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed Nîsâbûrî. *Esbâbü’n-Nüzûl* . thk. Kemal Besyûnî Zaglul. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Ehl-i Sünnet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/525-530. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Eş’ariyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/447-455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Haber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/346-349. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Yavuz, Yusuf Şevki. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/108-109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Mâtürîdîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/165-175. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979

Yeprem, M. Saim. “Dinin Anlaşılmasında ve Hayata Geçirilmesinde Yorum ve Yeri”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*. 1/280-285. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Yeşil, Ümmügülsüm. “Prof. Dr. Fuat SEZGİN (24 Ekim 1924-30 Haziran 2018)”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 17/1 (Haziran 2019), 171-176.

Yıldırım, Münir. “Semavi Dinler Geleneğinde Sürdürülebilir Bir Çevre Anlayışının Teolojik Temelleri”. *III. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu*. (2016), 1-7.

Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd. *el-Keşşâf*. Beyrut: Dâru’l-Mârife, 2009.

Kaynakçanın hazırlanmasında İSNAD Sonnot atıf sistemi kullanılmıştır.

Görsel Kaynakça ve Genel Ağ Kaynakçası

TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE
KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.
KARADENİZ
AKDENİZ
EGE DENİZİ
HAZAR DENİZİ
MARMARA DENİZİ
ROMANYA
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
İRAN
IRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
İSRAİL
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
LÜBNAN
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
Erenköy
Lefkoşa
Bükreş
Sofya
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Kocaeli
Yalova
Sakarya
Düzce
Bolu
Bartın
Zonguldak
Karabük
Kastamonu
Sinop
Samsun
Amasya
Çorum
Çankırı
Ankara
Kırıkkale
Yozgat
Tokat
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Gümüşhane
Bayburt
Artvin
Ardahan
Kars
Erzurum
Erzincan
Tunceli
Bingöl
Muş
Bitlis
Van
Elâzığ
Malatya
Diyarbakır
Batman
Siirt
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Adıyaman
Kahramanmaraş
Gaziantep
Şanlıurfa
Kilis
Osmaniye
Adana
Mersin
Hatay
Konya
Karaman
Niğde
Aksaray
Nevşehir
Kayseri
Kırşehir
Eskişehir
Bilecik
Bursa
Çanakkale
Balıkesir
Kütahya
Afyonkarahisar
Uşak
Manisa
İzmir
Aydın
Denizli
Isparta
Burdur
Antalya
Muğla
Atina
Gökçeada
Bozcaada
Tiflis
Erivan
Iğdır
Ağrı
Van Gölü
Urumiye Gölü
Tuz Gölü
Bağdat
Şam
Beyrut
Tel Aviv
Süveyş K.
Nil N.
Tuna N.
Meriç N.
Sakarya N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Çoruh N.
Kura N.
Aras N.
Fırat N.
Dicle N.
Seyhan N.
Ceyhan N.
Göksu N.
Asi N.
Gediz N.
Büyük Menderes N.
Küçük Menderes N.
Bakırçay N.
25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K

TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUTİ) C.
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
İRLANDA
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
İNGİLTERE
IRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
SUDAN
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
CEZAYİR
TUNUS
FAS
NİJER
ÇAD
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Beringi Denizi
Ohotsk Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
Moskova
Astana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Ankara
Bakü
Erivan
Tiflis
Bağdat
Şam
Amman
Kahire
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Trablus
Cezayir
Tunus
Rabat
Madrid
Lizbon
Paris
Berlin
Varşova
Minsk
Kiev
Bükreş
Belgrad
Sofya
Atina
Roma
Viyana
Prag
Budapeşte
Oslo
Helsinki
Stockholm
Kopenhag
Dublin
Londra
Amsterdam
Brüksel
Lefkoşa KKTC
GKRY
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KATAR
BANGLADEŞ
Dakka
Volga N.
Ural N.
Ob N.
Yenisey N.
Lena N.
Indigirka N.
Kolyma N.
Pechora N.
Dnepr N.
Don N.
Dunay N.
Nil N.
Ganj N.
Hint. N.
Sarı N.
Mekong N.
Irtış N.
Syrdarya N.
Amudarya N.
Tarım Havzası
Turfan Çöküntüsü
Lut Çölü
Kum Çölü
Karakum Çölü
Taklamakan Çölü
Gobi Çölü
Aral G.
Balkaş G.
Baykal G.
Bengal Körfezi
Oman Körfezi
Aden Körfezi
Fas Boğazı
Cebelitarık B.
Manş Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Ladoga G.
Onega G.
Rybinsk Bin G.
Beyaz Deniz
Finlandiya Körfezi
Bottni Körfezi
Adriyatik Denizi
Tiren Denizi
Ege Denizi
Marmara Denizi
Karadeniz Boğazları
Kırım Y.C.
Azak Denizi
Van G.
Urmiye G.
Hürmüz B.
Basra Körfezi
Süveyş K.
Süveyş G.
Kızıldeniz
Nil N.
Fırat N.
Dicle N.
Kura N.
Aras N.
Sarısu N.
Kızılırmak
Meriç N.
Tuna N.
Vistül N.
Elbe N.
Ren N.
Rhône N.
Po N.
Ebro N.
Duero N.
Tejo N.
Guadiana N.
Guadalquivir N.
Loire N.
Seine N.
Temz N.
Shannon N.
Dublin
Oslo
Stockholm
Helsinki
Kopenhag
Varşova
Minsk
Kiev
Moskova
Bükreş
Belgrad
Sofya
Atina
Roma
Viyana
Prag
Budapeşte
Berlin
Paris
Londra
Madrid
Lizbon
Cezayir
Trablus
Tunus
Rabat
Ankara
Bakü
Erivan
Tiflis
Bağdat
Şam
Amman
Kahire
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Astana
Dakka
Lefkoşa KKTC
GKRY
30°B
20°B
10°B
0°
10°D
20°D
30°D
40°D
50°D
60°D
70°D
80°D
90°D
100°D
110°D
120°D
130°D
140°D
150°D
160°D
170°D
180°
40°K
30°K
20°K
10°K
50°K

Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

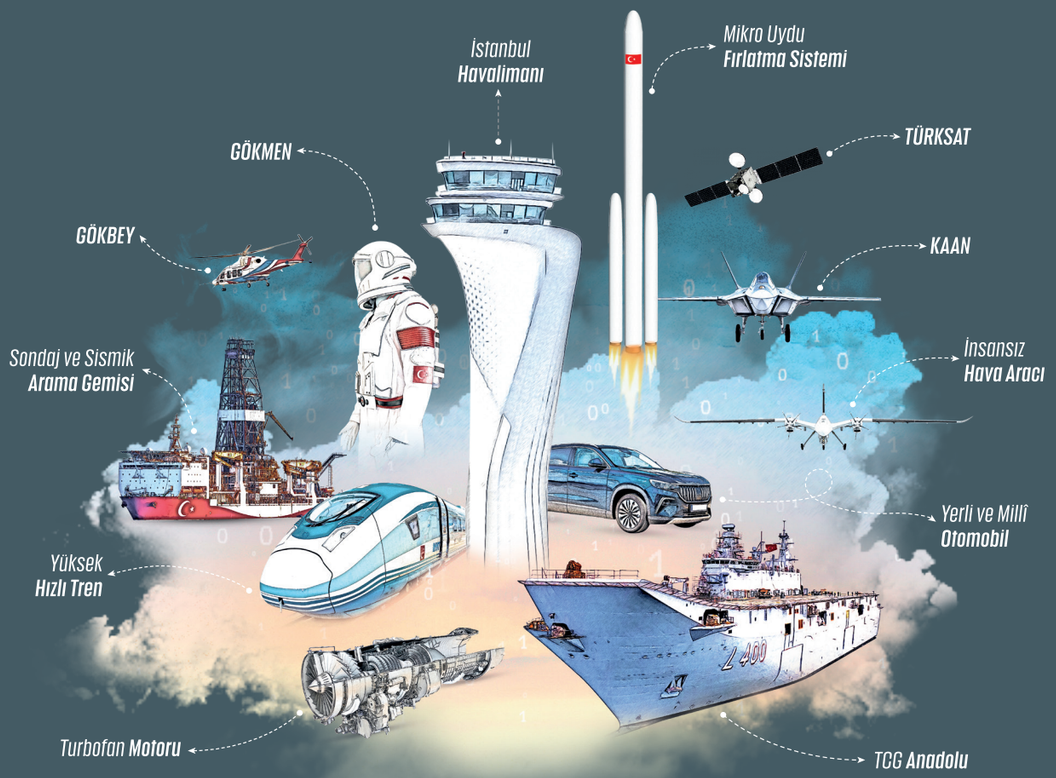

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 10. Sınıf Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

10. Sınıf